This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Gift of

The Thorne Foundation

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES

01750

Panaretov, S

БЪЛГАРСКА ГРАММАТИКА

отъ

С. Панаретовъ.

ЧАСТЬ ПЪРВА.

ЦАРИГРАДЪ

Въ Книгопечатницѫ-тѫ на А. Х. Бояджиянъ

1881.

Panaretov, S

БЪЛГАРСКА ГРАММАТИКА

отъ

С. Панаретовъ.

ЧАСТЬ ПЪРВА.

ЦАРИГРАДЪ

Въ Книгопечатницж-тж на А. Х. Бояджиянъ

1881.

ПК

PG831
P36
v.1

معارف عموميه نظارت جليلەسنك رخصيله
Книга одобрена отъ Царскѫ-тѫ цензурѫ.

Право-то за прѣпечатвание са запазва.

ПРѢДИСЛОВИЕ.

Едно дълговрѣменно прѣдавание на Българскый-тъ языкъ въ училище-то *«Робертъ Коллежъ»* мя убѣди че Българскы-тѣ Грамматикы които сѫ са появили до сега, при сичкы-тѣ удобства и улеснения които прѣдставляватъ, не сѫ достатъчно пълны за да могѫтъ да служіѫтъ като рѫководство даже и на Българскы ученицы въ изучвание-то на матерний-тъ имъ языкъ. Това мое убѣждение са подтвърди още повече отъ опытность-тѫ коіѫто придобыхъ въ прѣподавание Български на чужденцы, на които сѫществующы-тѣ грамматикы даваха голѣмы затруднения. За да улесніѫ ученицы-тѣ си, азъ са принудихъ да имъ доставямъ бѣлѣжкы въ които имъ излагахъ грамматическы-тѣ правила по точно и по пространно. Потрудихъ са да обърнѫ особенно внимание на *Глаголы-тѣ,* които ми са виждатъ да сѫ най мѫчна-та часть на Българскѫ-тѫ Грамматикѫ, и да имъ дамъ по систематическо нарѣждание и по правилно расподѣление.

Прѣдъ видъ на днешно-то разногласие за правописание-то, азъ не могж да са въздьржіж да не споменж нѣколко думы върху този въпросъ. Прѣди нѣколко години, Г. Дриновъ, като желаяше да улесни Българско-то правописание, прѣдложи нѣкои поправкы и измѣнения, и негово-то мнѣние са посрѣщнж съ голѣмж охотж отъ Българскы-тѣ списатели. Едны го приехж защото бѣше по лесно, а другы — защото то са прѣпоржчваше отъ такова высокопоставено лице каквото е Г. Дриновъ. Наистинж, Г. Дриново-то мнѣние върху такъвъ единъ въпросъ заслужваше особенно внимание; нъ страхъ мя е че това мнѣние са прие безъ да са разгледа всестранно и основно, и, освѣнъ това, мнозина Българскы писатели днесь, които са гордѣіжтъ че сж послѣдователи на Г. Дринова, дьржіжтъ таквози правописание каквото не вѣрвамъ и самъ Г. Дриновъ да одобри. Тука не му е мѣсто-то да са впустнж въ едно подробно разисквание на Г. Дриновж-тж системж на правописание, и, ако и да сьмь наклоненъ да приемж че Г. Дриновы-тѣ забѣлѣжкы въ нѣкои отношения сж правы, не могж да са съгласіж напълно съ правописание-то което той прѣдлага. Както Г. Дриновъ тъй и другы Славянскы грамматицы ясно доказватъ че употрѣбление-то на бу-

квѫ-тѫ *і* е едно безполезно нововведение; нъ, колкото са касае до буквѫ-тѫ *ы*, струва ми са че съвършенно-то ѝ исхвърляние ще да причини затруднение а не улеснение. Ако безполезны-тѣ буквы *ъ* и *ь* са задържатъ само и само за да покажѫтъ твърдо-то или мегко-то окончание на думы-тѣ въ единственно число, ще бѫде, мыслѭ, умно и послѣдователно ако тази разлика са упази и въ множественно число чрѣзъ употрѣбление-то на буквы-тѣ *ы* и *и*; слѣдоват. до тогава до когато държимъ *ерове-тѣ* въ край-тъ на думы-тѣ, ный не можемъ да исхвърлимъ *ы* безъ да не заплетемъ и затруднимъ правописание-то си.

Нѣмамъ никаквы притязания че настояща-та Грамматика е съвършенно пълна и точна. Такова едно произведение е *почти* невъзможно за единъ языкъ, който са лишава отъ богатѫ и обработенѫ книжевность и отъ добрѣ опрѣдѣлено правописание. Мѫчнотия-та на работѫ-тѫ още повече са уголѣмява когато този языкъ е раздѣленъ на разны мѣстны нарѣчия (диалекты), сѣко едно отъ които притязава да е най право-то и най добро-то. Ще са считамъ че съмь принеслъ що-годѣ ползѫ на ново-възраждающѫ-тѫ са Българскѫ книжевность, ако настояща-та ми Грамматика сполучи да удовле-

твори нуждѫ-тѫ за еднѫ по пълнѫ и по добрѣ нарѣденѫ Българскѫ Грамматикѫ, и достави по голѣмы улеснения въ изучвание-то на языкъ-тъ. На сичкы онѣзи приятели които быхѫ благоволили да ми посочіѫтъ погрѣшкы-тѣ които тѣ намѣріѫтъ въ тѫзи книжкѫ, или да ми даджтъ нѣкои съвѣты за подобрение-то ѝ, азъ ще бѫдѫ крайно признателенъ.

С. Панаретовъ.

Цариградъ, *Робертъ Коллежъ*
Иулий 19/31, 1881.

БЪЛГАРСКА ГРАММАТИКА.

ВВЕДЕНИЕ.

§ 1. Грамматика е наука, която ны учи да говоримъ и пишемъ право единъ кой да е языкъ. Българска Грамматика е наука, която ны учи да говоримъ и пишемъ право Българскый языкъ.

§ 2. За да искажемъ мысли-тѣ си, было устно или писменно, употрѣблявамы *думы.*

§ 3. *Думы-тѣ* ставатъ отъ *буквы.* Нѣколко думы изрѣчены заедно, които исказватъ еднж мысль или сѫждение са казватъ *прѣдложение.* Сѣко прѣдложение са състои отъ три главны части: *подлѣжаще, свръзка* и *прилогъ.* Тъй напр. въ прѣдложение-то: *Вода-та е горчива,* дума-та *вода-та* са казва подлѣжаще, защото показва прѣдметъ-тъ за който са говори; дума-та *е* са казва свръзка, защото свръзва или съединява подлѣжаще-то съ прилогъ-тъ; дума-та *горчива* са казва прилогъ, защото показва едно качество което са отдава на подлѣжаще-то *вода-та.*

§ 4. *Буква* са казва единъ знакъ или бѣлѣгъ, който прѣдставлява единъ звукъ или гласъ.

§ 5. Българскый языкъ има 33 буквы: а, б, в, г, д, е, ж, з, и, к, л, м, п, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, щ, ъ, ы, ь, ѣ, ю, я, ѫ, ѭ.

Заб. Буква-та ф са употрѣблява само въ писание-то на чужды думы; като: Теофилъ, фенеръ, фурна, фустанъ и пр.

§ 6. Буквы-тѣ са дѣлѭтъ на *гласны* и *съгласны*.

§ 7. Гласна буква са нарича онази буква, която издава гласъ отъ само себе си безъ помощь-тѫ на нѣкоѭ другѫ буквѫ. Такыва буквы въ Българскый-тъ языкъ сѫ 13: а, е, и, о, у, ъ, ы, ь, ѣ, ю, я, ѫ, ѭ.

§ 8. Съгласна буква са нарича онази буква, която сама по себе си не може да издаде никакъвъ гласъ. Такыва буквы въ Българскый-тъ языкъ сѫ 20: б, в, г, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ.

§ 9. Гласны-тѣ буквы са подраздѣлятъ на *твърды* и *мегкы*. Твърды сѫ: а, о, у, ъ, ы, ѫ. Мегкы сѫ: е, и, ь, ѣ, ю, я, ѭ.

§ 10. Гласны-тѣ могѫтъ още да ся подраздѣлѭтъ на *просты* или *чисты*, и на *сложны* или *съставны*, които нѣкои наричатъ и *двугласны*.

§ 11. *Просты* или *чисты* гласны сж: а, е, о, у, и, ѫ. *Сложны* или *съставны* сж: я, ѣ, ы, ю, ѭ. Послѣдни-тѣ са наричатъ така, защото сж станжли отъ сливание-то на нѣкои отъ просты-тѣ гласны; тъй напр. *я* е станжло отъ *іа* = *я*; *ѭ* — отъ *іѫ*; *ы* — отъ *ъі*, или *ъі* (както са е писало въ старо врѣме) отъ *ъі*; *ѣ* — отъ сливание-то на двѣ *е*; *ю* — отъ *і* + *оу*.

Заб. Буквы-тѣ *ъ* и *ь* са наричатъ *нѣмы* или *безгласны*, когато сж на край-тъ на еднж думж, защото тогава тѣ не са произнасятъ. Тѣ са пишжтъ въ край-тъ на думы-тѣ само за да означіжтъ ако окончание-то е твърдо или мегко; напр. *народъ, плодъ, царь, просвѣтитель*. Нъ когато *ъ* и *ь* не сж въ край-тъ на думж-тж, тогава тѣ са произнасятъ като *ж*; напр. кратъкъ (кратжк), кръвь (кржв), прьстъ (пржст) и прч.

§ 12. Съгласны-тѣ буквы са подраздѣлятъ на:

Устны: б, в, п, м, ф.
Гърленны: г, к, х.
Зжбны: д, т.
Язычны: л, н, р.
Свистливы: з, с, ц.
Шипящы: ж, ч, ш, щ.

Заб. Отъ звукове-тѣ на сѣко гласно орудие трѣба да правимъ разликж между *срѣдни* и *тънкы*. Звукове-тѣ б, г, д, ж, з, сж *срѣдни*; на тѣхъ съотвѣтствуватъ *тънкы-тѣ*: п, к, т, ш, с. Това

са види въ произношение-то, дѣто *срѣдни-тѣ* са замѣняватъ съ *тѣнкы* прѣдъ безгласны-тѣ *ъ* и *ь*; напр. *гропъ* вм. гробъ, *снѣкъ* вм. снѣгъ, *гратъ* вм. градъ, *кошь* вм. ножъ, *врьсъ* вм. врьзъ.

§ 13. Съгласны-тѣ гърленны *г*, *к*, *х*, когато подирѣ имъ дойде *е* измѣняватъ са на *ж*, *ч*, *ш*; напр. *Богъ-Боже*, *человѣкъ-человѣче*, *духъ-душе*. Напротивъ, буквы-тѣ *ж*, *ч*, *ш*, слѣдъ нѣкоіж твърдж гласнж са измѣняватъ въ *г*, *к*, *х*; напр. *лѫжж-лѫгахъ*, *плачж-плакахъ*, *дышж-дыхамъ*; и по нѣкога въ *з*, *ц*, *с*; напр. *мажж-мазахъ*, *храчж-храцахъ*, *пишж-писахъ*.

Слогъ, Дума, Ударение и Корень на Думж-тж.

§ 14. Слогъ са казва една сама гласна, или придружена съ еднж или повече съгласны, напр. *а*, *о*, *азъ*, *отъ*, *островъ*.

§ 15. Единъ или повече слогове изрѣчены изедно, когато прѣдставляватъ едно понятіе или мысль, са казва *дума*.

§ 16. Думы-тѣ, спорѣдъ число-то на слогове-тѣ си, са дѣліжтъ на *еднословны*, *двоесложны* и *многосложны*. *Еднословны* сж тѣзи думы, които иматъ само единъ слогъ, като: *волъ*, *да*, *безъ*, *не*; двоесложны сж тѣзи,

които иматъ два слогове, като: *вода, жена, старецъ;* многосложны сѫ тѣзи, които иматъ повече отъ два слогове, като: *дружество, безконеченъ, человѣколюбивъ, винопродавецъ.*

§ 17. Въ двоесложны и многосложны думы единъ отъ слогове-тѣ са произнася по силно и натъртено отколкото другы-тѣ, и това усилвание на гласъ-тъ са нарича *тонъ* или *ударение;* напр. *водá, вáда, свидѣтелство* иматъ ударение-то си врьзъ слогове-тѣ *дá, вá, дѣ.*

§ 18. Спорѣдъ начинъ-тъ по който думы-тѣ са образуватъ, тѣ са дѣлѭтъ на:

1) *Просты,* които не происхождатъ отъ нѣкоѭ другѫ думѫ; напр. *вода, духъ, день.*

2) *Производны,* които сѫ станѫли отъ другѫ нѣкоѭ думѫ; напр. *водица, духовенъ, дневный.*

3) *Сложны,* които сѫ станѫли отъ двѣ или повече думы; напр. *срѣбро-любие, крьст-о-носецъ, не-ис-казанъ.*

§ 19. Корень на еднѫ думѫ са казва онази нейна часть която не са измѣнява; а окончание е онази часть която може да са измѣни; напр. дума-та *вод-а* има *вод* за корень, а *а* е окончание.

§ 20. Сичкы-тѣ думы които са употрѣбляватъ въ Българскый-тъ языкъ могѫтъ са раздѣли на *девять* части, които са наричатъ съ едно общо име *части на рѣчь-тѫ.* Тѣ сѫ:

Име сѫществително, Име прилагателно, Мѣстоимение, Членъ, Глаголъ, Нарѣчіе, Прѣдлогъ, Съюзъ, Междуметие. Първы-тѣ петь са наричатъ *измѣняемы* или *скланяемы,* защото могѫтъ да си измѣняватъ окончания-та; а другы-тѣ четыри са наричатъ *неизмѣняемы* или *нескланяемы,* защото окончания-та имъ никога не са измѣняватъ.

Раздѣление на Грамматикѫ-тѫ.

§ 21. Сѣка Грамматика са дѣли на три главны части: *Словопроизводство, Словосъчинение,* и *Правописание.*

Словопроизводство-то ны учи за разныте части на рѣчь-тѫ, за тѣхно-то производство, образувание и за разны-тѣ имъ измѣнения.

Словосъчинение-то ны учи какъ да съединимъ и распорѣдимъ по единъ правиленъ начинъ разны-тѣ части на рѣчь-тѫ, тъй що-то да искарамы отъ тѣхъ еднѫ мысль.

Правописание-то ны учи какъ да пишемъ и сричамы думы-тѣ.

ГЛАВА ПЪРВА.

Име Сѫществително.

§ 22. Име Сѫществително е название-то на единъ прѣдметъ, като: *человѣкъ, дърво, честь, вода.*

§ 23. Прѣдметы-тѣ са дѣлѣктъ на *одушевены*, като: *жена, дѣте, овца; неодушевены*, като: *вода, камькъ; отвлѣчены* или *умственны*, като: *душа, хубость.*

§ 24. Сѫществителны-тѣ имена спорѣдъ значение-то си бываръ: *Собственны, Нарицателны, Събирателны, Умалителны*, и *Увеличителны.*

§ 25. *Собственно* име е название-то на единъ особенъ прѣдметъ или лице което му са дава за да са различи отъ другы едновидны или еднородны прѣдметы; напр. *Иванъ, Дунавъ, София.*

§ 26 *Нарицателно* име е название-то на много прѣдметы отъ сѫщый-тъ видъ или родъ; напр. *человѣкъ, рѣка, градъ.*

§ 27. *Събирателно* име е това сѫществително което изражава сборъ отъ много едновидны или еднородны прѣдметы; напр. *войска, народъ, стадо.*

§ 28. *Умалително* име е това сѫществи-

телно което показва прѣдметъ-тъ по малъкъ отъ обыкновеннѫ-тѫ му голѣминѫ; напр. *человѣче, женица, дѣтенце, главичка.*

§ 29. *Увеличително* име е това име което показва прѣдметъ-тъ по голѣмъ отъ обыкновеннѫ-тѫ му голѣминѫ; напр. *женище, бабишкель, мѫжяга.*

Заб. Увеличителны-тѣ, които обыкновенно са образуватъ съ окончания-та *ище, яга, индра, ура,* са употрѣбляватъ за да покажѫтъ грозотѫ, присмѣхъ или прѣзрѣние. Умалителны-тѣ, които обыкновенно са образуватъ съ окончания-та *ецъ, че, ица, ичка, ка, енце, инка,* са употрѣбляватъ по нѣкога да покажѫтъ прѣзрѣние или присмѣхъ, а по нѣкога — галение, ласкателство или милвание.

§ 30. Сѫществителны-тѣ имена иматъ три свойства: *родъ, число* и *падежъ.*

§ 31. Родове сѫ три: *мѫжкый, женскый, срѣдний.*

1) Отъ мѫжкый родъ сѫ сичкы-тѣ имена които окончаватъ на *ъ,* като: *Иванъ, градъ, столъ.*

2) Сичкы които окончаватъ на *ай, ой, ей,* като: *край, бой, клей.*

3) Нѣкои които окончаватъ на *ь,* и сичкы тѣзи които иматъ окончание *тель* и *арь,* като: *пѫть, день, учитель, свинарь.* Дума-та *добродѣтель* е отъ женскый родъ.

4) Нѣкои имена на *а,* и повечето *собственны* имена на *о, ю, ий,* като: *баща, слуга, Марко, Пѣю, Георгий.*

1. Отъ женскый родъ сѫ сичкы-тѣ имена на *а*, *я*, нѣкои на *ь*, и сичкы онѣзи на *сть*, като: *книга*, *свиня*, *любовь*, *младость*.

1. Отъ срѣдний родъ сѫ сичкы-тѣ имена които окончаватъ на *о*, *е*, *ие*, като: *дърво*, *дѣте*, *учение*.

§ 32. Имена, които съ едно окончание са употрѣбляватъ и за мѫжкый и за женскый родъ са казватъ че сѫ отъ *общый родъ*; напр. *убийца*, *войвода*, *пияница*.

§ 33. Числа сѫ двѣ: *Единственно* и *Множественно*. Единственно-то означава само единъ прѣдметъ, като: *ракъ*, *книга*. Множественно-то показва повече отъ единъ прѣдметъ, като: *рацы*, *книгы*.

Заб. Думы-тѣ: *рѫцѣ*, *нозѣ*, *колѣнѣ*, *очи*, *уши*, *крака* сѫ отъ двойственно число; така и думытѣ *крыло*, *рамо*, освѣнь обыкновенно-то си множественно *крыла*, *рамена*, правѣѭтъ въ двойственно число и *крылѣ*, *раменѣ*.

§ 34. *Падежъ* са казва измѣнение-то на окончание-то което показва взаимны-тѣ отношения на прѣдметы-тѣ. Въ днешный-тъ Българскый языкъ има само три падежы: *Именителенъ*, *Винителенъ* и *Звателенъ*.

Заб. Освѣнь тѣзи три падежы, нѣкои грамматицы приимать и другъ единъ, който са нарича *Дателенъ падежъ*. Дателный-тъ падежъ днесь са употрѣблява повечето въ собственны имена, и има окончание *у* или *ю*; напр. *Ивану*, *Благою*. Нъ понеже, този падежъ обыкновенно са изрича

съ Винителный-тъ съ прѣдлогъ-тъ *на*, което са види да е по свойственно на днешный-тъ языкъ, заради това и ный го оставямы настранѫ.

§ 35. *Склонение* са нарича измѣнение-то, което окончание-то па едно име прѣтърпява, за да означи число-то и падежъ-тъ си.

§ 36. Българска-та Грамматика има три склонения: първо-то склонение е за имена отъ мѫжкый родъ; второ-то склонение е за имена отъ женскый родъ, и трете-то за имена отъ срѣдень родъ. Сѣко едно отъ тѣзи три склонения има по двѣ окончания: *твърдо* и *мегко*. Твърдо-то окончание за първо-то склонение е: *ъ*; за второ-то: *а*; за трете-то: *о*. Мегко-то окончание за първо-то склонение е: *ь, й*; за второ-то: *я, ь*; за трете-то: *е, ие*. Въ множ. число твърдо-то окончание за първо-то и второ-то склонение е: *ы*; за трете-то: *а*. Мегко-то окончание за първо-то и второ-то склонение е: *и*; за трете-то: *ия*. Отъ това става явно че, въ образувание-то на множ. число на имена-та, трѣба да са пази слѣдующе-то общо правило: *Твърда гласна въ ед. число трѣба да са замѣнява съ твърдѫ въ множественно, а мегка — съ мегкѫ.*

§ 37. За по лесно разбирание на това щото казахмы по горѣ, излагамы слѣдующѫтѫ таблицѫ:

Таблица на Три-тѣ Склонения.

		I-во Склонение. Мѫжкый родъ.		II. Склонение. Женскый родъ		III. Склонение. Срѣдний родъ.	
Окончание		твьрдо,	мегко.	твьрдо,	мегко.	твьрдо,	мегко.
Ед. число.	И.	ъ.	ь, й.	а	я, ь.	о,	е, ие.
	В.	ъ.	ь, й.	ѫ	іѫ, ь.	о,	е, ие.
	З.	е. (о).	ю, е (йо).	о	е, е (ь).	о,	е, ие.
Мн. число.	И.	ы (ове),	и, ие (еве).	ы,	и, и.	а,	а, ена, ета, ия.
	В.	ы (ове),	и, ие (еве).	ы,	и, и.	а,	а, ена, ета, ия.
	З.	ы (ове),	и, ие (еве).	ы,	и, и.	а,	а, ена, ета, ия.

Забѣлѣжкы.

§ 38. Прѣди да разглѣдамы сѣко едно склонение отдѣлно, считамы за нуждно да дадемъ слѣдующы-тѣ забѣлѣжкы:

1). Имена отъ пьрво-то склонение иматъ Винителный-тъ си падежъ равенъ на Именител-

ный-тъ когато прѣдметъ-тъ е неопрѣдѣленъ, т. е. безъ членъ.

2). Звателный-тъ падежъ на имена отъ второ-то склонение които иматъ окончание *ь*, може да бѫде равенъ съ Именителный-тъ.

3). Въ Множественно число и за три-тѣ склонения три-тѣ падежы сѫ еднаквы.

4). Въ Единственно число за срѣдний родъ и три-тѣ падежи сѫ еднаквы.

5). Зват. пад. Един. число на имена съ твърдо окончание отъ първо-то склонение окончава въ говоримый-тъ языкъ и на *о* вм. *е;* а Зват. пад. Ед. число на имена съ мегко окончание отъ първо-то склонение, и на имена на *я* отъ второ-то склонение, прави въ говоримый-тъ языкъ на *йо*=*ьо*=*ё* вм. *ю* и *е*.

6). Многосложны имена отъ първо-то склонение които окончаватъ на твърдѫ гласнѫ въ Ед. число, правіѭтъ Множественно-то си число на *ы;* а тѣзи които окончаватъ на мегкѫ гласнѫ въ Ед. число, правіѭтъ Множ. число на *и*.

7). Еднословны имена отъ първо-то склонение на *ъ* въ Ед. число, правіѭтъ Множ. число на *ове*. Еднословны имена отъ първо склонение на *ь*, правіѭтъ Множ. число на *ие* или *еве*.

8). Освѣнь окончания-та *ы*, *ове*, *и*, *ие*, *еве* за Множ. число на имена отъ първо-то склонение, въ говоримый-тъ языкъ са употрѣбляватъ и окончания-та: *а* за твърдо-то; *а*, *я* за мегко-то. Това окончание (което, мыслимъ, да е старобългарско-то двойственно число употрѣбено вмѣсто мно-

жественно) са прибавя при имена, еднословны и многословны, отъ първо-то склонение *когато тѣ сѫ опрѣдѣлены отъ нѣкоіѭ думѫ която показва количество или брой;* като напр. три *орѣха*, нѣколко *стола*, шесть *гроша* и прч.

9) Буквы-тѣ *г*, *к*, *х*, прѣдъ окончание-то *ы* или *и* въ множ. число на имена отъ *мѫж. родъ* са измѣняватъ: *г* на *з*, *к* на *ц*, *х* на *с;* като напр. *прилогъ-прилозы*, *ракъ-рацы*, *влахъ-сы*; нъ въ много случаи буква-та *х* си остава и въ множ. число неизмѣняема, напр. *орѣхъ-орѣхы*, *успѣхъ-успѣхы* и прч.

ПЪРВО СКЛОНЕНИЕ.

§ 39. По първо-то склонение са скланятъ имена отъ мѫжкый родъ, и са окончаватъ въ Ед. число на слѣдующы-тѣ три главны окончания: *ъ*, *ь*, *й*.

Освѣнъ тѣзи окончания има и нѣкои имена, повечето отъ които сѫ отъ общый родъ, които са окончаватъ на *а* и *я*; и собственны имена на *о* и *ю*. За собственны-тѣ имена ще говоримъ на особно; а тѣзи що окончаватъ на *а* и *я*, съ твърдѣ малко исключения, са скланятъ сѫщо както имена отъ женскый родъ по второ-то склонение, за това и ный не гы помѣстямы тука въ първо-то склонение.

А. *Еднословны Имена.*

Твърдо Окончание.

§ 40. Еднословны имена отъ мѫжкый родъ съ окончание *ъ*, правѣѭтъ множ. число на *ове.*

Примѣръ 1.

Единственно	Множественно
И. волъ	И. волове
В. волъ	В. волове
З. воле, (о)	З. волове

Тъй са скланятъ и: мостъ, станъ, чинъ, гладъ, гласъ, и прч.

Б. *Еднословны Имена.*

Мегко Окончание.

§ 41. Отъ еднословны имена отъ мѫжкый родъ съ окончание *ь*, и *й*, тѣзи що окончаватъ на *ь* правѣѭтъ множ. число на *ие* и на *еве*, а тѣзи що окончаватъ на *й*, правѣѭтъ само на *еве.*

Примѣръ 2.

Единственно	Множественно
И. царь	И. царие и цареве
В. царь	В. царие и цареве
З. царю	З. царие и цареве

Примѣръ 3.

Единственно	Множественно
И. брой	И. броеве
В. брой	В. броеве
З. брое	З. броеве

Искл. Зват. пад. Ед. число на думѫ-тѫ *князь* прави *княже.*

В. *Многосложны Имена.*

Твърдо Окончание.

§ 42. Многосложны имена отъ мѫжкый родъ съ окончание *ъ*, правѣѭтъ множествено число на *ы.*

Примѣръ 4.

Единственно	Множественно
И. народъ	И. народы
В. народъ	В. народы
З. народе, (о)	З. народы

§ 43. Многосложны имена отъ мѫжкый родъ на *инъ* въ множ. число исхвьрлятъ слогъ-тъ *инъ* и тогава приимат *ы.*

Примѣръ 5.

Единственно	Множественно
И. гражданинъ	И. граждане
В. гражданинъ	В. граждане
З. гражданине, (о)	З. граждане

Тъй са скланятъ и: селянинъ, Българинъ, Римлянинъ и прч.

§ 44. Многосложны имена отъ мѫжкый родъ на *ецъ*, въ множ. число и въ зват. пад. ед. число исхвьрлятъ *е* когато прѣдъ него стои съгласна буква; нъ когато прѣдъ *е* стои гласна тогава то са замѣстя съ *й.* Въ зват. пад. ед. число *ц* са измѣнява на *ч* прѣдъ буквѫ-тѫ *е.*

Примѣръ 6.

Единственно	Множественно
И. търговецъ	И. търговцы
В. търговецъ	В. търговцы
З. търговче, (вецо)	З. търговцы

Примѣръ 7.

Единственно	Множественно
И. злодѣецъ	И. злодѣйцы
В. злодѣецъ	В. злодѣйцы
З. злодѣйче, (дѣецо)	З. злодѣйцы

Тъй ся скланятъ и: старецъ, щурецъ, святецъ, отецъ, заецъ, винопиецъ, звѣздоброецъ и прч.

Г. *Многосложны Имена.*

Мегко Окончание.

§ 45. Многосложны имена отъ мѫжкый родъ съ окончание *ь* и *й* правѩтъ въ множественно число на *и*.

Примѣръ 8.

Единственно	Множественно
И. грабитель	И. грабители
В. грабитель	В. грабители
З. грабителю	З. грабители

Примѣръ 9.

Единственно	Множественно
И. кравай	И. краваи
В. кравай	В. краваи
З. кравае	З. краваи

Тъй са скланятъ и: житель, свидѣтель, пждарь, говедарь, ратай, ходатай и прч.

Склонение на Собственны Имена.

§ 46. Собственны имена отъ мжжкый родъ иматъ слѣдующы-тѣ окончания: *ъ, ь, о, ю, й.* Тѣ са скланятъ като нарицателны-тѣ съ слѣдующж-тж разликж: 1) Собственны имена които окончаватъ на *ъ* и *о* правѣжтъ Винит. си пад. на *а*, а тѣзи които окончаватъ на *ь, ю, й* правѣжтъ Винит. си пад. на *я*. Зват. падежъ на имена съ окончание *о, ю* е равенъ съ Именителный-тъ.

Примѣръ 10.

Единственно	Единственно	Единственно
И. Иванъ	И. Петко	И. Михаль
В. Ивана	В. Петка	В. Михаля
З. Иване	З. Петко	З. Михалю

Единственно	Единственно
И. Станю	И. Благой
В. Станя	В. Благоя
З. Станю	З. Благое.

Заб. Собственны-тѣ имена нѣматъ множ. число, нъ когато искамы да означимъ нѣколко лица, които иматъ сжщо-то име, тогава тѣ приматъ окончание-то *овцы* за тѣзи които са окончаватъ на *ъ* и *о; евцы* за тѣзи що сж на *ь, ю, й;* напр. *Ивановцы, Петковцы, Благоевцы, Михалевцы, Станевцы.*

Неправилны Имена отъ Първо-то Склонение.

§ 47. 1. Слѣдующы-тѣ имена на *а: баща, вуйка, владыка, патрика* сѫ неправилны. *Баща, вуйка,* въ Зват. ед. число правѣѭтъ *тейко* или *тате, вуйчо. Владыка* и *патрика* въ множ. число правѣѭтъ: *владыцы* и *патрицы.*

2. Слѣдующы-тѣ еднословны на *ъ* правѣѭтъ множ. число на *ы: вѫжъ, ракъ, Грькъ, вълкъ, кравъ, внукъ, постъ,* [1]) *жглъ, жрецъ, снопъ, робъ, рабъ, прьстъ, трьнъ, лцстъ, Влахъ.*

Бѣлѣѫжка. Дума-та *кракъ* прави *крака,* а *братъ-братия.*

3. Слѣдующы-тѣ еднословны на *ъ,* освѣнъ правилно-то си окончание на *ове,* приимать въ множ. число и окончание-то *ища: дворъ, градъ, гробъ,* [2]) *плетъ, долъ, купъ, клонъ, трапъ, ханъ, гёлъ, кѫръ, прѫтъ, трьнъ.* Сѫщо така правѣѭтъ и *край, гной. Пѫть* и *сѫнъ* иматъ само *пѫтища, сѫнища.*

4. Слѣдующы-тѣ думы на *ецъ* въ множ. число задьржатъ *е: мѣсецъ, мѫдрецъ, бѣглецъ, мрьтвецъ, близнецъ, жрецъ. Пришлецъ* и *чтецъ* правѣѭтъ *пришелцы* и *четцы.*

---

1) Френска-та дума *постъ* (чинъ, служба) има множ. число правилно *постове.*

2) *Гробища* значи мѣсто-то дѣто са копаѣѭтъ умрѣлытѣ хора.

5. Думы-тѣ: *камькъ, кремькъ* и *ремькъ* правіжтъ и неправилно въ множ. число *камьнц, кремьни* и *ремьни. Момъкъ* и *потомъкъ* правіжтъ *момцы* и *потомцы.*

6. Думы-тѣ: *орелъ, пѣтелъ, котелъ, гурелъ* въ Зват. ед. число и въ множ. число исхвьрлятъ *е. Овенъ* прави въ множ. число *овны;* а *чехълъ–чехлы.*

7. Думы-тѣ: *косъмъ, псаломъ, лакътъ, нокътъ* (*некътъ*) правіжтъ въ множ. число *космы, псалмы, лакты, нокты* (*некты*).

8. Думы-тѣ: *Господинъ, Евреинъ, Турчинъ, гостянинъ* [1]) въ множ. число правіжтъ *Господа, Евреи, Турцы, гости.*

9. Собственны-тѣ имена *Господь* и *Христосъ* са скланятъ така: И. *Господь;* В. *Господа;* З. *Господи.* И. *Христосъ;* В. *Христа;* З. *Христе.*

10. *День* и *пьсъ* правіжтъ въ множ. число *дни* и *псы;* а *вжглень* прави и *вжглища.*

11. Има нѣкои имена които ако и да са окончаватъ въ ед. число на *ь*, множ. си число образуватъ спорѣдъ твърдо-то окончание. Това са случава особенно когато прѣдъ окончание-то *ь* стои нѣкоя отъ буквы-тѣ: *ж, ч, ш;* напр. *ножь, ключь, мечь, врачь,*

---

1) *Гостянинъ* има и друго единств. число (което е по право-то) *гость*; множ. число *гости.*

плачь, кошь, множ. число *ножове, ключове, мечове, врачове. плачове, кошове.* Така правѣжтъ и: *дъждь* и *звѣрь.* [1])

12. Думы-тѣ: *вечерь, възрасть, ржкопись, смысль, степень* са употрѣбляватъ като имена отъ мжж. и жен. родъ.

ВТОРО СКЛОНЕНИЕ.

§ 48. По второ-то склонение са склоняватъ имена отъ женскый родъ и са окончаватъ на: *а, я, ь.* Въ множ. число твърдо-то окончание *а* са замѣнява съ *ы,* а мегкы-тѣ *я* и *ь* съ *и.*

Твърдо Окончание.

Примѣръ 1.

Единственно	Множественно
И. жена	И. жены
В. женж	В. жены
З. жено	З. жены

Мегко Окончание.

Примѣръ 2.

Единственно	Множественно
И. кжделя	И. кждели
В. кждели	В. кждели
З. кжделе, (ьо)	З. кждели

1) Тъй като тѣзи имена иматъ твърдо окончание въ множ. число, по право ще бжде ако въ единст. число да са пишжтъ съ ъ, а не съ ь.

Примѣръ 3.

Единственно	Множественно
И. слабость	И. слабости
В. слабость	В. слабости
З. слабосте, (ь)	З. слабости

Б. *Склонение на Собственны Имена.*

§ 49. Собственны имена отъ женскый родъ са окончаватъ на *а* и *я*, и са склоняватъ както нарицателны-тѣ.

Примѣръ 1.	Примѣръ 2.
Единственно	Множественно
И. Рада	И. Мария
В. Радѫ	В. Мариѭ
З. Радо	З. Марие, (ьо).

§ 50. *Неправилны Имена отъ Второ-то Склонение.*

1). Думы-тѣ *ржка* и *нога* за множ. число употрѣбляватъ старо-българско-то двойственно число и правѭтъ: *ржцѣ, нозѣ. Овца* прави и *овцѣ.*

2). Думы-тѣ *мома* и *дъщеря* въ Зв. падежь ед. число правѭтъ: *моме* и *дъщи.*

3). Собственны имена, когато иматъ умалително-то окончание *ка*, въ Зв. падежь ед. число правѭтъ на *е*; напр. *Радка–Радке*; *Марийка–Марийке.* Сѫщо-то окончание въ Зв. падежь приимат и имена които са окон-

чаватъ на *ца*, напр. *Богородица-Богородице, душица-душице* и прч.

4). Буквы-тѣ *г, к, х* не прѣтърпяватъ никакво измѣнение въ множ. число на женскый-тъ родъ.

ТРЕТЕ СКЛОНЕНИЕ.

§ 51. По трете-то склонение са скланятѣ имена отъ срѣдень родъ и иматъ слѣдующы-тѣ окончания: *о, е, ие*. Въ множ. число тѣзи що окончаватъ на *о* правѣжтъ на *а*, а тѣзи що окончаватъ на *ие* правѣжтъ на *ия*. Имена, които окончаватъ на *е*, въ множ. число иматъ три разны окончания: *а, ена, ета*. Правѣжтъ на *а* тѣзи които иматъ *ж*, *ц* или *щ* прѣдъ *е*; правѣжтъ на *ена* тѣзи които иматъ *м* прѣдъ *е*; а въ сѣкый другый случай правѣжтъ на *ета*.

Примѣръ 1.

Единственно	Множественно
И. В. З. село	И. В. З. села

Примѣръ 2.

Единственно	Множественно
И. В. З. влияние	И. В. З. влияния

Примѣръ 3.

Единственно	Множественно
И. В. З. вѫже	И. В. З. вѫжа

Примѣръ 4.

Единственно	Множественно
И. В. З. яйце	И. В. З. яйца.

Примѣръ 5.

Единственно	Множественно
И. В. З. училище	И. В. З. училища.

Примѣръ 6.

Единственно	Множественно
И. В. З. име	И. В. З. имена.

Примѣръ 7.

Единственно	Множественно
И. В. З. пиле	И. В. З. пилета.

§ 52. *Неправилны Имена отъ Трете-то Склонение.*

1). Имена-та: *око, ухо, чудо, небо, дѣте, животно, насѣкомо, рамо* правѣжтъ въ множ. число: *очи, уши, чудеса, небеса, дѣца, животны, насѣкомы, рамена. Дърво* прави *дърва* (за горение), *дървета* (за растения), *дървие* или *дървеса* (за градение).

2). Имена-та: *колѣно, крило, рамо*, освѣнъ правилно-то си множ. число, употрѣбляватъ са и въ старо-българско-то двойственно число: *колѣнѣ, крилѣ, рамекѣ.*

3). Нѣкои имена (повечето чуждестранны) на *е* които иматъ *м* прѣдъ тѫзи буква правѣжтъ въ множ число неправилно на *ета*; напр. *мехкеме-мехкемета, беклеме-беклемета, кайме-каймета* и пр. Тъй сѫщо непра-

вилно правіѫтъ и нѣкои чуждестранны имена на *ие*, които въ множ. число приимать окончание *ета* намѣсто *ия*; като напр. *меджидие-меджидиета.* [1])

4). Нѣкои умалителны имена на животны, освѣнъ правилно-то си окончание, въ множ. число са употрѣбляватъ и съ окончание-то *цы*; напр. *теле-телцы*, *прасе-прасцы*, *пиле-пилцы*, *агне-агьнцы* и прч. Тѣзи множ. числа са види да сѫ станѫли отъ неупотрѣбително-то днесь ед. число на тѣзи имена: *телецъ*, *прасецъ*, *пилецъ*, *агнецъ (ягнецъ)*, и употрѣбление-то имъ не е всеобщо, нъ е свойственно само на нѣкои мѣстны нарѣчия.

Прибавителны бѣлѣжкы за Множественно-то число.

§ 53. Има много имена въ Българскый-тъ языкъ които по значение-то си не могѫтъ да са употрѣбіѫтъ въ множественно число, а пакъ има другы нѣкои които нѣматъ единственно число. На първый-тъ разрѣдъ принадлѣжіѫтъ: 1) Названия на металы: *злато*, *срѣбро*, *олово*, *мѣдь*, *желѣзо* и прч.; 2) Имена на вещества: *пѣсъкъ*, *восъкъ*, *мѣдъ*, *млѣко*,

---

1) Употрѣбление-то на чисто-българскы-тѣ думы като *ястие*, *питие* въ множ. число *ястиета*, *питиета* е съвсѣмъ крыво и не трѣба да са позволява.

брашно, пепель, варъ, бобъ, соль, лой, лукъ, леща и прч.; 3) Имена на отвлѣчены прѣдметы: *любовь, животъ, здравие, слава, честь, младость, старость, спание, учение* и прч.; 4) Умалителны на *ецъ*; като напр. *снѣжецъ, прашецъ, градецъ, хлѣбецъ, дъждецъ, прьстецъ* и прч.

§ 54. Слѣдующы-тѣ имена са употрѣбляватъ само въ множ. число: *букаи, вѣнцы, захлупцы, гащы, глисты, скрипцы, навои, грьсты, гѣрды, заговѣзны, дисагы, клещы, конопы, кжпоны, мощы, ножицы, бройницы, жабы* (на крака-та), *вѣжды, зжбцы, опинцы, ноздры, нощвы* (нъщовы), *оковы, остатки, плещы, развалины, ржченицы* (игра), *сажды, синцы, щипцы, слабины, зáзжбы, очичкы, третини, девятини, трицы, урокы, шалвары, дýши, ушичкы, потуры* (по второ-то склонение); *уста, врата, кола, крачка, устица, хóра, обуща, очила, чресла, людие* (по трете-то склонение).

Заб. Думы-тѣ, *ножицы, бройницы, шалвары, потуры* са употрѣбляватъ и въ ед число: *ножица, бройница, потурь, шалварь. Уста, врата, кола* са употрѣбляватъ неправилно и въ ед. число по второ-то склонение, — и тогава въ множ. число правѣатъ *усты, враты, коля.*

§ 55. Нѣкои еднословны имена отъ първо-то склонение въ множ. число приимать окончание-то *ие*, и иматъ събирателно зна-

чение; напр. *трѣнъ–трѣние; снопъ–снопие; пржтъ-пржтие; листъ*[1])-*листие* и прч. А нѣкои отъ второ-то склонение въ множ. число приимать *я* и добывать събирателно значение; напр. *нива-нивя; кжща-кжщя.*

§ 56. Нѣкои нарицателны имена отъ мжжкый родъ съ окончание *о* или *ю* правѣтъ множ. си число като Собственны-тѣ имена съ прибавление на окончание-то *вцы*; напр. *поплювко-поплювковцы; дриплю-дриплювцы; вуйчо-вуйчовцы; чичо-чичовцы. Дѣдо* прави *дѣды*

ГЛАВА ВТОРА.

Име Прилагателно.

§ 57. Име прилагателно е дума която са прилага или притуря при едно сжществително за да го опрѣдѣли; напр. *младъ* конь, *високо* дърво. *силенъ* человѣкъ.

§ 58. Прилагателны-тѣ имена бываръ:

1). *Качественны,* които показватъ качество-то или каквинж-тж на прѣдметъ-тъ; напр. *добръ, бѣла, кысело.*

---

1) *Листъ* има четыри разны окончания въ множ. число: *листы, листие, листове, листа.* Пьрвы-тѣ три сж правилны-тѣ окончания на *листъ*; а *листа* е множ. число на употрѣбляемо-то единст. число *листо* отъ срѣд. родъ.

2). *Обстоятелственны*, които показватъ нѣкое обстоятелство на прѣдметъ-тъ, което не му принадлѣжи и е само случайно; напр. *вчерашенъ, днешенъ, тукашенъ, сегашенъ.*

3). *Притѣжателны*, които показватъ принадлѣжность, притѣжание, или чий е единъ прѣдметъ; напр. *Петровъ, Драгановъ, леликъ, майчинъ, братовъ.*

4). *Относителны* или *Родовы*, които показватъ *родъ-тъ* отъ дѣто прилагателно-то е произлѣзло или *завысимость* на прѣдметъ-тъ; напр. *царскый, Българскый, овчий, козий, златенъ, желѣзенъ.*

5). *Числителны*, които показватъ брой или число; напр. *единъ, два, три, пьрвый, вторый, кѣколцина.*

§ 59. Прилагателны-тѣ имена иматъ петь свойства: *родъ, число, падежъ, окончание* и *степень на сравнение.*

§ 60. Родъ-тъ, число-то и падежъ-тъ на едно кое и да е прилагателно, завыси отъ сѫществително-то което то опрѣдѣлява; отъ това имамы слѣдующе-то общо правило: *прилагателно-то са съгласува съ сѫществително-то, при което са прилага, по родъ, число и падежъ.*

§ 61. Прилагателны-тѣ, както и сѫществителны-тѣ, иматъ три родове, двѣ числа и три падежы.

§ 62. Прилагателны-тѣ имена въ ед. число иматъ двѣ окончания: *пълно* и *усѣчено*. Въ днешный-тъ языкъ само мѫжкый-тъ родъ е запазилъ пълно-то окончание, а женскый-тъ и срѣдний-тъ сѫ го изгубили и сѫ задържали само усѣчено-то.

§ 63. Окончания-та, които са прибавятъ при прилагателны-тѣ, сѫ слѣдующы-тѣ:

	Пълно	Оконч.	Усѣчено	Оконч.
За Мѫж. родъ	ый,	ий;	ъ,	ь.
За Жен. родъ	—	—	а,	я.
За Срѣд. родъ	—	—	о,	е.
За Множ. число	—	—	ы,	и.

Заб. 1. Отъ горѣизложенѫ-тѫ таблицѫ става явно че прилагателны-тѣ имена, както и сѫществителны-тѣ, могѫтъ да бѫдѫтъ отъ *твърдо* или *мегко* окончание. Окончания-та *ый, ъ, а, о,* и въ множ. число *ы* сѫ *твърды;* а *ий, ь, я, е,* и въ множ. число *и* сѫ *мегкы*. Заради това прилагателны-тѣ могѫтъ да иматъ двѣ склонения: *твърдо* и *мегко*.

Заб. 2. Въ множ. число нѣма особенно окончание за пълно-то окончание; нъ както за пълно тъй и за усѣчено има само по едно окончание.

§ 64. Сичкы-тѣ почти прилагателны иматъ въ ед. число за мѫж. родъ и пълно и усѣчено окончание. Исключаватъ са отъ това правило относителны-тѣ прилагателны които окончаватъ на *чий, зий, скый,* и *жий*. Тѣ

въ мжж. родъ ед. число са употрѣбляватъ само съ пълно окончание; напр. *овчий*, *козий*, *кожий*, *селскый* и прч.

Степени на Сравнение.

§ 65. Да сравнимъ едно прилагателно ще рече да изразимъ качество-то му въ разны степени. Отъ това става явно че степень на сравнение иматъ само качественны-тѣ прилагателны.

§ 66. Има три степени на сравнение: *Положителна*, *Сравнителна*, *Прѣвъсходителна*.

1) Положителна-та степень изрича просто качество-то на единъ прѣдметъ безъ никакво сравнение; напр. *младъ*, *малъкъ*, *голѣмъ* и прч.

2) Сравнителна-та степень означава че нѣкое качество принадлѣжи на единый-тъ отъ два прѣдметы въ по голѣмж степень отколкото на другый-тъ. Тази степень става като са тури частица-та *по* прѣдъ положителнж-тж; напр. *по-младъ*, *по-малъкъ*, *по-голѣмъ* и прч.

3) Прѣвъсходителна-та степень означава че единъ прѣдметъ, въ нѣкое отъ качества-та си, надминава сичкы-тѣ другы прѣдметы отъ сжщый-тъ видъ. Тази степень са обра-

зува като са тури частица-та *най* прѣдъ положителнѫ-тѫ; напр. *най-младъ*, *най-малъкъ*, *най-голѣмъ* и прч.

Заб. Прѣвъсходителна-та степень по нѣкога са изрича и съ прѣдлогъ-тъ *прѣ* или прилагателно-то *все*, като напр. *прѣмѫдръ*, *всеблагъ* и прч. Въ този случай прилагателно-то изражава увеличителнѫ степень безъ никакво сравнение. Сѫщото са случава когато прилагателно-то е съ нѣкое нарѣчие; като напр. *твърдѣ хубавъ*, *много добръ*, *твърдѣ много силенъ* и прч.

Усѣчено-то Окончание.

§ 67. Усѣчено-то окончание на прилагателны-тѣ са образува като са измѣни, въ мѫжкый-тъ родъ, пълно-то окончание *ый* на *ъ*, и *ий* на *ь*, напр. *див-ый–див-ъ*, *син-ий–син-ь*. Женскый-тъ и срѣдний-тъ родове ставатъ като са замѣсти пълно-то окончание *ый* съ *а* и *о*, и *ий* съ *я* и *е*; напр. *див-ый–див-а–див-о*, *син-ий–син-я–син-е*.

§ 68. Когато прѣдъ пълно-то окончание *ый* или *ий* има двѣ съгласны, които въ усѣчено-то окончание на мѫж. родъ быхѫ произвели неблагозвучие, тогава мѣжду тѣзи двѣ съгласны са вмѣта *ъ* или *ь*; напр. *гладк-ый–гладък-ъ*, *тежк-ый–тежък-ъ*.

§ 69. Прилагателны на *ный* или *ний*, ко-

гато прѣдъ тѣзи окончания стои нѣкоя съгласна, приимать *е* мѣжду двѣ-тѣ съгласны; напр. *дребн-ый-дреб-е-нъ*, *долн-ый-дол-ен-ь*. Сѫщо-то нѣщо става и когато прѣдъ окончание-то *ный* или *ний* има *й*, тогава *й* са измѣнява въ *е*; напр. *крайн-ый-краен-ъ*, *тайн-ый-таен-ъ*.

§ 70. Прилагателны които окончаватъ на *енный* иматъ усѣчено-то си окончание на *енъ* или правилно като вмѣтнѫтъ *е* помежду двѣ-тѣ съгласны; напр. *блаженн-ый-блажен-ъ*, *тържественн-ый–тържественъ* или *тържествененъ*.

Склонение на Прилагателны-тѣ Имена.

§ 71. Прилагателны-тѣ имена иматъ двѣ склонения: *твърдо* и *мегко*. По твърдо-то склонение са скланятъ тѣзи прилагателны имена които въ ед. число мѫж. родъ иматъ пълно-то окончание *ый*, а усѣчено на *ъ*; женскый родъ на *а*, а срѣдний на *о*. По мегко-то склонение са скланятъ тѣзи прилагателны имена които въ ед. число мѫж. родъ иматъ пълно окончание *ий*, а усѣчено на *ь*; женскый родъ на *я*, а срѣдний на *е*.

§ 72. Въ образувание-то на множествено-то си число прилагателны-тѣ имена слѣ-

дватъ сѫщо-то правило както и сѫществителны-тѣ, т. е. измѣняватъ *твьрды* гласны на *твьрды*, и *мегкы* на *мегкы*. Съ *твьрдо* окончание прилагателны въ ед. число правіѫтъ множ. число на *ы*; а съ *мегко* окончание въ ед. число правіѫтъ множ. число на *и*. Въ множ. число за три-тѣ родове три-тѣ падежы сѫ еднаквы.

Твьрдо Склонение.

Число Единственно.

Пълно Окончание	Усѣчено Окончание		
М. родъ	М. родъ	Ж. родъ	С. родъ
И. младый	младъ	млада	младо
В. младый	младъ	младѫ	младо
З. младый	—	млада	младо

Число Множественно.

За три-тѣ родове.

И. В. З. млады.

Мегко Склонение.

Число Единственно.

Пълно Окончание	Усѣчено Окончание		
М. родъ	М. родъ	Ж. родъ	С. родъ
И. синий	синь	синя	сине
В. синий	синь	синіѫ	сине
З. синий	—	синя	сине

Число Множественно.

За три-тѣ родове.

И. В. З. сини.

Забѣлѣжкы върху Прилагателны-тѣ Имена.

1. Въ пълно-то окончание ед. число на мѫж. родъ, и въ женскый родъ, Зват. падежъ е равенъ на Именителный-тъ. Въ срѣдний-тъ родъ и три-тѣ падежы сѫ еднаквы.

2. Винит. падежъ въ ед. число мѫж. родъ на пълно-то окончание обыкновенно прави на *я;* нъ намира са по нѣкога и на *го* по подражание на старо-българскѫ-тѫ грамматикѫ; напр. *другый-другыго, единый-едного.*

3. Прилагателны-тѣ както и сѫществителны-тѣ имена нѣматъ Дателенъ падежъ; нъ, по подражание на старо-българскѫ-тѫ грамматикѫ, когато Дателный-тъ падежъ са употрѣблява той са окончава на *ому* за твърдо-то, и *ему* за мегко-то склонение. *Единый* и *другый* правѣѭтъ въ дат. пад. *едному* и *другыму (другому).*

4. Усѣчено-то окончание мѫж. родъ ед. число нѣма Звателенъ падежъ.

5. Притѣжателны-тѣ прилагателны на *овъ* и *инъ* са употрѣбляватъ повечето въ усѣчено окончание, напр. *Драгановъ, Ивановъ, сестринъ, бащинъ.*

Числителны Прилагателны.

§ 73. Числително прилагателно показва число-то или брой-тъ на прѣдметы-тѣ, или рѣдъ-тъ който тѣ занимаватъ единъ спрямо другый.

§ 74. Отъ това слѣдва че числителны-тѣ прилагателны могжтъ да бжджтъ отъ два видове:

1). *Количественны*, които означаватъ количество-то или число-то на прѣдметы-тѣ; като напр. *два* стола, *четыри* пера, *сто* рубли и прч.

2). *Рѣдовны* или *Порѣдъчны*, които показватъ рѣдъ-тъ на прѣдметы-тѣ; като напр. *пьрвый* мѣсецъ, *третий* часъ, *шеста* година и прч.

§ 75. Количество-то на прѣдметы-тѣ може да бжде по малко отъ единица т. е. отъ цѣло-то, и тогава са употрѣбляватъ *дробны* числителны; като напр. *половина*, *третиня*, *четвьрть* и прч. А когато числително-то означава едно опрѣдѣлено количество прѣдметы по единъ събирателенъ начинъ, тогава са казва *събирателно;* като напр. *двама*, *двамина*, *двоица*, *десятина*, *стотина* и пр.

Образувание на Числителны-тѣ.

§ 76. Числителны-тѣ Количественны бываръ *просты* или *сложны*. *Просты* са казваръ тѣзи които са състоіжръ само отъ еднж думж; като напр. *единъ*, *два*, *три*, *десять*, *сто*, *хыляда* и прч. *Сложны* са казваръ тѣзи които сж станжли отъ двѣ или повече просты, писаны отдѣлно, или отъ двѣ просты слѣны заедно въ еднж думж; като напр. *сто и два*, *хыляда и десять*, *единадесять*, *двадесять*, *триста* и прч.

§ 77. Числителны-тѣ Рѣдовны, съ исключение на *първый*, *вторый*, *третий* и *четвьртый*, ставръ отъ съотвѣствующы-тѣ имъ Количественны като имъ са притури окончание-то *ый*; като напр. *петый*, *осмый*, *десятый*, *двадесятый*, и прч. *Сто* прави *стотный*. Въ Числителны-тѣ рѣдовны които ставръ отъ сложны количественны, само послѣдня-та дума приима окончание-то на числително рѣдовно; като напр. *двадесять* и *третий*, *хыляда-осемстотинъ-седемдесять* и *осма-та* година.

Склонение на Числителны-тѣ.

§ 78. Числителны-тѣ Количественны, съ твьрдѣ малко исключения, сж нескланяемы.

Исключения-та сж тѣзи:

1) *Единъ-една-едно* са скланя като прилагателно и въ множ. число прави *едны*. То има и пълно окончание *единый* за мжж. родъ.

Заб. Когато *единъ* е съединено съ *другый* (единъ-другый) тогава *единъ* остава нескланяемо, а само *другый* са скланя. Множ. число *едны другы*.

2) Мжж. родъ прави *два*; а женскый и срѣдний прави *двѣ*.

3) *Сто* когато са употрѣблява само по себе си е нескланяемо; нъ когато са съедини съ нѣкое просто количественно тогава са измѣнява така: *стѣ* прави въ думж-тж *двѣстѣ*; *ста* — въ думж-тж *три-ста*, а *стотинъ* — въ думы-тѣ *четыри-стотинъ*, *петь-шесть-седемь-осемь-девять-стотинъ*.

4) *Хыляда* са скланя по второ-то склонение на сжществителны-тѣ имена. Тъй сжщо са скланя и *тысяща*. А *миллионъ* са скланя по първо-то склонение на сжществителны-тѣ имена.

§ 79. Рѣдовны-тѣ числителны, съ исключение на *третий*, са окончаватъ на *ый* и са склоняватъ по твърдо-то склонение на прилагателны-тѣ: нъ нѣматъ усѣчено окончание за мжж. родъ. Исключава са дума-та *пьрвый* която прави усѣчено *прьвъ* или *пьрвъ*.

§ 80. Рѣдовны-тѣ числителны както и прилагателны-тѣ имена са съгласуватъ съ

сѫществителны-тѣ по родъ, число и падежъ, нъ нѣматъ степени за сравнение.

Заб. Дума-та *пьрвый* само има степень за сравнение; напр. *пьрвый, по-пьрвый, най-пьрвый.*

§ 81. Дробны-тѣ числителны са скланятъ по второ-то склонение на сѫществителны-тѣ имена.

§ 82. Събирателны-тѣ числителны сѫ нескланяемы. Тѣ са употрѣбляватъ да означаватъ лица отъ мѫжкый родъ. Тъй сѫщо нескланяемы сѫ и неопрѣдѣлителны-тѣ събирателны: *малцина, мнозина, нѣколцина*, които са употрѣбляватъ за лица отъ мѫжкый родъ въ множественно число.

ГЛАВА ТРЕТЯ.

Мѣстоимение.

§ 83. Мѣстоимение са казва онази частъ на рѣчь-тѫ която са употрѣблява намѣсто едно сѫществително име.

§ 84. Спорѣдъ значение-то си, мѣстоимения-та са дѣлѭтъ на осемь различны видове: 1) *Личны* 2) *Възвратны*, 3) *Притѣжателны*, 4) *Показателны*, 5) *Въпросителны*, 6) *Относителны*, 7) *Опрѣдѣлителны*, 8) *Неопрѣдѣлителны.*

§ 85. Спорѣдъ начинъ-тъ, по който мѣстоимения-та са образуватъ и скланятъ, тѣ могжтъ да са раздѣлѭтъ на два главны отдѣлы: *Сжществителны* и *Прилагателны мѣстоимения.* Сжществителны мѣстоимения са наричатъ Личны-тѣ и Възвратны-тѣ, понеже тѣ са употрѣбляватъ намѣсто едно име безъ да са относятъ на нѣкоѭ другж думж; а сичкы-тѣ другы са казватъ прилагателны, защото са скланятъ като прилагателны имена и сѣкога са относятъ на нѣкое име или сжществително мѣстоимение, изрѣчено или подразумѣвано.

I. Сжществителны Мѣстоимения.

1. Личны Мѣстоимения.

§ 86. Отношения-та, които личны-тѣ мѣстоимения означаватъ, бываръ отъ три видове: 1^{во} лице-то което говори; 2^{ро} лице-то *на* което са говори; 3^{те} лице-то *за* което са говори. Отъ това слѣдва че личны-тѣ мѣстоимения бываръ отъ три лица: *първоличны*, *второличны* и *третеличны.* Първоличны-тѣ и второличны-тѣ мѣстоимения самы по себе си нѣматъ родъ, нъ са употрѣбляватъ еднакво и за три-тѣ родове; нъ третеличны-тѣ мѣстоимения иматъ разны окончания за три-тѣ родове въ ед. число, а въ множ. число иматъ само едно окончание и за три-тѣ родове.

Склонение на Личны-тѣ Мѣстоимения.

Първо Лице.	Второ Лице.
Ед. Число	Ед. Число.
И. азъ.	И. ты.
Д. менѣ, ми.	Д. тебѣ, ти.
В. мене, мя.	В. тебе, тя.
З. —	З. (о) ты.
Множ. Число.	Множ. Число.
И. ный.	И. вый.
Д. намъ, ни.	Д. вамъ, ви.
В. насъ, ны.	В. васъ, вы.
З. —	З. (о) вый.

Трете Лице.

Мѫж. Родъ.	Жен. Родъ.	Срѣд. Родъ.
И. той.	И. тя.	И. то.
Д. нему, му.	Д. неи, ѝ.	Д. нему, му.
В. него, го.	В. неіѭ, іѭ.	В. него, го.
З. —	З. —	З. —

Множ. Число за три-тѣ родове.

И. тѣ.
Д. тѣмъ, имъ.
В. тѣхъ, гы.
З. —

Заб. Както са види отъ горѣизложены-тѣ примѣры, личны-тѣ мѣстоимения въ косвенны-тѣ си падежы и въ двѣ-тѣ числа иматъ по двѣ особны формы, отъ които една-та може да са нарѣче *пълна*, а друга-та *непълна* или *кратка*. Пълна-та форма обыкновенно са употрѣблява сѣкога ко-

гато прѣдъ мѣстоимение-то стои прѣдлогъ; а кратка-та — когато нѣма прѣдлогъ.

2. Възвратно Мѣстоимение.

§ 87. Възвратно-то мѣстоимение *себе* са употрѣблява когато дума-та са относя на лице-то или прѣдметъ-тъ който говори, *на* или *за* който са говори. И тъй възвратно-то мѣстоимение са употрѣблява еднакво и за три-тѣ лица, и въ три-тѣ родове и въ двѣ-тѣ числа. То има само два падежы, дателенъ и винителенъ, и са скланя така: Д. *себѣ си, си;* В. *себе си, ся (са).*

Заб. Краткый-тъ Винителенъ падежъ *ся (са)* са употрѣблява въ образувание-то на нѣкои глаголы за които ще говоримъ по надолу; пълный-тъ Винителенъ падежъ *себе си* са употрѣблява когато възвратно-то мѣстоимение е придружено съ прѣдлогъ, или когато искамы да изражимъ по единъ по-ясенъ начинъ че дѣйствие-то на глаголъ-тъ са врьща на лице-то което дѣйствува; като напр. *хранїѫ ся* и *хранїѫ себе си; той зе книгѫ тѫ съ себе си.* Кратка-та форма *си* по нѣкога са употрѣблява слѣдъ винителный-тъ падежъ на личны-тѣ мѣстоимения; тъй напр. *хранїѫ мене си, обличате васъ си, обичатъ тѣхъ си;* нъ това не е никакъ правилно, и щеше да е много по добрѣ ако намѣсто тѣзи личны мѣстоимения са употрѣбеше възвратно-то мѣстоимение така: *хранїѫ себе си, обличате себе си, обичатъ себе си.*

II. *Прилагателны Мѣстоимения.*

1. Притѣжателны Мѣстоимения.

§ 88. Прилагателны-тѣ мѣстоимения, както казахмы по горѣ, са скланятъ като прилагателны имена и слѣдоват. иматъ родъ, число и падежъ, и са съгласуватъ съ сѫществително-то име на което са относятъ.

§ 89. Притѣжателно мѣстоимение са казва това което означава притѣжание или принадлѣжность.

§ 90. Притѣжателны-тѣ мѣстоимения са образуватъ отъ личны-тѣ и иматъ особнѫ формѫ за сѣко едно отъ три-тѣ лица. Понеже първоличны-тѣ и второличны-тѣ мѣстоимения нѣматъ родъ, то и притѣжателны-тѣ мѣстоимения, които са образуватъ отъ тѣхъ, *касателно до лице-то на което са относятъ*, нѣматъ родъ; нъ са съгласуватъ, тъй както и прилагателны-тѣ имена, по родъ, число и падежъ съ думѫ-тѫ която слѣдва подирѣ имъ. Нъ притѣжателны-тѣ мѣстоимения които са образуватъ отъ ед. число на третелично-то мѣстоимение иматъ особнѫ формѫ за мѫжкый, срѣдний и женскый родъ; а тѣзи що са образуватъ отъ множ. число на третелично-то мѣстоимение иматъ само еднѫ формѫ и за три-тѣ рода.

§ 91. За по добро разяснение на това щото казахмы горѣ, ный ще да изложимъ тука притѣжателны-тѣ мѣстоимения, като покажемъ въ сѫщо-то врѣме и отъ дѣ тѣ сѫ станѫли.

Отъ ед. число на първолично-то мѣстоимение са е образувало притѣжателно-то *мой*, *моя*, *мое;* на второлично-то — *твой*, *твоя*, *твое;* на третелично-то — *неговъ*, *нейнъ*, *неговъ*. Отъ множ. число на първолично-то е станѫло притѣжателно-то *нашъ*, *наша*, *наше;* на второлично-то — *вашъ*, *ваша*, *ваше;* на третелично-то — *тѣхенъ*, *тѣхна*, *тѣхно*. Разлика-та между *мой* и *нашъ*, *твой* и *вашъ*, *неговъ*, *нейнъ* и *тѣхенъ* е тази: първы-тѣ са употрѣбляватъ когато е дума-та само за единъ притѣжатель, а вторы-тѣ когато ся говори за повече отъ единъ. *Мой*, *твой*, *нашъ*, *вашъ*, са съгласуватъ по родъ, число и падежъ съ думѫ-тѫ, която слѣдва подирѣ имъ, *а не съ родъ-тъ на стопанинъ-тъ;* нъ *неговъ*, са употрѣблява само когато стопанинъ-тъ е отъ мѫжкый или срѣдний родъ, а *нейнъ* — когато е отъ женскый родъ. *Тѣхенъ* са употрѣблява сѫщо както *мой*, *твой*, *нашъ*, *вашъ*.

Заб. 1. Освѣнъ горѣспоменѫты-тѣ притѣжателны мѣстоимения има и друго едно *свой*, *своя*, *свое*, което са е образувало отъ възвратно-то мѣстоимение, и което са скланя сѫщо като *мой*.

Свой са употрѣблява и за три-тѣ лица, было за единъ или за много притѣжатели, и *означава това което принадлѣжи на подлѣжаще-то на едно прѣдложение:* напр. *азъ четѫ своѭ книгѫ, ты четешь своѭ книгѫ, той-тя-то чете своѭ книгѫ; ный четемъ своѭ книгѫ, вый четете своѭ книгѫ, тѣ четѫтъ своѭ книгѫ.*

Заб. 2. Притѣжателны-тѣ мѣстоимения обыкновенно са замѣстятъ съ дателный-тъ падежъ на личны-тѣ мѣстоимения отъ дѣто тѣ сѫ произлѣзли; нъ въ този случай, дателный-тъ падежъ на лично-то мѣстоимение са поставя сѣкога *слѣдъ* име-то; като напр. *баща ми = мой баща; майка ти = твоя майка; братъ ни = нашъ братъ; сестра му = негова сестра; братовчедъ си = свой братовчедъ* и прч. Възвратно-то мѣстоимение *си* са употрѣблява намѣсто *ми, ти* и прч. когато притѣжавано-то нѣщо принадлѣжи на подлѣжаще-то на изрѣчение-то, тъй напр. *азъ зехъ книгѫ-тѫ си, тѣ обычатъ баща си,* намѣсто: *азъ зехъ книгѫ-тѫ ми, тѣ обычатъ баща имъ,* и прч. Възвратно-то мѣстоимение *си* по нѣкога са прибавя при сѣко едно отъ притѣжателны-тѣ мѣстоимения, когато искамы да изражимъ по единъ по-силенъ начинъ чие е едно нѣщо, като напр. *майка-та обыча свои-тѣ (или свои-тѣ си) дѣца; азъ гльдамъ моѭ-тѫ си работѫ* и прч.

Склонение на Притѣжателны-тѣ Мѣстоимения.

§ 92. Притѣжателны-тѣ мѣстоимения са скланятъ като прилагателны-тѣ имена. *Мой,*

твой, свой са скланятъ еднакво и иматъ само по едно окончание; нъ *неговъ, нейнъ, нашъ, вашъ, тѣхенъ* иматъ и пълно окончание на *ый: неговый, нейный, нашый, вашый, тѣхный* и са скланятъ по примѣръ-тъ за твърдо-то склонение на прилагат. имена (§ 72).

1. *Мой, моя, мое.*

Мѫж. Родъ	Жен. Родъ	Срѣд. Родъ
Е. Ч.	Е. Ч.	Е. Ч.
И. В. З. мой	И. З. моя	И. В. З. мое
	В. моѭ	

Множ. Число за три-тѣ родове.

И. В. З. мои.

Така са скланятъ и *твой-твоя-твое, свой-своя-свое.* Дат. Падежъ *моему* и Вин. *моего,* които нарѣдко са употрѣбляватъ, сѫ остатки отъ старо-българскѫ-тѫ грамматикѫ.

2. *Неговъ, негова, негово.*

Мѫж. Родъ	Жен. Родъ	Срѣд. Родъ
Е. Ч.	Е. Ч.	Е. Ч.
И. В. З. неговъ	И. З. негова	И. В. З. негово
	В. неговѫ.	

Множ. Число за три-тѣ родове.

И. В. З. неговы.

Така са склапятъ и *нейнъ-нейна-нейно, тѣхенъ-тѣхна-тѣхно, нашъ-наша-наше, вашъ-ваша-ваше* — двѣ-тѣ послѣдни въ срѣд. родъ приматъ мегко окончание.

2. Въпросителны Мѣстоимения.

§ 93. Въпросителны-тѣ мѣстоимения са употрѣбляватъ за пытание. Тѣ сж слѣдующы-тѣ: *кой-коя-кое, чий-чия-чие, какъвъ-каква-какво, колкъ-колка-колко,* и *що.*

§ 94. *Кой-коя-кое* са употрѣблява въобще когато пытамы просто за лице, като напр. *кой говори? Чий-чия-чие* са употрѣблява когато пытамы за притѣжатель-тъ на едно нѣщо или *чие* е едно нѣщо, като напр. *чий е този конь? Какъвъ-каква-какво* са употрѣблява когато пытамы за качество-то или *каквинж-тж* на единъ прѣдметъ, като напр. *каква книга? Колкъ-колка-колко* или *колкъвъ-колкъва-колкъво* са употрѣблява когато пытамы за голѣминж-тж на прѣдметъ-тъ, като напр. *колкъ е ножъ-тъ? Що* са употрѣблява просто за пытание, като напр. *що учишь? що правишь?*

§ 95. Въпросителны-тѣ мѣстоимения, както и прилагателны-тѣ имена, са съгласуватъ по родъ, число, и падежъ съ думж-тж на коіжто са относятъ; исключава са само *що* което е нескланяемо и слѣдователно нѣма ни родъ, ни число, ни падежъ.

Склонение на Въпросителны-тѣ Мѣстоимения.

§ 96. Въпросителны-тѣ мѣстоимения *какъвъ-каква-какво* и *колкъ-колка-колко* са скла-

нятъ по усѣчено-то твърдо склонение на прилагателны-тѣ имена (§ 72), и нѣматъ пълно окончание. *Що* е нескланяемо, а *кой-коя-кое* и *чий-чия-чие* са скланятъ така:

1. *Кой, коя, кое.*

Мѫж. Родъ	Жен. Родъ	Срѣд. Родъ
Е. Ч.	Е. Ч.	Е. Ч.
И. кой	И. коя	И. кое
Д. кому	Д. —	Д. —
В. кого	В. коіѭ	В. кое
З. —	З. —	З. —

Множ. Число и за три-тѣ родове.

И. В. З. кои.

2. *Чий, чия, чие.*

Мѫж. Родъ	Жен. Родъ	Срѣд. Родъ
Е. Ч.	Е. Ч.	Е. Ч.
И. В. З. чий	И. З. чия	И. В. З. чие
	В. чиіѭ	

Множ. Число и за три-тѣ родове.

И. В. З. чии.

3. Относителны Мѣстоимения.

§ 97. Относителны мѣстоимения са казватъ тѣзи, които са относятъ на нѣкое прѣдисказано име или мѣстоимение, и служіѭтъ да изражіѭтъ свръзскѫ-тѫ или отношението мѣжду двѣ прѣдложения. Отъ това и са наричатъ по нѣкога *Съюзны* или *Съединителны* мѣстоимения.

§ 98. Относителны-тѣ мѣстоимения сѫ са образували отъ въпросителны-тѣ като имъ са притурило на край-тъ частицѫ-тѫ *то*; тъй напр. отъ *кой-коя-кое* е станѫло *който-която-което*; отъ *чий-чия-чие* — *чийто-чиятo-чието*; отъ *какъвъ-каква-какво* — *какъвто-каквато-каквото*; отъ *колкъ-колка-колко* — *колкто-колкато-колкото*; отъ *що* — *щото*.

Склонение на Относителны-тѣ Мѣстоимения.

§ 99. Относителны-тѣ мѣстоимения са скланятъ сѫщо като въпросителны-тѣ съ прибавкѫ на частицѫ-тѫ *то*, която е нескланяема и слѣдователно не са измѣнява ни по родъ, ни по число, ни по падежъ. *Какъвто-каквато-каквото* и *колкто-колкато-колкото* са скланятъ по усѣчено-то твърдо склонение на прилагателны-тѣ имена (§ 72), и нѣматъ пълно окончание; *щото* е нескланяемо, а *който-която-което* са скланя така:

1. *Който, която, което.*

Мѫж. Родъ	Жен. Родъ	Срѣд. Родъ
Е. Ч.	Е. Ч.	Е. Ч.
И. който	И. която	И. което
Д. комуто	Д. —	Д. (комуто)
В. когото, който	В. коіѫто	В. което
З. —	З. —	З. —

Множ. Число за три-тѣ родове.

И. В. З. които.

Чийто–чиято–чието са скланя по примѣръ-тъ *чий.*

Заб. 1. Винит. падежъ *когото* са употрѣблява обыкновенно когато име-то на което относително-то мѣстоимение са относя показва одушевленъ прѣдметъ или лице; а винит. падежъ *който* са употрѣблява когато прѣдметъ-тъ е неодушевленъ.

Заб. 2. Който-която-което-които са съгласуватъ по родъ и число съ думѫ-тѫ, която стои *прѣдъ* тѣхъ; напротивъ, *чийто-чиято-чието-чиито* са съгласуватъ съ думѫ-тѫ, която иде *слѣдъ* тѣхъ, като напр. *Дѣте то на което книга-та са изгуби,* и *дѣте-то чиято книга са изгуби.*

Заб. 3. Освѣнъ горѣказаны-тѣ относителны мѣстоимения има и друго едно *дѣто,* което са е образувало отъ нарѣчие-то *дѣ* и частицѫ-тѫ *то. Дѣто,* както и *щото,* често са употрѣблява намѣсто *който-която-което-които,* и си остава неизмѣняемо и за три-тѣ родове и въ двѣ-тѣ числа, като напр. *человѣкъ-тъ дѣто говори, жената дѣто говори, дѣте-то дѣто говори, дѣца-та дѣто говорѣѭтъ.*

4. Показателны Мѣстоимения.

§ 100. Показателны-тѣ мѣстоимения служѣѭтъ за отговоръ на въпросителны-тѣ, и показватъ или сочѣѭтъ прѣдметы-тѣ. Тѣ сѫ слѣдующы-тѣ: *този-тази-това (туй)-тѣзи; онзи-онази–онова (онуй)–онѣзи; такъвзи–таквази-таквози-таквызи; онакъвзи-онаквази-онаквози-онаквызи; толкзи-толкази-толкози-толкызи; инакъвъ-инаква-инакво-инаквы.*

§ 101. *Този* и *онзи* са скланятъ по особно склонение за което са излагатъ примѣры по долу; сичкы-тѣ другы показателны мѣстоимения са скланятъ по усѣчено-то окончание на прилагателны-тѣ имена (§ 72). *Такъв-зи, таква-зи, такво-зи, таквы-зи,* е произлѣзло отъ формѫ-тѫ *такъвъ, таква, такво, таквы,* съ прибавкѫ на нескланяемѫ-тѫ частицѫ *зи;* слѣдователно частица-та *зи* не трѣба да са измѣни никакъ. Друга една форма *такъ-ва, така-ва, тако-ва, такы-ва,* е произлѣзла отъ *такъ, така, тако, такы,* съ прибавкѫ на нескланяемѫ-тѫ частицѫ *ва,* която не трѣба да са измѣни. *Онакъвзи* има тъй сѫщо три разны формы: 1) просто-то: *онакъвъ, онаква, онакво, онаквы;* 2) съставно-то съ нескланяемѫ-тѫ частицѫ *зи: онакъв-зи, онаква-зи, онакво-зи, онаквы-зи;* 3) съставно-то отъ *онакъ* и нескланяемѫ-тѫ частицѫ *ва: онакъ-ва, онака-ва, онако-ва, онакы-ва. Толькзи* има нѣколко разны формы: 1) просто-то: *толькъ, толка, толко, толкы;* 2) съставно-то съ частицѫ-тѫ *зи: тольк-зи, толка-зи, толко-зи, толкы-зи;* 3) съставно-то съ частицѫ-тѫ *ва: тольк-(толкъ-ва)-ва, толка-ва, толко-ва, толкы-ва;* 4) просто-то: *толкъвъ, толква, толкво, толквы;* 5) съставно-то съ частицѫ-тѫ *зи: толкъв-зи, толква-зи, толкво-зи, толквы-зи;* 6) просто-то *толикъ,*

толика, толико, толикы, което нарѣдко са употрѣблява. [1])

Склонение на *този, онзи.*

1. *Този-тази-това (туй)-тѣзи.*

Мжж. Родъ	Жен. Родъ	Срѣд. Родъ
Е. Ч.	Е. Ч.	Е. Ч.
И. този	И. тази	И. това (туй).
Д. (томузи, томува)	Д. —	Д. —
В. тогози, тогова, този	В. тжзи	В. това (туй).
З. (о) този	З. (о) тази	З. (о) това (туй).

Множ. Число и за три-тѣ родове.

И. В. З. тѣзи.

2. *Онзи-онази-онова (онуй)-онѣзи.*

Мжж. Родъ	Жен. Родъ	Срѣд. Родъ
Е. Ч.	Е. Ч.	Е. Ч.
И. онзи	И. онази	И. онова (онуй).
Д. (ономузи, ономува)	Д. —	Д. —
В. оногози, оногова, онзи	В. онжзи	В. онова (онуй).
З. (о) онзи	З. (о) онази	З. (о) онова (онуй).

Множ. Число и за три-тѣ родове.

И. В. З. онѣзи.

Заб. Въ Именит. падежъ ед. число на мжж. родъ, освѣнъ формж-тж *този,* са намира и форма-та *тойзи* или *тоя;* а въ жен. родъ, освѣнъ *тази,* са намира и И. *тая,* В. *таіж.* Въ множ. число, освѣнъ *тѣзи,* има и неправилны-тѣ *тийзи, тызи* и *тыя,* което дохожда отъ *тоя, тая.* Вин.

---

1) Ученикъ-тъ трѣба да забѣлѣжи добрѣ образуването на разны-тѣ тѣзи формы, тъй щото да са не бърка въ употрѣбление-то и правописание-то имъ.

адежъ *тогози* или *тогова* са употрѣблява повето за лица; а *този* — за прѣдметы; Дат. пад. *омузи*, *томува* нарѣдко са употрѣблява. *Онзи* рави и *оня*, а *онази*, *оная;* въ множ. число нашето *онѣзи* са намира и *онѣзи* и *оныя*. Разликаі мѣжду *този* и *онзи* е че *този* показва прѣдметъ ойто е наблизу, а *онзи* — когато прѣдметъ-тъ е адалечь, напр. *тази книга*, *онази книга*.

5. Опрѣдѣлителны Мѣстоимения.

§ 102. Опрѣдѣлителны-тѣ мѣстоимения а употрѣбляватъ да опрѣдѣлѭтъ по единъ о-точенъ начинъ прѣдметъ-тъ. Тѣ сѫ слѣующы-тѣ: *самъ*, *сѣкый* или *сѣкой*, *сѣкакъвъ*, *чкый*, *другый*, *еди-кой*, *весь*.

§ 103. Опрѣдѣлителны-тѣ мѣстоимения а склонятъ по склонение-то на прилагателны-тѣ имена, и слѣдователно могѫтъ да са мѣтатъ и като мѣстоимения и като прилагателны имена. Тѣ сѫ мѣстоимения, когато а употрѣбляватъ самостоятелно безъ да са гносятъ на нѣкое име; а сѫ прилагателны, огато слѣдъ тѣхъ иде едно име на което ѣ са относятъ и съ което са съгласуватъ о родъ, число и падежъ, като напр. *сѣкой чае това; сѣка книга не е добра*.

Склонение на Опрѣдѣлителны-тѣ Мѣстоимения.

§ 104. *Самъ* (пълно оконч. *самый*), *сама*, *амо*, *самы*; *сѣкакъвъ*, *сѣкаква*, *сѣкакво*, *сѣ-*

каквы; сичкый (усѣчено окончание нѣма), *сичка, сичко, сичкы,* са скланятъ по твърдото склонение на прилагат. имена (§ 72). *Самъ, сама, само, самы,* (въ умалителенъ видъ *самичькъ, самичка, самичко, самичкы*), са употрѣблява слѣдъ личны-тѣ мѣстоимения за да означи личность-тѫ по точно, като напр. *азъ самъ* [1]) *ходихъ, тя сама дохожда, ный самы казахмы. Еди-кой, еди-коя, еди-кое, еди-кои,* са склоняя сѫщо като въпросит. мѣстоимение *кой* заедно съ неизмѣняемѫ-тѫ частицѫ *еди. Весь, вся, все, вси,* на рѣдко са употрѣблява освѣнъ въ срѣдний-тъ родъ ед. число; нъ то служи да образува нѣкои отъ опрѣдѣлит. мѣстоимения, като *сѣкой* (все-кой), *сѣкакъвъ* (все-какъвъ). *Сѣкой, сѣкоя, сѣкое* са склоняя по *кой;* нъ нѣма множ. число; *сѣкый* (усѣч. оконч. *сѣкъ*), *сѣка, сѣко,* са склоняя като прилагат. само въ единственно число така:

Мѫж. Родъ	Жен. Родъ	Срѣд. Родъ
И. сѣкый	И. сѣка	И. сѣко
Д. сѣкыму	Д. —	Д. —
В. сѣкыго, сѣкый	В. сѣкѫ	В. сѣко
З. сѣкый	З. сѣка	З. сѣко

Така са склоняя и *другый* (усѣч. оконч. *другъ*), *друга, друго, другы.*

---

1) *Самъ* често са употрѣблява съ *си,* напр. *азъ сам-сй ходихъ.*

Заб. Като опрѣдѣлителны мѣстоимения трѣба да са считатъ и *синца* (всинца), *малцина*, *мнозина*, *нѣколцина*, когато тѣ са употрѣбяватъ самостоятелно безъ да ся относятъ на нѣкое име. Тѣ сж нескланяемы и са употрѣбляватъ въ множ. число само.

6. Неопрѣдѣлителны Мѣстоимения.

§ 105. Неопрѣдѣлителны-тѣ мѣстоимения са употрѣбляватъ да означаватъ прѣдметы-тѣ по единъ неопрѣдѣленъ начинъ безъ да означаватъ нѣкое особенно лице. Тѣ сж слѣдующы-тѣ: *нѣкой, никой, нѣкакъвъ, никакъвъ, нѣщо, нищо, кой-годѣ, що-годѣ, кой-да-е (който-да-е), що-да-е, какъвъ-годѣ, какъвъ-да-е (какъвто-да-е).*

§ 106. Неопрѣдѣлителны-тѣ мѣстоимения сж са образували отъ въпросителны-тѣ съ подтвърдителнж-тж неопрѣдѣленж частицж *годѣ*, или съ отрицателнж-тж *ни*, или пакъ съ притуряние-то на изрѣчения-та *годѣ, да-е (ни-да-е)* въ край-тъ на въпросителны-тѣ. Неопрѣдѣлителны-тѣ мѣстоимения, както и опрѣдѣлителны-тѣ, са употрѣбляватъ като прилагателны имена когато са относятъ на нѣкое име.

Склонение на Неопрѣдѣлителны-тѣ Мѣстоимения.

§ 107. *Нѣкой, нѣкоя, нѣкое, нѣкои; никой, никоя, никое* (множ. число нѣма), са скла-

нятъ по *кой*. *Нѣщо*,[1]) *нищо, що-годѣ, що-да-е* сѫ пескланяемы. *Нѣкакъвъ, нѣкаква, нѣкакво, нѣкаквы; никакъвъ, никаква, никакво, никаквы*, са скланятъ като прилагат. имена. *Кой-годѣ, коя-годѣ, кое-годѣ, кои-годѣ*, са скланя като *кой* съ прибавкѫ-тѫ *годѣ*; *какъвъ-годѣ, каква-годѣ, какво-годѣ, каквы-годѣ*, са скланя като прилаг. име съ прибавкѫ-тѫ *годѣ*. *Кой-да-е, коя-да-е, кое-да-е*, са скланя по *кой*, и въ множ. число прави *кои-да-сѫ*; *какъвъ-да-е, каква-да-е, какво-да-е*, въ множ. число прави *каквы-да-сѫ*.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА.

Членъ.

§ 108. Членъ са нарича тази частица която са туря слѣдъ сѫществителны, прилагателны и нѣкои мѣстоимения за да имъ опрѣдѣли по точно смысль-тѫ и значение-то.

§ 109. Има три члена въ Българскый языкъ: *тъ* за мѫж. родъ ед. число, *та* за жен. родъ ед. число, *то* за срѣд. родъ ед. ч. Въ множ. число има само два члена: *тѣ* за мѫж. и жен. родъ, *та* за срѣд. родъ.

---

1) *Нѣщо* когато е сѫществително име прави *нѣща* въ множ. число.

§ 110. Тѣзи три члена сѫ останѫли отъ старо-българско-то показателно мѣстоимение *тъ, та, то,* тъй щото думы-тѣ: *человѣкъ-тъ, жена-та, дѣте-то,* означаватъ *този* человѣкъ, *тази* жена, *това* дѣте.

§ 111. Тъй като днешный-тъ Българскый членъ е произлѣзлъ отъ старо-българско-то показателно мѣстоимение, той може и да са скланя, и склонение-то му е слѣдующе-то:

Склонение на Членъ-тъ.

Мѫж. Родъ	Жен. Родъ	Срѣд. Родъ
Е. Ч.	Е. Ч.	Е. Ч.
И. тъ	И. та	И. то
В. тъ, (а)	В. тѫ	В. то
Множ. Число	Множ. Число	Множ. Число
И. тѣ	И. тѣ	И. та
В. тѣ	В. тѣ	В. та

Заб. Звателный-тъ падежъ и въ двѣ-тѣ числа не приима членъ. За Родителный-тъ и Дателный-тъ падежъ особенъ членъ нѣма; тѣзи падежы са изражаватъ съ Винителный-тъ падежъ като са придружи съ прѣдлогъ-тъ *на* или *отъ.* Винит. падежъ има окончание *а* въ мѫж. родъ, когато дума-та, при коіѭто е притуренъ членъ-тъ, са окончава на твърдѫ гласнѫ; нъ Винит. падежъ са окончава на *я,* когато дума-та има мегко окончание. Мыслимъ че ще бѫде по добрѣ ако тѣзи окончания *а* и *я* са исхвърліѭтъ съвсѣмъ, и са замѣстіѭтъ съ членъ-тъ *тъ,* който да са

прибавя въ край-тъ на думж-тж както въ Именит. падежъ, тъй напр. намѣсто *вола, коня, края*, да пишемъ *волъ-тъ, конь-тъ, край-тъ*.

§ 112. По горѣ казахмы че членъ-тъ са прибавя на сжществителны, прилагателны, и нѣкои мѣстоимения. За по лесно и по подробно разглѣждание на това, ный ще гы разглѣдамы на особно.

I. *Членъ съ Сжществителны Имена.*

§ 113. Сичкы-тѣ сжществителны имена, освѣнъ собственны-тѣ, прииматъ слѣдъ себе си членъ.

Заб. Собственны-тѣ имена не прииматъ членъ, понеже и безъ него отъ само себе си иматъ опрѣдѣленж и извѣстнж смысль. На това правило има слѣдующы-тѣ исключения: 1) Отечественны имена които показватъ народность, като *Българинъ-тъ, Турчинъ тъ, Руссинъ-тъ* и прч.; 2) Имена на мѣста и рѣкы, като: *Дунавъ-тъ, Балканъ-тъ, Алпы-тѣ, Камчия-та* и прч.; 3) Множ. число на собственны-тѣ имена: *Драгановцы-тѣ, Крумовцы-тѣ, Симеоновцы-тѣ*. Има и нѣкои нарицателны имена които са употрѣбляватъ безъ членъ; такыва сж: *леля, чичо, вуйчо, стрика, дѣдо*.

§ 114. Отъ мжжкый родъ имена, които въ ед. число са окончаватъ на *ъ, ь, й*, прииматъ членъ-тъ *тъ*; напр. *родъ-тъ, царь-тъ, бой-тъ*; а въ множ. число прииматъ членъ-тъ

тѣ; напр. *родове-тѣ, царие-тѣ, боеве-тѣ, народы-тѣ.*

§ 115. Отъ женскый родъ имена, които въ ед. число са окончаватъ на *а, я, ь,* приматъ членъ-тъ *та;* напр. *жена-та, свиня-та, болесть-та;* а въ множ. число приматъ членъ-тъ *тѣ,* напр. *жены-тѣ, свини-тѣ, болести тѣ.*

§ 116. Отъ срѣдень родъ имена, които въ ед. число са окончаватъ на *о, е, ие,* приматъ членъ-тъ *то,* напр. *село-то, лице-то, растение-то;* а въ множ. число приматъ членъ-тъ *та,* напр. *села-та, лица-та, растения-та.*

Склонение на Имена съ Членъ.

Мѫж. Родъ	Жен. Родъ	Срѣд. Родъ
Е. Ч.	Е. Ч.	Е. Ч.
И. народъ-тъ	И. жена-та	И. село-то
В. народъ-тъ (*да*)	В. женѫ-тѫ	В. село-то
З. —	З. —	З. —
Множ. Число	Множ. Число	Множ. Число
И. народы-тѣ	И. жены-тѣ	И. села-та
В. народы-тѣ	В. жены-тѣ	В. села-та
З. —	З. —	З. —

II. *Членъ съ Прилагателны Имена.*

§ 117. Прилагателны-тѣ имена приматъ членъ само когато са употрѣбляватъ въ пълно

окончание, и това може да са каже само за мжжкый-тъ родъ; а колкото за женскый-тъ и срѣдний-тъ родове, които нѣматъ пълно окончание, тѣ приематъ членъ въ усѣчено-то си окончание, напр. *младый-тъ, млада-та, младо-то.*

Заб. Пълно-то окончание на прилагателны-тѣ имена сѣкога показва опрѣдѣленж смысль, и слѣдоват. то може само по себе си безъ членъ да са употрѣби; нъ въ днешный-тъ говоримъ и пременъ языкъ е станжло обычай да са употрѣблява членъ съ него. Усѣчено-то окончание въ мжж. родъ, обаче, което сѣкога показва неопрѣдѣленж смысль и са употрѣблява неопрѣдѣлено, не може никога да приеме членъ. Отъ това правило са исключаватъ притѣжателны-тѣ прилагателны които обыкновенно приматъ членъ въ усѣчено-то си окончание, като напр. *Ивановъ-тъ* братъ, *майчинъ-тъ* сынъ и прч. Ще е по правилно ако и тѣзи прилагателны са употрѣбявахж съ членъ само въ пълно-то си окончание, както и могжтъ да са употрѣбіжтъ, напр. *Ивановый-тъ* братъ, *майчиный-тъ* сынъ и прч. Дума-та *единъ* тъй сжщо приима членъ: *единъ-тъ;* нъ по правилно е *единый-тъ.*

§ 118. Отъ мжжкый родъ прилагателны които са окончаватъ на *ый* и *ий* приматъ въ ед. число членъ-тъ *тъ;* прилагателны отъ женскый родъ на *а* и *я* приматъ въ ед. число *та*, а прилагателны отъ срѣдень родъ

ı *о* и *е* приимать въ ед. число *то*. Въ нож. число и за три-тѣ родове са поставя ıенъ-тъ *тѣ* (Виждь § 121, Заб. 2).

§ 119. Когато едно сѫществително име, ɔето изисква членъ, е опрѣдѣлено отъ едно ɔилагателно, тогава членъ-тъ са прибавя ı прилагателно-то, а не на сѫществително-ɔ; като напр. *добра-та* жена, *добро-то* пе-ɔ и прч.

Склонение на Прилагателны съ Членъ.

Мѫж. Родъ Е. Ч.	Жен. Родъ Е. Ч.	Срѣд. Родъ Е. Ч.
. добрый-тъ	И. добра-та	И. добро-то
. добрый-тъ (добрыя).	В. добрѫ-тѫ	В. добро-то
добрый	З. добра	З. добро

Множ. число и за три-тѣ родове.

. В. добры-тѣ, З. добры.

Мѫж. Родъ Е. Ч.	Жен. Родъ Е. Ч.	Срѣд. Родъ Е. Ч.
. горний-тъ	И. горня-та	И. горне-то
. горний-тъ (горния).	В. горніѭ-тѫ	В. горне-то
горний	З. горня	З. горне

Множ. число и за три-тѣ родове.

. В. горни-тѣ; З. горни.

§ 120. Числителны-тѣ рѣдовны приимать ıенъ сѫщо като прилагателны-тѣ и са скла-ıятъ като тѣхъ. Числителны-тѣ количествен-ы, понеже означаватъ множество, приимать

членъ-тъ *тѣ*, като напр. *три-тѣ, десять-тѣ, сто-тѣ, шестьстотинъ-тѣ* и прч. *Два, двама, двоица, хыляда, триста* приматъ членъ-тъ *та*; нъ *двѣ* приима членъ-тъ *тѣ* (Виждь § 121, Заб. 2). Въ сложны-тѣ числителны членъ-тъ са поставя слѣдъ най-крайнѫ-тѫ думѫ, като напр. двѣ хыляды и осемстотинъ и тридесять и *три-тѣ* гроша.

III. *Членъ съ Мѣстоимения.*

§ 121. Сѫществителны-тѣ мѣстоимения не приимать членъ, понеже тѣ сѣкога иматъ опрѣдѣленѫ смысль. Членъ са притуря само на прилагателны-тѣ мѣстоимения, и то не на сичкы-тѣ. Отъ прилагателны-тѣ мѣстоимения само притѣжателны-тѣ и нѣкои отъ опрѣдѣлителны-тѣ искатъ членъ, като: *самый-тъ, сичкый-тъ*. Нѣма нуждѫ да излагамы особенно склонение за тѣзи мѣстоимения съ членъ, защото тѣ са скланятъ сѫщо като прилагателны-тѣ имена, като напр. И. *мой-тъ*, В. *мой-тъ* (*моя*); множ. число И. В. *мои-тѣ*.

Забѣлѣжкы върху Членъ-тъ.

Заб. 1. Имена отъ мѫжкый родъ. които са окончаватъ на *ъ*, когато приматъ членъ *тъ*, са

кетжтъ като да съставляватъ еднж думж и тогаза *ъ* са произнося като *ж* (Виждь § 12, Заб.); напр. *человѣкъ-тъ, родъ-тъ* = *человѣкж-тъ, родж-тъ;* нъ когато са окончаватъ на *ь* или *й*, тогава *ь* и *й* са произносятъ като *іж;* напр. *царь-тъ, рай-тъ* = *цар-іжтъ, ра-іжтъ.* Сжщо-то става и съ пълно-то окончание на прилагателны-тѣ имена; напр. *добрый-тъ, синий-тъ* = *добры іжтъ, сини-іжтъ.* Въ говоримый-тъ языкъ, обыкновенно, окончание-то *тъ*, или по право да кажемъ, звукъ-тъ *т* са съвсѣмъ отпуща и никакъ са не произнася, и слѣдоват. горѣприведены-тѣ думы са изговарятъ така: *человѣкж, родж, царіж, раіж, добрыіж, синиіж.* Това е дало поводъ на нѣкои си да мысліжтъ че Българскый-тъ языкъ, освѣнъ членъ-тъ *тъ* за мжж. родъ, има и другый единъ членъ *ж* (или както тѣ го пишжтъ *а*) и *іж* (или както тѣ го пишжтъ *я*). Това мнѣние ни са види да е съвсѣмъ крыво. Звукове-тѣ *ж* или *а*, *іж* или *я*, са прибавятъ мѣжду име-то и членъ-тъ само и само да улесніжтъ произношение-то; че това е тъй, са доказва отъ фактъ-тъ че въ разны мѣста тѣзи вставны или вмѣтнжты звукове са не употрѣбляватъ; нъ са замѣстіжтъ съ нѣкой другъ звукъ свойственъ на мѣстно-то нарѣчие; тъй напр. *человѣк-отъ, человѣк-о, человѣк-утъ, человѣк-у (чиляк-у), цар-иотъ, цар-отъ, цар-ио, цар-о, цар-етъ, цар-е* са срѣщатъ като мѣстны нарѣчия, въ които прибавкы-тѣ *о, у, ио, е* не могжтъ да ся считатъ за особенъ членъ. Членъ-тъ *тѣ* за множ. число обыкновенно са произнося като *те* или *ти*, и отъ

това нѣкои постоянствуватъ да пишѫтъ *те* или *ти* намѣсто *тѣ*. Членъ-тъ *тѣ* когато са намира въ край-тъ на едно име почти никога не приема ударение-то отгорѣ си, и отъ това слѣдва че буква-та *ѣ* губи естественно-то си произношение и са чува като *е* или *и*; нъ нейный-тъ естественъ гласъ излиза на явѣ когато ударение-то е отгорѣ ѝ, като напр. *три-тѣ (три-тѣ)*, *петь-тѣ (пет-тѣ)*, *шесть-тѣ (шест-тѣ)*.

Заб. 2. По горѣ казахмы че членъ-тъ *тѣ* са прибавя при имена отъ мѫж. родъ, *та* — при имена отъ жен. родъ, *то* — при имена отъ срѣд. родъ; а въ множ. число имена отъ мѫж. и жен. родъ приматъ *тѣ*, а имена отъ срѣд. родъ — *та*. Тука трѣба да забѣлѣжимъ че въобще какъвъ членъ трѣба да са прибави на еднѫ думѫ завыси не толкова отъ родъ-тъ на думѫтѫ, колкото отъ окончание-то ѝ. Думы що са окончаватъ въ единст. число на *ъ*, *й*, *ь* (освѣнъ тѣзи що сѫ отъ жен. родъ), приматъ *тѣ*; тѣзи що са окончаватъ на *а*, *я*, *ь* (жен. родъ) приматъ *та*, а тѣзи що са окончаватъ на *о*, *е*, *ие* приматъ *то*. Думы що са окончаватъ въ множ. число на *и*, *ы*, *ове*, *еве*, *ѣ*, *ие* приматъ *тѣ*; а тѣзи що са окончаватъ на *а*, *я* приматъ *та*. Отъ това слѣдва че думы-тѣ: *баща*, *владыка*, *войвода*, *крака*, *братия*, приматъ членъ-тъ *та*, макаръ и да сѫ отъ мѫжкый родъ; думы-тѣ: *очи*, *уши*, *раменѣ*, *колѣнѣ*, приматъ членъ-тъ *тѣ*, макаръ и да сѫ отъ срѣдень родъ; думы-тѣ: *мѫжие*, *царие*, *кониe*, *гласове* приматъ членъ-тъ *то*,

спорѣдъ нѣкои мѣстны нарѣчия, макаръ и да сѫ отъ мѫж. родъ [1]); думы-тѣ: *два, двама, двоица, троица.* приматъ членъ-тъ *та*, макаръ и да сѫ отъ мѫж. родъ, а дума-та *двѣ* приима *тѣ* макаръ и да са употрѣблява за срѣд. родъ. Отъ това слѣдва тъй сѫщо дѣто прилагателны-тѣ имена въ множ. число приматъ членъ-тъ *тѣ* и за три-тѣ рода. Нъ когато тѣзи сѫществителны сѫ съ едно прилагателно, тогава, понеже прилагателно-то име са употрѣбява въ мѫж. родъ, то приима и членъ-тъ за мѫж. родъ, тъй напр. правилно е да са каже *мой-тѣ баща*, нежели *моя-та баща, Търновский-тѣ владыка* нежели *Търновска-та владыка.* Въ имена отъ жен. родъ, които са окончаватъ на *ь*, когато имъ са притури членъ-тъ *та*, окончателный-тъ *ь* не са произнося като *ѫ*, напр. думы-тѣ: *болесть-та, помощь-та* са четѫтъ *болест-та, помощ-та*, а не *болестѫ-та, помощѫ-та.*

Заб. 3. Членове-тѣ трѣба сѣкога да са пишѫтъ отдѣлно отъ думы-тѣ при които са притурѣтъ, като са тури чъртичка между думѫ-тѫ и членъ-тъ, като напр. *столъ-тъ, жена-та, яйце-то, жены-тѣ, дѣца-та.* Днешный-тъ обычай да са пише членъ-тъ заедно съ думѫ-тѫ е погрѣшенъ: защото тогава членъ-тъ и дума-та са прѣдставятъ като да сѫ една цѣла дума, когато, напротивъ, сѣкой вижда че тѣ сѫ двѣ отдѣлны думы. Още по погрѣшно

---

1) Имена отъ мѫжкый родъ които окончаватъ на *ове, ие, еве* трѣба *сѣкога* да приматъ членъ-тъ *тѣ*. Употрѣбление-то на членъ-тъ *то* съ тѣзи имена трѣба да са избѣгва.

и по неопростително е когато имена отъ жен. родъ на ь са пишжтъ като имъ са исхвърли ь, тъй напр. *кръвта, сладоста,* намѣсто *кръвь-та, сладость-та.*

Заб. 4. Въ Българскый языкъ нѣма *неопрѣдѣлителенъ* членъ. Когато говоримъ неопрѣдѣлено за единъ прѣдметъ, ный употрѣблявамы име-то на прѣдметъ-тъ безъ членъ, като напр. *человѣкъ умрѣлъ, дѣте са родило;* или притурямы на име-то прилагат. числително *единъ-една-едно* или неопрѣдѣлително мѣстоимение *нѣкой-нѣкоя-нѣкое,* като напр. *единъ* или *нѣкой человѣкъ умрѣлъ, едно* или *нѣкое дѣте са родило.*

ГЛАВА ПЕТА.

Глаголъ.

§ 122. До тука ный разглѣдахмы частитѣ на рѣчь-тж като знакове на прѣдметы и на качества-та имъ; нъ тѣзи знакове прѣдставляватъ прѣдметы-тѣ и тѣхны-тѣ качества отдѣлно, безъ да означаватъ нѣкое съединение помѣжду имъ. Ный сега ще да разглѣдамы тжзи часть на рѣчь-тж, която изражава дѣйствие-то или състояние-то на прѣдметы-тѣ, като означава въ сжщо-то врѣме лице, врѣме, начинъ и другы обстоятелства на това дѣйствие или състояние. И тъй:

Глаголъ е дума, която показва дѣйствие или състояние, или която служи за подтвърждение, като напр. *Иванъ чете, азъ спiж.* Тука думы-тѣ *чете, спiж*, са казватъ глаголы, защото тѣ утвърждаватъ какво *Иванъ* прави, и какво *азъ* правiж. Дума-та *глаголъ* це рече *слово* или *дума*, и това название а е дало, защото *глаголъ-тъ* е най-главна-а часть на едно изрѣчение, безъ който ный е можемъ да съставимъ едно размѣнение а мысли-тѣ си.

§ 123. Понеже глаголъ-тъ е дума, която оказва дѣйствие или състояние, отъ това лѣдва че има два главны видове или *залоги* глаголы: *дѣйствителенъ* и *срѣденъ*.

§ 124. Глаголы отъ дѣйствителенъ залогъ са казватъ тѣзи глаголы които прѣдставляватъ дѣецъ-тъ, или прѣдметъ-тъ който дѣйствува, че *дѣйствува врьзъ* нѣкой другъ прѣдметъ, като напр. *Стоянъ чука желѣзо*. Тука дума-та *чука* са казва дѣйствителенъ глаголъ, защото показва че дѣйствие-то (*чукание-то*) на дѣецъ-тъ (*Стоянъ*) прѣминава врьзъ другъ прѣдметъ (*желѣзо-то*).

§ 125. Глаголы отъ срѣденъ залогъ са казватъ тѣзи глаголы които показватъ едно дѣйствие, което не прѣминава на нѣкой другъ прѣдметъ, или изражаватъ просто състояние-то на дѣецъ-тъ, като напр. Иванъ *тича*,

Драганъ *спи*. Тука думы-тѣ *тича, спи*, казватъ срѣдни глаголы защото първа-та (тѣхъ *(тича)* показва просто какво Ив: прави безъ обаче да означи че неговс дѣйствие прѣминава врьзъ нѣкой другъ пр метъ; а втора-та *(спи)* показва просто какво състояние или положение дѣецъ *(Драганъ)* са намира.

Заб. Дѣйствителны-тѣ глаголы могжтъ да джтъ *прѣходителны* и *непрѣходителны* спор начинъ-тъ по който изражаватъ дѣйствие-то. *Г ходителенъ* глаголъ са казва този глаголъ, кс показва че дѣйствие-то *прѣхожда* или прѣмин на другъ прѣдметъ, или, съ другы думы, кс изисква да му са прибави нѣщо за да му допълни смысель-та. Тъй напр. въ изрѣчени *Стоянъ чука*, значение-то на думж-тж *чука* е пълно; нъ ако кажемъ *Стоянъ чука желѣзо* тогава дума-та *желѣзо-то* са притуря при ду тж *чука* за да ѝ допълни смысль-тж. *Непр дителенъ* глаголъ са казва този глаголъ кс показва че дѣйствие-то не *прѣхожда* или не минава на нѣкой другъ прѣдметъ, или, съ др думы, който изражава *пълнж* смысель безъ да нуждае отъ допълнителнж думж. Тъй напр изрѣчение-то *Драганъ ходи*, значение-то на ду тж *ходи* е пълно, безъ да има нуждж отъ пълнение; изречение-то *Иванъ тича* показва дѣйствие-то е ограничено въ дѣецъ-тъ *(Иван* че не прѣминава на другъ прѣдметъ. Единъ *прѣходителенъ* глаголъ тогази може да са о

ѣли че е глаголъ който показва просто сѫществуване, като *азъ сѫмъ;* или състояние, като, *той спи;* или дѣйствие ограничено въ дѣецъ-тъ, като, *той тича.* Допълнение-то на единъ *прѣходителенъ* глаголъ по нѣкога не са исказва, нъ са подразбира; като напр. въ изрѣчение-то *моличе-то нѭе* са подразбира допълнителна-та дума *пѣсенъ.*

Отъ това щото казахмы слѣдва че *прѣходителни* глаголы бываръ само дѣйствителны-тѣ, а *непрѣходителны* — само срѣдни-тѣ; нъ нѣкои граматицы приматъ и друго едно раздѣление. Глаголы, които означаватъ движение, могѫтъ да са раздѣлѭтъ на *дѣйствителны прѣходителны* и *дѣйствителны-непрѣходителны*, т. е. тѣ могѫтъ да са нуждаѭтъ отъ допълнение, или не. Такыва глаголы като *обычамъ, пишѫ, четѫ* са казватъ *дѣйствителны-прѣходителны*, защото тѣ иматъ нуждѫ отъ допълнение; нъ такыва глаголы като *тичамъ, скачамъ, играѭ* са казватъ *дѣйствителны-непрѣходителны*, защото тѣ нѣматъ нуждѫ отъ допълнение. Ако това раздѣление са приеме за право, тогава срѣдни глаголы трѣба да са нарекѫтъ само тѣзи глаголы които показватъ просто сѫществуване или състояние на прѣдметъ-тъ; като, *живѣѭ, спѭ, лѣжѭ, сѣдѭ, стоѭ*, и прч.

§ 126. Освѣнъ горѣказаны-тѣ два главны видове глаголы, дѣйствителны и срѣдни, има и другы: *страдателны, възвратны, взаимны, общы, мѣстоименны* и *едноличны.*

1. Глаголъ отъ страдателенъ залогъ по-

казва че единъ прѣдметъ приима дѣйствие отъ *дѣецъ-тъ*, като напр. *желѣзо-то са чука отъ Стояна.* Тука дума-та *са чука* са казва страдателенъ глаголъ, защото показва че прѣдметъ-тъ *(желѣзо-то)* приима дѣйствие-то *(чукание-то)* отъ дѣецъ-тъ *(Стояна).*

2. Глаголъ отъ възвратенъ залогъ показва че дѣйствие-то на глаголъ-тъ са врьща на *дѣецъ-тъ*, като напр. *азъ са обличамъ.* Тука дума-та *са обличамъ* са казва възвратенъ глаголъ, защото показва че дѣйствие-то *(обличание-то)* са врьща на дѣецъ-тъ *(азъ).*

3. Глаголъ отъ взаименъ залогъ показва че дѣйствие-то става взаимно между два или повече прѣдметы, сѣкой отъ които вьрши и приима дѣйствие-то, като напр. *Петръ и Иванъ са мразѭтъ.* Тука дума-та *са мразѭтъ* са казва взаименъ глаголъ, защото показва че дѣйствие-то *(мразение-то)* става между двама дѣйцы *(Петръ* и *Иванъ)* т. е. че Петръ мрази Ивана, и Иванъ мрази Петра.

4. Глаголъ отъ общъ залогъ са казва този глаголъ който има свойства-та на единъ дѣйствителенъ и възвратенъ глаголъ, нъ който *сѣкога* са употрѣблява съ възвратно-то мѣстоимение *са.* Такыва сѫ слѣдующы-тѣ: *смѣѭ са, радвамъ са, надѣвамъ са, боѭ са, чудѭ са, кланямъ са, каѭ са, борѭ са,* и прч.

5. Мѣстоименны глаголы са казватъ тѣзи

глаголы които са употрѣбляватъ съ двѣ мѣстоимения, едно-то — лично, а друго-то — възвратно. Такыва сѫ слѣдующы-тѣ: *сни ми са, играе му са, ходи ни са, скача имъ са* и прч.

6. Едноличны глаголы сѫ тѣзи които са употрѣбляватъ само въ едно лице, като напр. *свѣтка са, вали, сѫмва, мрѫква* и прч.

Заб. 1. Въ горне-то изложение на глаголы-тѣ ный смы слѣдвали обыкновенно-то раздѣление на глаголы-тѣ на Българскы-тѣ Грамматикы; нъ трѣба да направимъ нѣкои забѣлѣжкы, които да изяснѣятъ по добрѣ това раздѣление. Отъ горне-то изложение става явно че страдателны тѣ, възвратны-тѣ и взаимны-тѣ глаголы са образуватъ отъ дѣйствителны-тѣ като имъ са притури възвратно-то мѣстоимение *са*, и слѣдоват. ный можемъ да го положимъ като общо правило че *якой дѣйствителенъ глаголъ може да стане страдателенъ, възвратенъ или взаименъ като приеме възвратно-то мѣстоимение са*. Въ възвратны-тѣ глаголы дѣйствителный-тъ глаголъ, отъ който възвратный-тъ са е образувалъ, задьржа свое-то първобытно значение, и мѣстоимение-то *са* може да а земе като допълнение на глаголъ-тъ. Тъй напр. *обличамъ са = обличамъ себе си; чешѫ са = чешѫ себе си; мыѭ са = мыѭ себе си* и прч. Страдателенъ глаголъ не е нищо друго освѣнъ дѣйствителенъ глаголъ съ *са*, и ако сравнимъ слѣдующы-тѣ два примѣры: *Стоянъ чука желѣзо-то* и *желѣзо-то са чука отъ Стояна*, ный ще видимъ

че тѣ иматъ еднакво значение. Отъ това слѣдва че страдателный-тъ залогъ може да са употрѣбя намѣсто дѣйствителный-тъ, и обратно. Разлика-та са съетои само въ това че допълнение-то на дѣйствителный-тъ залогъ ще да стане подлѣжаще на страдателный-тъ, а подлѣжаще-то на дѣйствителный-тъ ще да са изрече съ прѣдлогъ-тъ *отъ* тъй напр. *разбойницы обрахѫ кѫщѫ тѫ* и *кѫща та са обра отъ разбойницы; дѣте-то са наказва отъ майкѫ-тѫ* и *майка та наказва дѣте то*. Тъй като и страдателны-тѣ и възвратны-тѣ глаголы са образуватъ отъ дѣйствителны-тѣ съ прибавкѫ на възвратно-то мѣстоимение *са*, то е малко мѫчно да са распознае разлика-та помежду имъ; тъй напр. изречение-то *человѣкъ са уби* може да значи или че *человѣкъ уби себе си*, въ който случай дума-та *са уби* ще бѫде възвратенъ глаголъ, или че *человѣкъ са уби отъ нѣкого другыго*, въ който случай *са уби* ще бѫде страдателенъ глаголъ. За да са распознае разлика-та между страдателенъ и възвратенъ глаголъ никакво правило не може да са положи: то зависи отъ смысль-тѫ на изречение-то. Взаимны-тѣ глаголы, които тъй ежщо ставатъ отъ дѣйствителны-тѣ съ притурение на възвратно-то мѣстоимение *са*, лесно могѫтъ да са различѭтъ было отъ страдателны-тѣ, было отъ възвратны-тѣ глаголы, защото тѣ сѣкога показватъ че дѣйствие-то са върши *взаимно* между два или повече прѣдметы. Тъй напр. въ изречение-то *Иванъ и Петко са карятъ*, дума-та *са карятъ* е взаименъ глаголъ, защото показва че ка-

ранне-то става между двама души, т. е. *Иванъ са кара на Петка* и *Петко са кара на Ивана*; нъ въ изречение-то *Петко са кара на Ивана*, дума-та *са кара* не може да бѫде взаименъ глаголъ защото не показва взаимно дѣйствие; нъ е *общъ* глаголъ защото дума-та *карамъ са*, въ смысль-тѫ на *мѫмрѭ*, никога не са употрѣблява безъ мѣстоимение-то *са*. Нѣкои глаголы отъ *общъ* залогъ, когато станѫтъ сложны съ прѣдлогъ, не приматъ мѣстоимение-то *са*; напр. *смѣѭ са* и *засмивамъ нѣкого*, *чудѭ са* и *зачудвамъ нѣкого*; а пакъ нѣкои го задържатъ; напр. *присмивамъ са*, *раскайвамъ са* и прч. Глаголы отъ *общъ* залогъ лесно могѫтъ да са распознаѭтъ отъ страдателны-тѣ, възвратны-тѣ или взаимны-тѣ защото тѣ *никога* не са употрѣбляватъ безъ мѣстоимение-то *са*. Това възвратно мѣстоимение *са* служи тъй сѫщо да образува и другъ единъ видъ глаголы, които могѫтъ да са считатъ като *едноличны страдателны*, и които ставатъ отъ трете-то лице единственно число на нѣкой дѣйствителенъ или срѣдень глаголъ съ прибавкѫ-тѫ *са*; като напр. *денъ са работи*, *нощъ са спи*. Отъ тѣзи едноличны глаголы са образуватъ и тъй наречены-тѣ мѣстоименны глаголы като приемѫтъ лично-то мѣстоимение на дѣецъ-тъ; нъ не е право, мыслимъ, тѣзи глаголы да са считатъ като отъ особенъ залогъ, защото много пѫти тѣ са употрѣбляватъ безъ лично-то мѣстоимение, а съ име-то на дѣецъ-тъ заедно съ прѣдлогъ-тъ *на*, и въ този случай глаголъ-тъ си запазва значение-то на едно-

личенъ глаголъ; като напр. *на Ивана са спи, а на Стояна са играе.*

Тъй като сичкы-тѣ глаголы, *освѣнъ дѣйствителны-тѣ и срѣдни-тѣ*, са образуватъ съ възвратно-то мѣстоимение *са*, тѣ могжтъ да са нарекжтъ съ едно общо име *мѣстоименны* глаголы. Отъ тѣхъ нѣкои сж *сжщинскы* мѣстоименны, а другы — *случайно* мѣстоименны. *Сжщинскы* мѣстоименны глаголы са казватъ тѣзи които никога не са употрѣбляватъ безъ *са*, като напр. глаголы-тѣ отъ общъ залогъ. *Случайно* мѣстоименны глаголы са казватъ тѣзи които сж са образували отъ дѣйствителны-тѣ или срѣдни-тѣ съ *са*, въ които, въ другы случаи, могжтъ да са спрѣгаватъ и безъ това мѣстоимение. Тъй напр. глаголы-тѣ *ласкаіж са, лъжж са*, сж *случайно* мѣстоименны, защото тѣ са употрѣбляватъ и безъ *са: ласкаіж, лъжж.*

Заб. 2. Освѣнъ съ възвратно-то мѣстоимение *са*, дѣйствителны-тѣ и срѣдни-тѣ глаголы по нѣкога са образуватъ и съ дателный-тъ падежъ на това мѣстоимение, *си;* като напр. *пишж си, приказвамъ си, сѣдіж си, живѣіж си* и прч. Въобще може да са каже че тѣзи глаголы значіжтъ сжщо-то нѣщо което са означава отъ дѣйствит. или срѣд. глаголъ безъ мѣстоимение-то *си;* тъй напр. *пишж си = пишж, сѣдіж си = сѣдіж;* нъ при сичко това между двѣ-тѣ формы на глаголъ-тъ има еднж разликж, ако и незначителнж, която мжчно може да са опрѣдѣли. Тѣзи глаголы твърдѣ много съотвѣтствуватъ на възвратны-тѣ, само че

възвратный-тъ глаголъ изисква допълнителнѫ-тѫ думѫ да бѫде въ винит. падежъ, а пакъ тѣ изискватъ тѫзи думѫ да бѫде въ дат. падежъ; тъй напр. *приказвамъ си* = *приказвамъ на себе си*, т. е. дѣйствие-то *(приказвание-то)* си остава въ дѣецъ-тъ. Обыкновенно, такыва съ *си* глаголы означаватъ че дѣйствие-то са върши за *частно-то и собственно удоволствие на дѣецъ-тъ* и че слѣдователно то не прѣминава на нѣкой другъ прѣдметъ. Тъй напр. *Иванъ си чете* значи че *Иванъ чете (нѣщо си) за свое собственно удоволствие* или *на себе си;* нъ ако кажемъ: *Иванъ си чете урокъ-тъ*, тогава мѣстоимение-то *си* не са отнася толкова на глаголъ-тъ колкото на допълнителнѫ-тѫ думѫ, и слѣдоват. то е равно на: *Иванъ чете урокъ-тъ си.*

§ 127. Глаголы-тѣ иматъ петь свойства: *лице, число, врѣме, наклонение* и *видъ.* На тѣзи петь свойства може да са прибави и *родъ;* нъ *родъ е свойство само на причастия-та.*

Лица на Глаголъ-тъ.

§ 128. *Лице* са казва тази особенна форма, коѭто окончание-то на глаголъ-тъ приима за да покаже подлѣжаще-то или лице-то на дѣецъ-тъ. Тъй като има само три лица (Виждь § 86) въ личны-тѣ мѣстоимения, то и глаголъ-тъ има само три лица: *първо, второ,* и *трете.*

Единственно	Множественно
1^во^ лице: азъ пѣ-іѫ	ный пѣ-емъ
2^ро^ лице: ты пѣ-ешь	вый пѣ-ете
3^те^ лице: той пѣ-е	тѣ пѣ-іѫтъ

Заб. Настояще-то врѣме на Повелително-то Наклонение има само *второ* лице и за двѣ-тѣ числа; то нѣма първо лице въ ед. число; а колкото за първо-то лице въ множ. число и за трете-то лице въ единств. и множ. число, тѣ са образуватъ отъ Настояще-то врѣме на Изявит. Наклонение съ частицы-тѣ *да* или *нека*, за които ще говоримъ по надолу. Личны-тѣ мѣстоимения часто са изоставятъ на Българскы, понеже окончание-то на глаголъ-тъ е достатъчно да означи лице-то му. Тъй напр. намѣсто *азъ пѣіѫ, ты пѣешь, той пѣе* и прч., можемъ да кажемъ само: *пѣіѫ, пѣешь, пѣе* и прч.

Числа на Глаголъ-тъ.

§ 129. *Число* са казва тази особенна форма, коіѫто окончание-то на глаголъ-тъ приима за да покаже *единство-то* или *множество-то* на подлѣжаще-то, т. е. да ли подлѣжаще-то е само *едно* лице или *повече* отъ едно лице. И тъй глаголы-тѣ, както и имена-та, иматъ двѣ числа: *единственно* и *множественно.*

Единственно:	Множественно:
Пѣ-іѫ	Пѣ-емъ
Пѣ-е	Пѣ-іѫтъ

Врѣмена на Глаголъ-тъ.

§ 130. *Врѣме* са казва тази форма на глаголъ-тъ която означава *врѣме-то* на дѣйствие-то или състояние-то което глаголъ-тъ изражава, т. е. *кога* едно нѣщо са е случило.

§ 131. Едно дѣйствие или състояние, разглѣдвано спорѣдъ *врѣме-то* въ което са е случило, може да бѫде отъ три вида: или че *са случава сега*, или че *са е случило* или че *ще са случи.* Отъ това слѣдва че има три главны врѣмена: *Настояще*, *Минѫло* и *Бѫдуще Опрѣдѣлено.*

Настояще-то показва че едно нѣщо става *сега*, и слѣдователно то не може да има никаквы подраздѣления; нъ *Минѫло-то* и *Бѫдуще-то* могѫтъ да иматъ разны степени на минѫлость и бѫдущность, и отъ това слѣдва че тѣ могѫтъ да са подраздѣлѭтъ на другы врѣмена, които са наричатъ съ едно общо име *второстепенны врѣмена.*

§ 132. *Настояще-то* врѣме показва че едно дѣйствие са върши сега въ минутѫ-тѫ когато говоримъ и че не е свършено: *четѫ*, *пѣѭ*, *играѭ*

§ 133. *Минѫло Несвършено* показва че едно дѣйствие са е вършило въ нѣкое минѫло врѣме, нъ не са е свършило тогава: *четяхъ*, *пишяхъ*, *играяхъ.*

§ 134. *Минжло Опрѣдѣлено* показва че едно дѣйствие са е свършило въ едно минжло и опрѣдѣлено врѣме: *четъхъ, писахъ, играхъ.*

§ 135. *Минжло Неопрѣдѣлено* показва че едно дѣйствие са е свършило въ едно минжло неопрѣдѣлено врѣме: *писалъ сьмь, челъ сьмь, игралъ сьмь.*

§ 136. *Минжло Прѣдварително* показва че едно дѣйствие са е свършило прѣдъ друго едно дѣйствие: *челъ бѣхъ, писалъ бѣхъ, игралъ бѣхъ.*

§ 137. *Отдавна–Минжло* показва че едно дѣйствие е станжло въ едно отдавна минжло неопрѣдѣлено врѣме: *челъ сьмь былъ, писалъ сьмь былъ, игралъ сьмь былъ.*

§ 138. *Бждуще Опрѣдѣлено* показва че едно дѣйствие ще са върши въ нѣкое бждуще врѣме: *ще пишж, ще четж, ще играіж.*

§ 139. *Бждуще Неопрѣдѣлено* показва че едно дѣйствие ще стане въ едно бждуще врѣме, нъ безъ да опрѣдѣли именно кога: *писа-щж, че-щж, игра-щж.*

§ 140. *Бждуще Прѣдварително* показва че едно дѣйствие ще са свърши въ или прѣди врѣме-то на нѣкое друго бждуще дѣйствие или събытие: *ще сьмь писалъ, ще сьмь игралъ, ще сьмь челъ.*

Наклонения на Глаголъ-тъ.

§ 141. *Наклонение* на единъ глаголъ са ѕазва тази негова форма, която означава *начинъ-тъ* на дѣйствие-то или състояние-то а глаголъ-тъ.

§ 142. Има четыри вида наклонения: *Изявително, Повелително, Условно,* и *Подчинително.*

§ 143. *Изявително-то* наклонение са употрѣблява въ прямы и независимы утвърждения или въ пытания; като, *той чете; етешь ли?*

§ 144. *Повелително-то* наклонение са употрѣблява когато заповѣдвамы, иасърдчавамы ли са молимъ; като, *чети; Господи, помони ми.*

§ 145. *Условно-то* наклонение са употрѣлява за да изражи утвьрждение по единъ словенъ начинъ; като, *ако мя поканѭтъ* сѣвамъ; *ако има ястие,* ядвамъ.

§ 146. *Подчинително-то* наклонение са потрѣблява да изражи че дѣйствие-то на лаголъ-тъ зависи отъ или е подчинено на ѣкое друго дѣйствие; като, искамъ *да четѫ.*

Заб. Отъ горѣизложены-тѣ четыри наклонения амо пьрвы-тѣ двѣ — изявително и повелително - иматъ особнѫ формѫ; а другы-тѣ двѣ — у-

словно и подчинително — са употрѣбляватъ съ прибавкѫ на нѣкои съюзны частицы. Подчинително-то наклонение обыкновенно са изрича съ частицѫ-тѫ *да* и изявително-то на глаголъ-тъ; като, *искамъ да спіѫ; чакатъ да говоріѭтъ.* Название-то *подчинително* му са е дало защото то сѣкога завыси отъ нѣкой другъ глаголъ и тогава то замѣстя старо-българско-то *неопрѣдѣлително* наклонение което въ ново-българскый-тъ языкъ не са употрѣблява. Старо-българско-то *неопрѣдѣлително* наклонение са е окончавало на *ти (писа-ти, спа-ти)* и са казва *неопрѣдѣлително*, защото то са употрѣблява да означи едно дѣйствие или състояние по единъ неопрѣдѣленъ начинъ безъ да покаже врѣме, число или лице. Днешно-то подчинително наклонение са различава отъ старо-българско-то неопрѣдѣлително по това, че то има число и лице. Тъй напр. намѣсто старо-българскы-тѣ изречения: *могѫ писати, можешь писати, може писати* и прч. ный днесь казвамы: *могѫ да пишѫ, можешь да пишешь, може да пише*, т. е. старо-българско-то *писати* си остава неизмѣняемо, а ново-българско-то *да пишѫ* са измѣнява спорѣдъ число-то и лице-то на подлѣжаще-то. Отъ старо-българско-то неопрѣдѣлително наклонение сѫ останѫли нѣкои остаткы и въ ново-българскый-тъ языкъ, и то са употрѣблява безъ окончание-то *ти* въ слѣдующы-тѣ два случаи: 1) Въ образувание-то на неопрѣдѣлено-то бѫдуще; като *писа-щѫ, каза-щемъ* вм. *писа-(ти)-щѫ, каза-(ти)-щемъ.* Че това обра-

зувание е станжло отъ старо-българско-то неопрѣдѣлително наклонение са познава още по добрѣ ако сравнимъ изречения като: *че-щж*, *плещж* вм. *че-(сти)-щж*, *пле-(сти)-щж*. 2) Подиръ глаголы-тѣ *могж*, *смѣѭ* когато тѣ са употрѣбляватъ въ въпросителны или отрицателны изрѣчения; като, *можешь ли до* вм. *до (ити)? Не могж я* вм. *я-(сти)*; и подиръ отрицателный-тъ глаголъ *недѣй*, *недѣйте*; като, *недѣй пѣ* вм. *пѣ-(ти)*, *недѣйте игра* вм. *игра (ти)*. [1]) Подчинително-то наклонение часто са употрѣблява да изражи самостоятелнж мысль безъ да завыси отъ нѣкой другъ глаголъ. Въ такъвъ случай то са употрѣблява въ първо-то лице на множ. число или въ третето лице на ед. число послѣдвано отъ думж-тж *человѣкъ* или *нѣкой*, и има значение на сжществително име; като, *да крадемъ е грѣхота* или *да краде человѣкъ (нѣкой) е грѣхота*, вм. *кражба-та (крадение то) е грѣхота*.

Условно-то наклонение обыкновенно са изражава съ частицж-тж *ако* и изявително-то наклонение на глаголъ-тъ; като, *ако пишж*, *ако играе*. Твърдѣ часто намѣсто само частицж-тж *ако* употрѣбляватъ са *ако да*, *ако и да*, *макаръ да*, *макаръ и да*, *ако бы да*; като, *ако да пишж*, *макаръ и да пишж*, *ако бы да пишж*. Подчинително-то наклонение въобще са изражава съ частицж-тж *да*

---

1) *Може быти* е едничкый-тъ примѣръ въ който старобългарско-то неопрѣдѣлително наклонение са е опазило въ пълнж-тж си формж; нъ часто са казва и *може бы*.

и изявително-то наклонение, нъ часто то са изражава и съ частицы-тѣ *че* и *дѣто;* като, *искамъ че приказвамъ* т. е. *искамъ да приказвамъ.* Подчинително-то наклонение много пѫти са употрѣблява вмѣсто условно-то; като, *да го биѭ ще плача* т. е. *ако го биѭ ще плаче.* Изявително-то наклонение придружено съ частицѫ-тѫ *дано* или *дано да* сѣкога изражава желание и заради това са казва *желателно* наклонение; като, *дано (дано да) дойде.* Изрѣчения като *щяхъ да пишѫ, щялъ сьмь да пишѫ, щялъ бѣхъ да пишѫ, щялъ сьмь былъ да пишѫ,* могѫтъ да са считатъ или като отъ условно наклонение, ако са земѫтъ като еднѫ думѫ, или пакъ могѫтъ да са разчленіѭтъ на съставны-тѣ си части, и думы-тѣ *щяхъ, щялъ сьмь, щялъ бѣхъ, щялъ сьмь былъ* да са считатъ като особенъ глаголъ, а пакъ *да пишѫ* като подчинително наклонение. Освѣнъ тѣзи наклонения има и друго едно което са образува съ окончание-то *вамъ,* като, *сѣдвамь, ядвамь, выквамъ* и прч. Обыкновенно това наклонение са счита за условно; нъ това е съвсѣмъ крыво защото то никога не показва условно утвърждение. Наистина то почти сѣкога завыси отъ условно-то наклонение, нъ то само не означава условие; напротивъ то означава *възможность,* и много пѫти има значение на бѫдуще; като, *ако мя поканіѭтъ, сѣдвамъ* = *могѫ да сѣднѫ,* или *ще сѣднѫ.* Ако и повече-то глаголы да приимать окончание-то *вамъ* за образувание на това, тъй да кажемъ, *Възможно* или *Съслагателно* наклонение, има много глаголы които

употрѣбляватъ настояще-то врѣме на изявителното наклонение съ сѫщо-то значение; като, *ако го срѣщнѫ, казвамъ му* т. е. *ще му кажѫ.*

Отъ това щото казахмы до сега слѣдва че освѣнъ *Изявително-то*, *Съслагателно-то* и *Повелително-то* наклонения, другы-тѣ наклонения са образуватъ съ помощь-тѫ на съюзы, и заради това можемъ да гы наречемъ съ едно общо име *Съюзны наклонения*. Тѣзи *Съюзны* наклонения, споредъ начинъ-тъ по който изражаватъ дѣйствие-то, са подраздѣлятъ на *Условно*, *Подчинително* и *Желателно*.

Видове на Глаголъ-тѣ.

§ 147. *Видъ* на глаголъ-тъ са нарича тази негова форма която показва да ли дѣйствие-то или състояние-то на глаголъ-тъ са е вършило, или са върши или ще са върши въ едно опрѣдѣлено или неопрѣдѣлено врѣме т. е. да ли дѣйствие-то са продължава, или са повтаря, или са е свършило веднѫжь за всегда.

§ 148. Споредъ видъ-тъ си глаголы-тѣ могѫтъ да са раздѣлѭтъ на два главны отдѣлы:

1) Глаголы-тѣ отъ *Неопрѣдѣленъ* видъ, които просто изражаватъ че дѣйствие-то са върши по единъ неопрѣдѣленъ начинъ, безъ

словно и подчинително — са употрѣбляватъ съ прибавкѫ на нѣкои съюзны частицы. Подчинително-то наклонение обыкновенно са изрича съ частицѫ-тѫ *да* и изявително-то на глаголъ-тъ; като, *искамъ да спіѫ; чакатъ да говоріѭтъ.* Название-то *подчинително* му са е дало защото то сѣкога завыси отъ нѣкой другъ глаголъ и тогава то замѣстя старо-българско-то *неопрѣдѣлително* наклонение което въ ново-българскый-тъ языкъ не са употрѣблява. Старо-българско-то *неопрѣдѣлително* наклонение са е окончавало на *ти (писа-ти, спа-ти)* и са казва *неопрѣдѣлително*, защото то са употрѣблява да означи едно дѣйствие или състояние по единъ неопрѣдѣленъ начинъ безъ да покаже врѣме, число или лице. Днешно-то подчинително наклонение са различава отъ старо-българско-то неопрѣдѣлително по това, че то има число и лице. Тъй напр. намѣсто старо-българскы-тѣ изречения: *могѫ писати, можешь писати, може писати* и прч. ный днесь казвамы: *могѫ да пишѫ, можешь да пишешь, може да пише*, т. е. старо-българско-то *писати* си остава непзмѣняемо, а ново-българско-то *да пишѫ* са измѣнява спорѣдъ число-то и лице-то на подлѣжаще-то. Отъ старо-българско-то неопрѣдѣлително наклонение сѫ останѫли нѣкои остаткы и въ ново-българскый-тъ языкъ, и то са употрѣблява безъ окончание-то *ти* въ слѣдующы-тѣ два случаи: 1) Въ образувание-то на неопрѣдѣлено-то бѫдуще; като *писа-щѫ, каза-щемъ* вм. *писа-(ти)-щѫ, каза-(ти)-щемъ.* Че това обра-

зувание е станжло отъ старо-българско-то неопрѣдѣлително наклонение са познава още по добрѣ ако сравнимъ изречения като: *че-щж*, *плещж* вм. *че-(сти)-щж*, *пле-(сти)-щж*. 2) Подиръ глаголы-тѣ *могж*, *смѣѭ* когато тѣ са употрѣбляватъ въ въпросителны или отрицателны изрѣчения; като, *можешь ли до* вм. *до (ити)? Не могж я* вм. *я-(сти)*; и подиръ отрицателный-тъ глаголъ *недѣй*, *недѣйте*; като, *недѣй пѣ* вм. *пѣ-(ти)*, *недѣйте игра* вм. *игра (ти)*. [1]) Подчинително-то наклонение часто са употрѣблява да изражи самостоятелнж мысль безъ да завыси отъ нѣкой другъ глаголъ. Въ такъвъ случай то са употрѣблява въ първо-то лице на множ. число или въ третето лице на ед. число послѣдвано отъ думж-тж *человѣкъ* или *нѣкой*, и има значение на сжществително име; като, *да крадемъ е грѣхота* или *да краде человѣкъ (нѣкой) е грѣхота*, вм. *кражба-та (крадение то) е грѣхота*.

Условно-то наклонение обыкновенно са изражава съ частицж-тж *ако* и изявително-то наклонение на глаголъ-тъ; като, *ако пишж*, *ако играе*. Твърдѣ часто намѣсто само частицж-тж *ако* употрѣбляватъ са *ако да*, *ако и да*, *макаръ да*, *макаръ и да*, *ако бы да*; като, *ако да пишж*, *макаръ и да пишж*, *ако бы да пишж*. Подчинително-то наклонение въобще са изражава съ частицж-тж *да*

---

1) *Може быти* е едничкый-тъ примѣръ въ който старобългарско-то неопрѣдѣлително наклонение са е опазило въ пълнж-тж си формж; нъ часто са казва и *може бы*.

и изявително-то наклонение, нъ часто то са изражава и съ частицы-тѣ *че* и *дѣто;* като, *искамъ че приказвамъ* т. е. *искамъ да приказвамъ.* Подчинително-то наклонение много пѫти са употрѣбява вмѣсто условно-то; като, *да го биѭ ще плаче* т. е. *ако го биѭ ще плаче.* Изявително-то наклонение придружено съ частицѫ-тѫ *дано* или *дано да* сѣкога изражава желание и заради това са казва *желателно* наклонение; като, *дано (дано да) дойде.* Изрѣчения като *щяхъ да пишѫ, щялъ сьмь да пишѫ, щялъ бѣхъ да пишѫ, щялъ сьмь былъ да пишѫ,* могѫтъ да са считатъ или като отъ условно наклонение, ако са земѫтъ като еднѫ думѫ, или пакъ могѫтъ да са разчленѭтъ на съставны-тѣ си части, и думы-тѣ *щяхъ, щялъ сьмь, щялъ бѣхъ, щялъ сьмь былъ* да са считатъ като особенъ глаголъ, а пакъ *да пишѫ* като подчинително наклонение. Освѣнъ тѣзи наклонения има и друго едно което са образува съ окончание-то *вамъ,* като, *сѣдвамъ, ядвамъ, выквамъ* и прч. Обыкновенно това наклонение са счита за условно; нъ това е съвсѣмъ крыво защото то никога не показва условно утвърждение. Наистина то почти сѣкога завыси отъ условно-то наклонение, нъ то само не означава условие; напротивъ то означава *възможность,* и много пѫти има значение на бѫдуще; като, *ако мя поканѭтъ, сѣдвамъ* = *могѫ да сѣднѫ,* или *ще сѣднѫ.* Ако и повече-то глаголы да приимать окончание-то *вамъ* за образувание на това, тъй да кажемъ, *Възможно* или *Съслагателно* наклонение, има много глаголы които

потрѣбляватъ настояще-то врѣме на изявително-о наклонение съ сѫщо-то значение; като, *ако го рѫщнѫ, казвамъ му* т. е. *ще му кажѫ.*

Отъ това щото казахмы до сега слѣдва че свѣнъ *Изявително-то, Съслагателно-то* и *Повелително-то* наклонения, другы-тѣ наклонения са бразуватъ съ помощь-тѫ на съюзы, и заради ова можемъ да гы наречемъ съ едно общо име *Съюзны наклонения.* Тѣзи *Съюзны* наклонения, спо-ѣдъ начинъ-тъ по който изражаватъ дѣйствие-о, са подраздѣлятъ на *Условно, Подчинително* и *Желателно.*

Видове на Глаголъ-тъ.

§ 147. *Видъ* на глаголъ-тъ са нарича тази егова форма която показва да ли дѣйствие-о или състояние-то на глаголъ-тъ са е вър-ило, или са върши или ще са върши въ дно опрѣдѣлено или неопрѣдѣлено врѣме . е. да ли дѣйствие-то са продължава, или а повтаря, или са е свършило веднѫжь за сегда.

§ 148. Спорѣдъ видъ-тъ си глаголы-тѣ огѫтъ да са раздѣлѭтъ на два главны тдѣлы:

1) Глаголы-тѣ отъ *Неопрѣдѣленъ* видъ, оито просто изражаватъ че дѣйствие-то са ърши по единъ неопрѣдѣленъ начинъ, безъ

да покажѫтъ да ли това дѣйствие са върши часто; като, *пишѭ, сѣдѭ, лѣжѭ.*

2) Глаголы отъ *Опрѣдѣленъ* видъ, които показватъ по единъ опрѣдѣленъ начинъ че дѣйствие-то са е свършило напълно; като, *написахъ, сѣднѫхъ, ще лѣгнѫ.*

Заб. Когато глаголы отъ *неопрѣдѣленъ* видъ показватъ повторение на дѣйствие-то, тогава тѣ са казватъ че сѫ отъ *многократенъ* видъ т. е. че дѣйствие-то са върши или са повтаря много пѫти; а глаголы-тѣ отъ *опрѣдѣленъ* видъ, когато показватъ че дѣйствие-то не са повтаря, нъ че са е свършило веднѫжь за всегда и въ едно мъгновение, тогава тѣ са казватъ че сѫ отъ *еднократенъ* видъ. Тъй напр. *ще лѣжѭ* означава едно неопрѣдѣлено продължение на дѣйствие-то: *ще лѣгамъ* означава че дѣйствие-то ще са повтаря много пѫти; *ще лѣгнѫ* означава че дѣйствие-то ще стане веднѫжь и, тъй да речемъ, като въ едно мъгновение.

Образувание на Видове-тѣ.

§ 149. Сичкы-тѣ глаголы нѣматъ горѣспоменѫты-тѣ четыри видове. Нѣкои глаголы са употрѣбляватъ само въ неопрѣдѣленъ и опрѣдѣленъ видъ, а пакъ другы иматъ само многократенъ и еднократенъ видъ. Въобще можемъ да кажемъ че глаголы-тѣ отъ

първо-то и второ-то спрѣжение са употрѣбляватъ въ неопрѣдѣленъ и опрѣдѣленъ видъ, а глаголы-тѣ отъ трете-то спрѣжение иматъ многократенъ и еднократенъ видъ. Такыва глаголы като *лѣгамъ*, който прави въ неопрѣдѣленый-тъ си видъ *лѣжіѫ*, и въ еднократный-тъ си видъ *ще лѣгнѫ*, сѫ твърдѣ малко. Освѣнъ това, разлика-та между *лѣгамъ* и *лѣжіѫ* е разлика не само по видъ, нъ и по спрѣжение. Първый-тъ отъ тѣзи два глаголы показва че състояние-то *(лѣжение-то)* са върши обыкновенно и повторително, и той са спрѣгава по трете-то спрѣжение; второ-тъ показва че състояние-то *(лѣжение-то)* става неопрѣдѣлено, и той са спрѣгава по второ-то спрѣжение. *Ще лѣгнѫ* е свьршеный-тъ еднократенъ видъ на *лѣгамъ*, а *ще полѣжіѫ* е опрѣдѣленый-тъ видъ на *лѣжіѫ*.

§ 150. Спорѣдъ начинъ-тъ по който глаголы-тѣ образуватъ разны-тѣ си видове, тѣ могѫтъ да са раздѣліѫтъ на: *просты* и *прѣдложны*. *Простъ* глаголъ са нарича този глаголъ който са намира въ языкъ-тъ въ първобытный-тъ си корень и не е произлѣзлъ отъ нѣкой другъ глаголъ; като напр. *пѣіѫ*, *гоніѫ*, *выкамъ* и прч. *Прѣдложенъ* глаголъ са казва този глаголъ който е станѫлъ отъ единъ простъ глаголъ и единъ прѣдлогъ, като напр. *убивамъ* (отъ *биіѫ* и прѣдлогъ-тъ

у), *разбирамъ* (отъ *берѫ* и прѣдл. *раз*), *прѣкарвамъ* (отъ *карамъ* и прѣдл. *прѣ*) и прч.

Заб. За прѣдложны-тѣ глаголы, както и за разны-тѣ прѣдлозы които служѣѭтъ за образуване-то имъ, ще говоримъ по нататъкъ по пространно. За сега трѣба да забѣлѣжимъ че сѣкой глаголъ отъ първо-то и второ-то спрѣжение става прѣдложенъ глаголъ и са спрѣгава по *трете-то* спрѣжение щомъ като са съедини съ единъ прѣдлогъ. Сѫщо-то нѣщо са случава и съ просты-тѣ глаголы отъ трете-то спрѣжение.

§ 151. Въ образувание-то на видове-тѣ най-главнѫ роль играѭтъ прѣдлозы-тѣ, и твърдѣ малко глаголы има които могѫтъ, безъ помощь-тѫ на единъ прѣдлогъ, да си образуватъ опрѣдѣленый-тъ видъ. *Просты-тѣ глаголы отъ трете-то спрѣжение* обыкновенно образуватъ еднократный-тъ си видъ съ помощь-тѫ на частицѫ-тѫ *нѫ* туренѫ между корень-тъ на глаголъ-тъ и окончание-то на Минѫло-то Опрѣдѣлено врѣме. По голѣма-та часть на глаголы-тѣ, обаче, образуватъ видове-тѣ си, като приемѫтъ въ начало-то си нѣкой прѣдлогъ, който не само образува видъ-тъ, нъ показва и направление-то на дѣйствие-то или състояние-то на глаголъ-тъ.

§ 152. Образувание-то на видове-тѣ на глаголы-тѣ подлѣжи на слѣдующы-тѣ правила:

1) Просты глаголы отъ неопрѣдѣленъ видъ отъ първо-то и второ-то спрѣжение, когато танжтъ прѣдложны *безъ да измѣніжтъ окончание-то си*, ставатъ отъ опрѣдѣленъ видъ съ показвано-то отъ прѣдлогъ-тъ направление на дѣйствие-то или състояние-но на глаголъ-тъ; като напр. *пиѭ* — *ще испиѭ* — *ще опиѭ*, *хвалѭ* — *ще похвалѭ*, и прч.

2) Просты глаголы отъ неопрѣдѣленъ видъ отъ първо-то и второ-то спрѣжение, когато танжтъ прѣдложны *и измѣніжтъ окончание-то си на амъ, ямъ, авамъ или явамъ*, ставатъ отъ многократенъ видъ съ показвано-то отъ прѣдлогъ-тъ направление на дѣйствие-то или състояние-то на глаголъ-тъ, и са спрѣгаватъ по трете-то спрѣжение; като напр. *мрѫ* — *умирамъ* — *ще умирамъ*, *хвалѭ* — *похвалямъ* — *ще похваляваме* и прч.

3) Просты глаголы отъ трете-то спрѣжение когато станжтъ прѣдложны *безъ да измѣніжтъ окончание-то си* ставатъ отъ опрѣдѣленъ видъ съ показвано-то отъ прѣдлогъ-тъ направление на дѣйствие-то или състояние-то на глаголъ-тъ; като напр. *выкамъ* — *ще выкамъ*, *пытамъ* — *ще распытамъ* и прч. Нѣ, ако окончание-то имъ са измѣни на *вамъ*, тогава тѣ ставатъ отъ многократенъ видъ съ повторително значение и съ показвано-то отъ прѣдлогъ-тъ направление на дѣйствие-

то; като напр. *выкамъ — свыквамъ — ще свыквамъ, бъркамъ — разбърквамъ — ще разбърквамъ* и прч.

4) Просты глаголы отъ трете-то спрѣжение образуватъ еднократный-тъ си видъ като притуріжтъ частицж-тж *нж* между корень-тъ на глаголъ-тъ и окончание-то на Минжло-то Опрѣдѣлено врѣме; като напр. *чукамъ — чукнжхъ, бутамъ — бутнжхъ.* Ако станжтъ прѣдложны, тѣ си оставатъ пакъ отъ еднократенъ видъ съ показвано-то отъ прѣдлогъ-тъ направление на дѣйствие-то; като напр. *почукнжхъ, подбутнжхъ.*

Заб. 1. За да направимъ горни-тѣ правила по ясны и по вразумителны, трѣба да гы разяснимъ по подробно. Ный казахмы по горѣ че сѣкый глаголъ отъ пьрво-то и второ-то спрѣжение, като са сложи съ единъ прѣдлогъ, прѣминава по трете-то спрѣжение. Тука трѣба да забѣлѣжимъ че такыва прѣдложны глаголы въ спрѣгаванне-то си подлѣжіжтъ на слѣдующе-то общо правило: *Сѣкый простъ глаголъ отъ пьрво-то или второ-то спрѣжение, като стане прѣдложенъ, придобыва многократно значение и спрѣгава Настоящe-то и Минжло-то Несвършено на Изявително-то наклонение по трете-то спрѣжение, а Минжло-то Опрѣдѣлено врѣме прави тъй както Минжло-то Опрѣдѣлено врѣме на простый-тъ глаголъ прави.* За примѣръ можемъ да земемъ глаголъ-тъ *правіж* който е отъ второ-то спрѣжение. Тоа глаголъ

може да са сложи съ разны прѣдлозы които му придаватъ и разны значения, като напр. *рас-правямъ, до-правямъ, ис-правямъ, прѣ-правямъ, по-правямъ* и прч. Нъ съ каквото значение и да бѫде и съ какъвто прѣдлогъ и да са сложи, глаголъ-тъ *правѭ* прѣминава по трете-то спрѣжение. По това спрѣжение той спрѣгава първы-тѣ си двѣ врѣмена: Настояще и Минѫло Несвьршено; слѣдоват. право е да кажемъ: *азъ му расправямъ за тѫзи работѫ*, нъ никакъ не е право да кажемъ: *азъ му расправѭ за тѫзи работѫ*. Въ Минѫло-то Опрѣдѣлено врѣме, обаче, глаголъ-тъ *расправямъ* прави *расправихъ*, т. е. приема Минѫло-то Опрѣдѣлено врѣме *(правихъ)* на простый-тъ глаголъ *(правѭ)* съ прѣдлогъ-тъ *рас (раз)*, и слѣдоват. прѣхвърля са на първобытно-то си спрѣжение. Отъ Минѫло-то Опрѣдѣлено врѣме нататъкъ глаголъ-тъ *расправямъ* захваща да върви по двѣ разны спрѣжения: трете-то и второ-то; тъй напр. *расправялъ* и *расправилъ сьмь*, *расправялъ* и *расправилъ бѣхъ ще расправямъ* и *ще расправѭ* и прч. отъ които първа-та форма има многократно, а втора-та — опрѣдѣлено значение. Сѫщо-то нѣщо са случава и съ глаголы-тѣ отъ трете-то спрѣжение когато тѣ станѫтъ прѣдложны, тъй напр. *ще са провыквамъ* и *ще са провыкамъ* — първа-та форма означава неопрѣдѣлено многократно дѣйствие, а втора-та — опрѣдѣлено.

Заб. 2. Частица-та *нѫ* са прибавя въобще на просты глаголы отъ трете-то спрѣжение за да образува еднократный-тъ имъ видъ, и сила-та на

тѫзи частицѫ е че тя придава на глаголъ-тъ но само значение на еднократность, нъ и на едно бързо и мъгновенно дѣйствие. Нъ, освѣнъ глаголы-тѣ отъ трете-то спрѣжение, има и нѣкои глаголы отъ първо-то и второ-то спрѣжение, които приматъ тѫзи частицѫ за да покажѫтъ бързо и мъгновенно дѣйствие; като напр. *пиѭ-пийнѫхъ; бодѫ-боднѫхъ; цѣпѭ-цѣпнѫхъ* и прч.

§ 153. Въ образувание-то на врѣмена-та си, глаголы отъ разны видове иматъ разны врѣмена и слѣдватъ слѣдующы-тѣ правила:

1) Просты глаголы отъ неопрѣдѣленъ видъ съ продължавано значение иматъ сичкы-тѣ врѣмена; като напр. *правѭ, правяхъ, правихъ, правялъ сьмь* и прч.

2) Просты или Сложны глаголы отъ неопрѣдѣленъ видъ съ многократно значение иматъ три врѣмена: настояще, минѫло несвършено и бѫдуще опрѣдѣлено; като напр. *исправямъ, исправяхъ, ще исправямъ; испълнявамъ, испълнявахъ, ще испълнявамъ* и прч.

3) Просты или сложны глаголы отъ опрѣдѣленъ видъ съ свършено или еднократно значение иматъ сичкы-тѣ врѣмена *освѣнъ Настояще и Минѫло Несвършено;* като напр. *паднѫхъ, паднѫлъ сьмь, паднѫлъ бѣхъ, ще паднѫ; испихъ, испилъ сьмь* и прч.

Заб. Горѣизложены-тѣ правила (§ 152) за образувание-то на видове-тѣ разясняватъ правила-та

за образуване-то на врѣмена-та на глаголы-тѣ. Когато нѣкой простъ глаголъ отъ неопрѣдѣленъ видъ стане прѣдложенъ, той става отъ многократенъ видъ и спрѣгава Настояще-то и Минѫло-то си Несвършено по трете-то спрѣжение, нъ въ сѫщо-то врѣме той има и Бѫдуще Опрѣдѣлено отъ сѫщый-тъ видъ по сѫщо-то спрѣжение. Тъй напр. глаголъ-тъ *пълнѭ* съставенъ съ прѣдлогъ-тъ *ис (из)* образува прѣдложный-тъ глаголъ *испълнявамъ*, който са спрѣга по трете-то спрѣжение. По това спрѣжение той спрѣга Настояще-то и Минѫло-то си Несвършено въ многократенъ видъ, защото тѣзи врѣмена не са употрѣбяватъ за опрѣдѣленый-тъ видъ; нъ въ Минѫло-то Опрѣдѣлено глаголъ-тъ *испълнявамъ* захваща по друго спрѣжение (т. е. второ-то) на което *пълнѭ* принадлѣжи, и приема опрѣдѣлено значение; отъ Минѫло-то Опрѣдѣлено врѣме нататъкъ глаголъ-тъ *испълнявамъ* получава двѣ формы — напр. *испълнявалъ* и *испълнилъ съмъ* — първа-та отъ които са е образувала отъ Минѫло-то Несвършено на многократный-тъ видъ, а втора-та — отъ Минѫло-то Опрѣдѣлено на опрѣдѣленый-тъ свършенъ видъ. За Бѫдуще Опрѣдѣлено глаголъ-тъ *испълнявамъ* има пакъ двѣ формы — *ще испълнявамъ* и *ще испълнѭ* — първа-та многократна, а втора-та опрѣдѣлена. Слѣдователно, въ изречение-то: *той си е испълнявалъ добръ длъжности-тѣ* и *той си е испълнилъ добръ длъжности тѣ*, или въ изречение-то: *азъ ще си испълнявамъ добръ длъжности-тѣ* и *азъ ще си испълнѭ добръ длъжности-тѣ*, първа-та

форма *(е испълнявалъ* и *ще испълнявамъ)* е отъ многократно значение и слѣдоват. има сичкы-тѣ врѣмена, *освѣнъ Минѫло Опрѣдѣлено;* а втора-та форма *(е испълнилъ* и *ще испълнѭ)* е отъ опрѣдѣлено свършено значение и има сичкы-тѣ врѣмена, *освѣнъ Настояще и Минѫло Несвършено.* [1])

Образувание на Наклонения-та.

§ 154. Отъ наклонения-та само Съслагателно-то и Повелително-то приимать особенны окончания, а Подчинително-то и Условно-то са образуватъ съ помощь-тѫ на разны съюзы. Подчинително-то Наклонение са образува въобще отъ Изявително-то съ съюзъ-тъ *да;* като напр. *да четѫ, да пишѫ, да бѣгамъ* и прч. Условно-то наклонение са образува тъй сѫщо отъ Изявително-то съ съюзъ-тъ *ако;* като напр. *ако четѫ, ако пишѫ, ако бѣгамъ* и прч.

§ 155. Съслагателно-то Наклонение и въ три-тѣ спрѣжения са образува отъ първо-то лице единственно число на Изявително-то Настояще като са отмахне окончание-то на Настояще-то и са притури окончание-то *вамъ;* като напр. *чет-вамъ, сѣд-вамъ, бут-вамъ* и прч.

---

1) Има нѣкои глаголы които по значение-то си не могѫтъ да са употрѣбѭтъ въ опрѣдѣленъ видъ. Такыва сѫ напр. *надѣвамъ са, имамъ, боѭ са,* и прч.

Заб. Глаголы отъ първо-то спрѣжение които са окончаватъ на *ж*, *ч*, *ш*, образуватъ Съслагателно-то си наклонение отъ Минѫло-то Опрѣдѣлено врѣме; като напр. *маз-вамъ*, *плак вамъ*, *писвамъ* и прч. Глаголы отъ второ-то спрѣжение на които корень-тъ са окончава на гласнѫ, приматъ *йвамъ* вм. *вамъ;* като напр. *бро-йвамъ.* [1])

§ 156. Повелително-то наклонение въ второ-то лице ед. число са образува отъ първо-то лице ед. число на Изявително-то Настояще като са отмахне окончание-то на Настояще-то и са притури окончание-то *и;* като напр. *четй*, *сѣдй*, *грабй* и прч. *Третето* лице ед. число, *първо-то* и *трете-то* лице множ. число на Повелително-то Наклонение сѫ равны на *сѫщы-тѣ* лица на Изявително-то наклонение придружены съ частицѫ-тѫ *нека* или съ съюзъ-тъ *да;* като напр. *нека* или *да чете*, *нека* или *да четемъ*, *нека* или *да четѫтъ* и прч. *Второ-то* лице множ. число става като са притури звукъ-тъ *е* между корень-тъ на глаголъ-тъ и лично-то окончание *те;* като напр. *четете*, *сѣдете*, *грабете* и прч.

Заб. Окончание-то *и* на Повелително-то наклонение сѣкога приима ударение врьзъ себе си; като напр. *донесй*, *кажй*, *плачй*. Ако ударение-то му са изгуби, тогава звукъ-тъ *и* са измѣнява

1) *Стоѩ* прави *стоя-вамъ.*

слѣдъ гласны въ *й*, а *слѣдъ съгласны* въ *ь*; като напр. *стой*, *живѣй*, *дрьжь*, *бѣжь*, *слѣзь* вм. *стои*, *живѣи*, *дрьжи*, *бѣжи*, *слѣзи*. Глаголы отъ третето спрѣжение сѣкога приимать *й* вм. *и* въ Повелително-то Наклонение; като напр. *выкай*, *чакай*, *сѣбаряй* и прч. [1])

За Спрѣжения-та.

§ 157. *Спрѣжение* са казва правилно-то образувание и нарѣждание на разны-тѣ измѣнения които единъ глаголъ прѣтърпява въ свои-тѣ наклонения, врѣмена, лица и числа. *Да спрѣгавамы* единъ глаголъ ще рече да искажемъ или напишемъ по единъ рѣдъ сичкы-тѣ тѣзи измѣнения.

§ 158. Има три спрѣжения на Българскы, които са различаватъ по окончание-то на Изявит. Настояще.

§ 159. По първо-то спрѣжение са спрѣгаватъ: 1) Тѣзи глаголы които са окончаватъ на *ж* въ първо-то лице ед. число на Настояще-то врѣме; като *четж*, *бодж*, *рѣжж* и прч. 2) Сичкы-тѣ тѣзи глаголы на които

---

1) Причина-та на това е че тѣзи глаголы, въ образувание-то на Повелително-то Наклонение, задържатъ звукове-тѣ *а* и *я* които съединяватъ корень-тъ на глаголъ-тъ съ окончание-то *мъ* на Изявит. Настояще. и слѣдоват. окончание-то *и* иде слѣдъ гласнж.

корень-тъ са окончава на еднѫ гласнѫ *(освѣнъ о)*, или на които корень-тъ и окончание-то на Настояще-то врѣме са скачватъ чрѣзъ еднѫ съединителнѫ гласнѫ, и слѣдоват. са пишѫтъ съ *іѫ* вм. *ѫ*; като напр. *тра-іѫ*, *пѣ-іѫ*, *мы-іѫ*, *би-іѫ*, *чу-іѫ*, *плю-іѫ*, *коп-а-іѫ*, *влад-ѣ-іѫ* и прч.

§ 160. По второ-то спрѣжение са спрѣгаватъ сичкы тѣзи глаголы които са окончаватъ на *іѫ* въ първо-то лице ед. число на Настояще-то врѣме, и тѣзи на които корень-тъ са окончава на гласнѫ *о* [1]); като напр. *крач-іѫ*, *вод-іѫ*, *ров-іѫ*, *мраз-іѫ*, *бро-іѫ*, *ю-іѫ* и прч.

§ 161. По трете-то спрѣжение са спрѣгаватъ тѣзи глаголы които въ първо-то лице ед. число на Настояще-то врѣме са окончаватъ на *амъ* или *ямъ*, или, съ другы думы, тѣзи глаголы които прибавятъ при корень-тъ си окончание-то *мъ* (отличителный-тъ бѣлѣгъ на трете-то спрѣжение) посрѣдствомъ съединителны-тѣ гласны *а* или *я*; като напр. *вык-а-мъ*, *хлоп-а-мъ*, *бърз-а-мъ*, *вал-я-мъ*, *търкал-я-мъ*, *хвърл-я-мъ*, *постав-я-мъ* и прч.

Заб. За различавание на три-тѣ, а особенно за първо-то и второ-то, спрѣжения въ Българ-

---

1) *Таіѫ* е единчкый-тъ глаголъ който, макаръ и да нѣма гласнѫ *о* прѣдъ *іѫ*, са спрѣгава по второ-то спрѣжение.

скы-тѣ Грамматикы са зима обыкновенно окончание-то на *второ-то* лице ед. число на Настояще-то врѣме; нъ това правило ни са види да затруднява, намѣсто да улеснява, първоначалный-тъ ученикъ въ распознавание-то на спрѣжения-та. Твърдѣ мѫчно е да са распознае окончание-то *ешь* (1^{во} спрѣж.) отъ окончание-то *ишь* (2^{ро} спрѣж.), тъй като въ просто-говоримый-тъ языкъ звукъ-тъ *е*, когато нѣма ударение отгорѣ си, са произнася като *и;* и отъ това слѣдва че много глаголы отъ първо-то спрѣжение са прѣдставляватъ да сѫ отъ второ-то. Тъй напр. думы-тѣ: *пиш-ешь, мажо-ешь, плач-ешь, рын-ешь* (1^{во} спрѣж.) са произнасятъ: *пиш-ишь, мажо-ишь, плач-ишь, рын-ишь* (2^{ро} спрѣж.). Распознавание-то на спрѣжения-та ще да бѫде много по лесно както за първоначалный-тъ ученикъ тъй и за единъ чужденецъ който за първъ пѫть учи языкъ-тъ, ако *първо-то* намѣсто *второ-то* лице на Настояще-то са земе за основѫ на различавание-то между разны-тѣ спрѣжения.

§ 162. Въ спрѣгавание-то на единъ глаголъ трѣба да са внимава на слѣдующы-тѣ три нѣща: 1) *корень-тъ* на глаголъ-тъ; 2) *окончание-то* на разны-тѣ врѣмена; 3) *съединителна-та гласна* която, въ нѣкои глаголы, свръзва корень-тъ съ окончание-то. Тъй напр. въ думы-тѣ: *коп-а-іѫ, коп-а-ешь, коп-а-яхъ, коп-а-хъ* и прч. *Коп-* е корень-тъ, *а* — съединителна-та гласна, а другы-тѣ сѫ окончания.

Заб. Въ нѣкои глаголы отъ първо-то спрѣжение трѣба да са прави различие между корень-тъ, ли по право да речемъ, *темѫ тѫ* (основѫ-тѫ) а Настояще-то и Минѫло-то Опрѣдѣлено; напр. а глаголъ-тъ *бер-ѫ* тема-та въ Настояще-то е *бр*, а въ Минѫло-то Опрѣдѣлено *бр (бр-а-хъ)*. о нѣкога тема-та на Настояще-то е еднаква съ емѫ-тѫ на Минѫло-то Опрѣдѣлено, нъ са различава отъ корень-тъ на глаголъ-тъ; напр. въ лаголъ-тъ *мотаіѭ*, корень-тъ е *мот-*, тема-та е *мота-*, отдѣто става въ Настояще *мот-а-іѭ*, въ Мин. Опрѣд. *мот-а-хъ*; въ глаголъ-тъ *живѣіѭ*, орень-тъ е *жив-*, тема-та е *живѣ-*, отдѣто дожда Настояще-то *жив-ѣ-іѭ*, и Минѫло Опрѣдѣлено *жив-ѣ-хъ*.

§ 163. Споредъ спрѣгавание-то си глаолы-тѣ са дѣлѭтъ на *правилны* и *неправилны*. *Правилны* глаголы са казватъ тѣзи които а спрѣгаватъ споредъ общы-тѣ правила на три-тѣ спрѣжения; а *неправилны* глаголы са наричатъ тѣзи които въ спрѣгавание-то си отстѫпватъ отъ общы-тѣ правила на спрѣжения-та.

Спомагателны Глаголы.

§ 164. Прѣди да пристѫпимъ до изложение-то на разны-тѣ спрѣжения, нуждно е да поговоримъ за спрѣгавание-то на нѣколко

глаголы, които никакъ не вървѭтъ по нѣкое отъ три-тѣ спрѣжения.

§ 165. *Спомагателенъ* глаголъ са казва този глаголъ който спомага да са образуватъ нѣкои отъ врѣмена-та на другы-тѣ глаголы. Такыва сѫ напр. *сьмь, бывамъ, ставамъ, могѫ, щѫ, имамъ, нѣмамъ.*

§ 166. Нѣкои отъ тѣзи глаголы сѫ *сѣкога спомагателны,* а другы сѫ *понѣкога спомагателны.* Глаголъ-тъ *сьмь* и *бывамъ* сѫ *сѣкога* спомагателны; а глаголы-тѣ *ставамъ, могѫ, щѫ, имамъ, нѣмамъ* сѫ *понѣкога* спомагателны, а по нѣкога не.

Заб. Глаголъ-тъ *сьмь* са казва и *сѫществителенъ* когато са употрѣбява самостоятелно и показва просто сѫществувание; като напр. *азъ сьмь слуга; ты си мѫдръ* и прч. Глаголъ-тъ *бывамъ* тъй сѫщо са казва *сѫществителенъ* когато са употрѣбява самостоятелно; като напр. *добронравны-тѣ дѣца бываѣ добры мѫжие; гроздие-то быва сладко.* Въ този смысль глаголъ-тъ *бывамъ* е често равенъ на глаголъ-тъ *ставамъ.* Разлика-та между *сьмь* и *бывамъ* е тази: *сьмь* показва просто сѫществувание или служи за просто утвърждение; *бывамъ* показва нѣщо което става обыкновенно. Тъй напр. въ изречения-та: *убиецъ-тъ е наказанъ* и *убиецъ-тъ быва наказанъ,* първо-то показва че *наказание са е дало на убиецъ-тъ,* а второ-то значи че *наказание са дава обыкновенно на убиецъ-тъ.* Отъ това слѣдва че глаголъ-тъ *бы-*

самъ може да са счита като многократный-тъ видъ на *сьмь*. Глаголы-тѣ *могж*, *щж*, *ставамъ*, *имамъ*, *нѣмамъ*, нѣматъ особенно спрѣжение; първы-тѣ два са спрѣгаватъ правилно по първо-то спрѣжение, а послѣдни-тѣ три са спрѣгаватъ по трете-то спрѣжение. Тѣ са считатъ за *спомагателны* глаголы въ изречения като тѣзи: *той може да ходи, азъ щж (ще) чакамъ, дърво-то става сухо, той има да пише, тъ нѣма да выкатъ*. Когато сж спомагателны, глаголы-тѣ *имамъ* и *нѣмамъ* са употрѣбяватъ само въ *трете-то лице ед. число*.

Спрѣжение на Глаголъ-тъ *сьмь*.

§ 167. Нѣма нуждж да излагамы спрѣжение-то на глаголъ-тъ *бывамъ*, защото той са спрѣгава правилно по трете-то спрѣжение, само въ Минжло-то Опрѣдѣлено прави като глаголъ-тъ *сьмь*. Спрѣжение-то на *сьмь* е съвсѣмъ неправилно, и са лишава отъ Минжло Прѣдварително и Отдавна-Минжло.

Изявително Наклонение.

Настояще Врѣме.

Единственно	Множественно
сьмь	смы
си	сте
е	сж.

Минѫло Несвьршено.

Единственно	Множествен
бѣхъ	бѣхмы
бѣше, бѣ	бѣхте
бѣше, бѣ	бѣхѫ.

Минѫло Опрѣдѣлено.

быдохъ	быдох
быде	быдох
быде	быдох

Минѫло Неопрѣдѣлено.

былъ-а-о	сьмь	были	смы
	си		сте
	е		сѫ.

Бѫдуще Опрѣдѣлено

ще	бѫдѫ	ще	бѫдем
	бѫдешь		бѫдет
	бѫде		бѫдѫ

Бѫдуще Неопрѣдѣлено.

бы	щѫ	бы	щемъ
	щешь		щете
	ще		щѫтъ.

Бѫдуще Прѣдварително.

ще	бѫдѫ	былъ-а-о	ще	бѫдемъ	бы
	бѫдешь			бѫдете	
	бѫде			бѫдѫтъ	

Повелително Наклонение.

—	да (нека) бѫдемъ
бѫди	бѫдете
да (нека) бѫде	да (нека) бѫдѫтъ.

Съслагателно Наклонение.

Настояще.

бывамъ	бывамы
бывашь	бывате
быва	бываръ.

Минѫло Несвършено.

бывахъ	бывахмы
бываше	бывахте
бываше	бывахѫ.

Минѫло Опрѣдѣлено.

быхъ	быхмы
бы	быхте
бы	быхѫ.

Минѫло Неопрѣдѣлено.

былъ-а-о	быхъ бы бы	были	быхмы быхте быхѫ.

Бѫдуще.

щяхъ да бѫдѫ	щяхмы да бѫдемъ
щяше да бѫдешь	щяхте да бѫдете
щяше да бѫде	щяхѫ да бѫдѫтъ.

Причастия.

Настояще: *сѫщый (сѫщъ)-сѫща-сѫщо-сѫщы.*

Минѫло: *былъ-была-было-были.*

Бѫдуще: *бѫдущый (бѫдущъ)-бѫдуща-бѫдуще-бѫдущы.*

Заб. 1. Понеже Подчинително-то и Условно-то Наклонения нѣматъ особеннѫ формѫ, заради това и ный гы не помѣстямы въ спрѣжения-та. Подчинително-то Наклонение са спрѣгава въ сичкытѣ врѣмена (освѣнъ Мин. Опрѣд. и Бѫдуще Неопрѣд.) на Изявително-то наклонение заедно съ съюзъ-тъ *да;* като напр. *да сьмь, да бѣхъ, да сьмь былъ, ще да бѫдѫ* и прч. Условно-то наклонение тъй сѫщо са спрѣгава въ сичкы-тѣ врѣмена (освѣнъ Бѫдуще Неопрѣд.) на Изявително-то наклонение заедно съ съюзъ-тъ *ако;* като напр. *ако сьмь, ако бѣхъ* и прч.

Заб. 2. Глаголъ-тъ *сьмь* въ Бѫдуще Опрѣдѣлено, Бѫдуще Прѣдварително и Съслагателно-то Бѫдуще, освѣнъ формы-тѣ *ще бѫдѫ, ще бѫдѫ былъ, щяхъ да бѫдѫ* има и *ще сьмь, ще сьмь былъ, щяхъ да сьмь,* заеты отъ Изявит. Настояще.

Заб. 3. Сѫщый и *бѫдущый* сѫ причастия на *сьмь* по подражание на старо-българскѫ-тѫ грамматикѫ, и въ ново-българскый-тъ языкъ обыкновенно са считатъ за прилагателны имена. Освѣнъ Минѫло-то Причастие *былъ* има и друго едно: *бывшый,* което е станѫло по подражание на старобългарскѫ-тѫ грамматикѫ и рѣдко са употрѣбява въ днешный-тъ говоримъ языкъ.

Първо Спрѣжение на ѫ и іѫ.

§ 168. По първо-то спрѣжение са спрѣ-
тъ сичкы тѣзи глаголы които въ първо-то
ед. число на Изявит. Настояще са окон-
тъ на ѫ и іѫ. На іѫ са окончаватъ: 1) си-
тѣзи глаголы на които корень-тъ са окон-
на еднѫ коіѫ и да е гласнѫ *(освѣнъ о)*;
чкы тѣзи глаголы които съединяватъ ко-
-тъ си съ окончание-то на Настояще-то
е чрѣзъ съединителнѫ-тѫ гласнѫ *а* или *ѣ*.
§ 169. Понеже глаголы-тѣ отъ първо-то
жение образуватъ Минѫло-то си Опрѣ-
но врѣме по четыри разны начины (за
о ще говоримъ по на долу), заради това
ще изложимъ четыри образы или при-
ы отъ това спрѣжение.

Пѣ-іѫ. Пр. 2. *Ков-ѫ.* Пр. 3. *Чет-ѫ.* Пр. 4. *Рын-ѫ.*

Изявително Наклонение.

Настояще.

Единственно.

ъ	Ков-ѫ	Чет-ѫ	Рын-ѫ
шь	Ков-е-шь	Чет-е-шь	Рын-е-шь
	Ков-е	Чет-е	Рын-е

Множественно.

мъ	Ков-е-мъ	Чет-е-мъ	Рын-е-мъ
те	Ков-е-те	Чет-е-те	Рын-е-те
ъ-тъ.	Ков-ѫ-тъ.	Чет-ѫ-тъ.	Рын-ѫ-тъ.

Минжло Несвършено.

Единственно.

Пѣ-я-хъ	Ков-я-хъ	Чет-я-хъ	Рын-я-хъ
Пѣ-я-ше	Ков-я-ше	Чет-я-ше	Рын-я-ше
Пѣ-я-ше	Ков-я-ше	Чет-я-ше	Рын-я-ше

Множественно.

Пѣ-я-хмы	Ков-я-хмы	Чет-я-хмы	Рын-я-хмы
Пѣ-я-хте	Ков-я-хте	Чет-я-хте	Рын-я-хте
Пѣ-я-хѫ.	Ков-я-хѫ.	Чет-я-хѫ.	Рын-я-хѫ.

Минжло Опрѣдѣлено.

Единственно.

Пѣ-хъ	Ков-а-хъ	Чет-ъ-хъ	Рын-ѫ-хъ
Пѣ	Ков-а	Чет-е	Рын-ѫ
Пѣ	Ков а	Чет-е	Рын-ѫ

Множественно.

Пѣ-хмы	Ков-а-хмы	Чет-ъ-хмы	Рын-ѫ-хмы
Пѣ-хте	Ков-а-хте	Чет-ъ-хте	Рын-ѫ-хте
Пѣ-хѫ.	Ков-а-хѫ.	Чет-ъ-хѫ.	Рын-ѫ-хѫ.

Минжло Неопрѣдѣлено.

Единственно.

Пѣ-лъ, я, о { сьмь, си, е	Ков-а-лъ, я, о { сьмь, си, е	Че-лъ, я, о { сьмь, си, е	Рын-ѫ-лъ, я, о { сьмь, си, е

Множественно.

Пѣ-ли { смы, сте, сѫ.	Ков-а-ли { смы, сте, сѫ.	Чел-и { смы, сте, сѫ.	Рын-ѫ-ли { смы, сте, сѫ.

Минжло Прѣдварително.

Единственно.

Пѣ-лъ, а, о	бѣхъ	Ков-а-лъ, а, о	бѣхъ
	бѣше, бѣ		бѣше, бѣ
	бѣше, бѣ		бѣше, бѣ
Че-лъ, а, о	бѣхъ	Рын-ж-ъ, а, о	бѣхъ
	бѣше, бѣ		бѣше, бѣ
	бѣше, бѣ		бѣше, бѣ

Множественно.

Пѣ-ли	бѣхмы	Ков-а-ли	бѣхмы
	бѣхте		бѣхте
	бѣхѫ.		бѣхѫ.
Че-ли	бѣхмы	Рын-ж-ли	бѣхмы
	бѣхте		бѣхте
	бѣхѫ.		бѣхѫ.

Отдавна-Минжло.

Единственно.

Пѣ-лъ, а, о	сьмь	Ков-а-лъ, а, о	сьмь
	си		си
	е		е
	былъ-а-о		былъ-а-о
Че-лъ, а, о	сьмь	Рын-ж-ъ, а, о	сьмь
	си		си
	е		е
	былъ-а-о		былъ-а-о

Множественно.

Пѣ-ли	смы	Ков-а-ли	смы
	сте		сте
	сѫ.		сѫ.
	были.		были.
Че-ли	смы	Рын-ж-ли.	смы
	сте		сте
	сѫ.		сѫ.
	были.		были.

Бѫдуще Опрѣдѣлено.

Единственно.

ще пѣ-іѫ	ще ков-ж	ще чет-ж	ще рын-ж
пѣ-е-шь	ков-е-шь	чет-е-шь	рыи-е-шь
пѣ-е	ков-е	чет-е	рын-е

Множественно.

ще пѣ-е-мъ	ще ков-е-мъ	ще чет-е-мъ	ще рын-е-мъ
пѣ-е-те	ков-е-те	чет-е-те	рыи-е-те
пѣ-іѫ-тъ	ков-ж-тъ	чет-ж-тъ	рын-ж-тъ

Бѫдуще Неопрѣдѣлено.

Единственно.

Пѣ- щѫ / щешь / ще	Ков-а- щѫ / щешь / ще	Че- щѫ / щешь / ще	Рын-ѫ- щѫ / щешь / ще

Множественно.

Пѣ- щемъ / щете / щѫтъ	Ков-а- щемъ / щете / щѫтъ	Че- шемъ / щете / щѫтъ	Рын-ѫ- щемъ / щете / щѫтъ.

Бѫдуще Прѣдварително.

Единственно.

ще сьмь / ще си / ще е } пѣ-лъ, а, о	ще сьмь / ще си / ще е } ков-а-лъ, а, о	ще сьмь / ще си / ще е } че-лъ, а, о	ще сьмь / ще си / ще е } рын-ѫ-лъ, а, о

Множественно.

ще смы / ще сте / ще сѫ } пѣ-ли.	ще смы / ще сте / сѫ сѫ } ков-а-ли.	ще смы / ще сте / ще сѫ } че-ли.	ще смы / ще сте / ще сѫ } рын-ѫ-ли.

Повелително Наклонение.

Единственно.

—	—
Пѣ-й	Ков-и
Да (нека) пѣ-е	Да (нека) ков-е

Множественно.

Да (нека) пѣ-е-мъ	Да (нека) ков-е-мъ
Пѣ-й-те	Ков-е-те
Да (нека) пѣ-іѫ-тъ.	Да (нека) ков-ѫ-тъ.

Единственно.

—	—
Чет-и	Рын-и
нека) чет-е	Да (нека) рын-е

Множественно.

нека) чет-е-мъ	Да (нека) рын-е-мъ
Чет-е-те	рын-е-те
нека) чет-ж-тъ.	Да (нека) рын-ж-тъ.

Съслагателно Наклонение.

Настояще врѣме.

Единственно.

амъ	Ков-авамъ	Чет-вамъ	Рын-вамъ
ашь	Ков-авашь	Чет-вашь	Рын-вашь
а	Ков-ава	Чет-ва	Рын-ва

Множественно.

амы	Ков-авамы	Чет-вамы	Рын-вамы
ате	Ков-авате	Чет-вате	Рын-вате
атъ.	Ков-аватъ.	Чет-ватъ.	Рын-ватъ.

Минжло Несвършено.

Единственно.

ахъ	Ков-авахъ	Чет-вахъ	Рын-вахъ
аше	Ков-аваше	Чет-ваше	Рын-ваше
аше	Ков-аваше	Чет-ваше	Рын-ваше

Множественно.

ахмы	Ков-авахмы	Чет-вахмы	Рын-вахмы
ахте	Ков-авахте	Чет-вахте	Рын-вахте
ахж.	Ков-авахж.	Чет-вахж.	Рын-вахж.

Минжло Опрѣдѣлено.

Единственно.

ыхъ	Ков-а-лъ, а, о { быхъ	Че-лъ, а, о { быхъ	Рын-ж-ъ, а, о { быхъ
ы	бы	бы	бы
ы	бы	бы	бы

Множественно.

Пѣ-ли быхмы	Ков-а-ли быхмы	Че-ли быхмы	Рын-ж-ли быхмы
быхте	быхте	быхте	быхте
быхж.	быхж.	быхж.	быхж.

Бѫдуще.

Единственно.

Щяхъ да пѣ-іѫ	Щяхъ да ков-ж
Щяше да пѣ-е-шь	Щяше да ков-е-шь
Щяше да пѣ-е	Щяше да ков-е

Множественно.

Щяхмы да пѣ-е-мъ	Щяхмы да ков-е-мъ
Щяхте да пѣ-е-те	Щяхте да ков-е-те
Щяхж да пѣ-іѫ-тъ.	Щяхж да ков-ж-тъ.

Единственно.

Щяхъ да чет-ж	Щяхъ да рын-ж
Щяше да чет-е-шь	Щяше да рын-е-шь
Щяше да чет-е	Щяше да рын-е

Множественно.

Щяхмы да чет-е-мъ	Щяхмы да рын-е-мъ
Щяхте да чет-е-те	Щяхте да рын-е-те
Щяхж да чет-ж-тъ.	Щяхж да рын-ж-тъ.

Причастия.

Дѣйствително.

Единственно.

Пѣ-лъ, пѣ-ла, пѣ-ло. Ков-а-лъ, ков-а-ла, ков-а-ло.

Множественно.

Пѣ-ли. Ков-а-ли.

Единственно.

Че-лъ, че-ла, че-ло. Рын-ж-лъ, рын-ж-ла, рын-ж-ло.

Множественно.

Че-ли. Рын-ж-ли.

Страдателно.

Единственно.

Пѣ-тъ, пѣ-та, пѣ-то. Ков-а-нъ, ков-а-на, ков-а-но.

Множественно.

Пѣ-ты. Ков-а-ны.

Единственно.

Чет-е-нъ, чет-е-на, чет-е-но. Рын-ж-тъ, рын-ж-та, рын-ж-то.

Множественно.

Чет-е-ны. Рын-ж-ты.

По 1-ый-тъ примѣръ са спрѣгаватъ: *пиѭ, мыѭ, биѭ, крыѭ, шиѭ, трыѭ, сѣѭ, грѣѭ, вѣѭ, чуѭ, плюѭ, желаѭ, копаѭ, дѣлбаѭ, живѣѭ, здрѣѭ, люлѣѭ* и прч.

По 2-ый-тъ примѣръ са спрѣгаватъ: *орѫ, ревѫ, кълвѫ, сковѫ, пишѫ, чешѫ, бршѫ, мажѫ, лѫжѫ, кижѫ, стрижѫ, плачѫ, сучѫ, смучѫ, тѫчѫ, храчѫ, рѣжѫ* и прч.

По 3-ий-тъ примѣръ са спрѣгаватъ: *плетѫ, метѫ, бодѫ, предѫ, крадѫ, гребѫ, грызѫ, пекѫ, текѫ, влѣкѫ, пасѫ, несѫ, могѫ* и прч.

По 4-ый-тъ примѣръ са спрѣгаватъ: *гынѫ, гынѫ, вѣхнѫ, никнѫ, шепнѫ, брѣснѫ, женѫ, кыснѫ, тръпнѫ, плакнѫ, мѣкнѫ, мрѣзнѫ, чезнѫ* и прч.

Забѣлѣжкы върху Първо-то Спрѣжение.

§ 170. Отъ горѣизложены-тѣ четыри примѣры става явно че глаголы-тѣ, които са спрѣгаватъ по първо-то спрѣжение, трѣба да са раздѣлѭтъ на четыри разрѣда, спорѣдъ начинъ-тъ по който тѣ образуватъ първо-то

лице ед. число на Минѫло-то Опрѣдѣлено врѣме въ Изявително-то Наклонение. Тѣзи четыри разрѣда сѫ слѣдующы-тѣ: 1) Глаголы които приимать прямо и непосрѣдственно (т. е. безъ никаквѫ съединителнѫ гласнѫ) окончание-то *хъ* (отличителный-тъ бѣлѣгъ на Минѫло Опрѣдѣлено въ сичкы-тѣ спрѣжения); 2) Глаголы които приимать окончание-то *хъ* посрѣдствомъ съединителнѫ-тѫ гласнѫ *ъ*[1]); 3) Глаголы които приимать окончание-то *хъ* посрѣдствомъ съединителнѫ-тѫ гласнѫ *ѫ*; 4) Глаголы които приимать окончание-то *хъ* посрѣдствомъ съединителнѫ-тѫ гласнѫ *а*.

§ 171. На пьрвый-тъ разрѣдъ принадлѣжіѫтъ:

1) Сичкы-тѣ глаголы на които корень-тъ са окончава на гласнѫ *(освѣнъ о)*. (Виждь § 179).

2) Сичкы-тѣ глаголы които между корень-тъ си и окончание-то на Настояще-то врѣме иматъ съединителнѫ-тѫ гласнѫ *а* или *ѣ*.

§ 172. На вторый-тъ разрѣдъ принадлѣжіѫтъ:

1) Сичкы-тѣ глаголы на които корень-тъ

1) Обыкновенно съединителна-та гласна на глаголы отъ вторый-тъ разрѣдъ са казва да е *о*; нъ ный прѣдпочетъхмы да замѣстимъ *о* съ *ъ*, защото ни са види да е по свойственно на днешный-тъ говоримъ языкъ.

а окончава на еднѫ отъ слѣдующы-тѣ съгласны: *б, г, д, з, к, с, т.*

§ 173. На третий-тъ разрѣдъ принадлѣжѣтъ:

1) Сичкы-тѣ глаголы които прѣдъ окончание-то *ѫ* на Настояще-то врѣме иматъ съгласнѫ-тѫ *н.*

§ 174. На четвьртый-тъ разрѣдъ принадлѣжѣтъ:

1) Сичкы-тѣ глаголы които не са обиматъ въ нѣкой отъ прѣдидущы-тѣ три разрѣда.

§ 175. Въ образувание-то на другы-тѣ лица на Минѫло-то Опрѣдѣлено врѣме, глаголы-тѣ отъ първо-то спрѣжение слѣдватъ слѣдующы-тѣ правила:

1) Глаголы (отъ 1-ый разрѣдъ) които приматъ прямо и непосрѣдственно окончание-то *хъ*, както и глаголы (отъ 3-ий и 4-ый разрѣдъ) които приматъ *хъ* посрѣдствомъ съединителны-тѣ гласны *а* и *ѫ*, образуватъ второ-то и трете-то лице ед. число на Минѫло-то Опрѣдѣлено като отмахнѫтъ *хъ* отъ първо-то лице; като напр. *пѣ-хъ — пѣ — пѣ, рев-а-хъ — рев-а — рев-а* и прч. За образувание-то на три-тѣ лица въ множ. число, тѣ просто замѣняватъ окончание-то *хъ* на първо-то лице ед. число съ окончания-та *хмы, хте, хѫ*; като напр. *пи-хъ—пи-хмы—пи-хте, живѣ-хъ—живѣ-хмы—живѣ-хѫ* и прч.

2) Глаголы (отъ 2-ый разрѣдъ) които приматъ окончание-то *хъ* посрѣдстомъ съединителнѫ-тѫ гласнѫ *ъ*, образуватъ второ-то и трете-то лице ед. число на Минѫло-то Опрѣдѣлено като отхвьрлѭтъ *ъхъ* (т. е. окончание-то заедно съ съединителнѫ-тѫ гласнѫ) и приемѫтъ гласнѫ-тѫ *е*; като напр. *пред-ъ-хъ —пред-е—пред-е* и прч. Въ образувание-то на три-тѣ лица въ множ. число, тѣ замѣняватъ окончание-то *хъ* на първо-то лице ед. число съ окончания-та *хмы, хте, хѫ* и задържатъ съединителнѫ-тѫ гласнѫ *ъ*; като напр. *плет-ъ-хъ—плет-ъ-хмы—плет-ъ-хте—плет-ъ-хѫ* и прч.

§ 176. Глаголы на които корень-тъ са окончава на *г, к, х*, измѣняватъ тѣзи буквы на *ж, ч, ш*, когато слѣдъ тѣхъ слѣдва нѣкоя мегка гласна; като напр. *пек-ѫ—печ-е —печ-ѝ* и прч.

§ 177. Глаголы на които корень-тъ са окончава на *ж, ч, ш*, въ Минѫло-то Опрѣдѣлено прѣдъ твьрдѫ-тѫ гласнѫ *а* измѣняватъ: *ж* на *з* или *г*; *ч* на *к* или *ц*; *ш* на *с*; като напр. *мажѫ—мазахъ, лъжѫ—лъгахъ, плачѫ—плакахъ, грачѫ—грацахъ, чешѫ—чесахъ* и прч. Сѫщы-тѣ измѣнения ставатъ и въ Съслагателно-то Наклонение прѣдъ окончание-то *вамъ*.

Неправилны Глаголы отъ Първо-то Спрѣжение.

§ 178. Неправилны глаголы отъ първото спрѣжение сѫ тѣзи:

1) Глаголы-тѣ: *ба-іѫ, зна-іѫ, ка-іѫ са, ла-іѫ, ма-іѫ, тра-іѫ*, намѣсто да приемѫтъ прямо и непосрѣдственно окончание-то *хъ* въ Минѫло Опрѣдѣлено врѣме (Виждь § 171) приматъ го посрѣдствомъ съединителнѫ-тѫ гласнѫ *я;* като напр. *ба-я-хъ, зна-я-хъ, ла-я-хъ* и прч. Въ образуване-то на другы-тѣ лица тѣ задържатъ гласнѫ-тѫ *я.* [1])

2) Глаголы-тѣ: *бер-ѫ, дер-ѫ, пер-ѫ* въ Минѫло Опрѣдѣлено правіѫтъ: *бр-а-хъ, др-а-хъ, пр-а-хъ.*

3) Глаголъ-тъ *мр-ѫ* и не-употрѣбителны-тѣ просты глаголы: *вр-ѫ, зр-ѫ, пр-ѫ, стр-ѫ* които са употрѣбяватъ само съ прѣдлогъ, като напр. *(за)врѫ, (до)прѫ, (про)стрѫ*, правіѫтъ въ Минѫло Опрѣдѣлено врѣме: *мр-ѣ-хъ, (за)вр-ѣ-хъ, (съ)зр-ѣ-хъ, (до)пр-ѣ-хъ, (про)-стр-ѣ-хъ.*

4) Глаголы-тѣ: *и́щ-ѫ, плѣ́щ-ѫ, дра́щ-ѫ, мла́щ-ѫ, по́щ-ѫ* правіѫтъ въ Минѫло Опрѣ-

1) Глаголы-тѣ *знаіѫ* и *лаіѫ* правіѫтъ и правилно: *знахъ, лахъ* особенно когато сѫ сложны съ прѣдлогъ; като *(по)знахъ, (по)лахъ.*

дѣлено врѣме: *иск-а-хъ, плеск-а-хъ, драск-а-хъ, мласк-а-хъ, поск-а-хъ.*

5) Глаголъ-тъ *кьлнѫ* прави въ Минѫло Опрѣдѣлено врѣме: *кл-ѣ-хъ;* а глаголъ-тъ *могѫ,* освѣнъ правилно-то си *мог-ъ-хъ* (Виждь § 172), прави и неправилно: *можахъ* или *можихъ.*

6) Въ просто-говоримый-тъ языкъ глаголы-тѣ които са окончаватъ на кореннѫ гласнѫ, и тѣзи които иматъ съединителнѫ-тѫ гласнѫ *а* или *ѣ,* образуватъ второ-то лице ед. число на Настояще-то врѣме на *-шь* вм. *-ешь;* като напр. *игра-шь, пи-шь, живѣ-шь, плю-шь,* вм. *игра-ешь, пи-ешь, живѣ-ешь, плю-ешь.* Това образувание на второ-то лице е крыво и трѣба да са избѣгва. Сѫщо тъй крыво е и образувание-то на трете-то лице ед. число на Настояще-то врѣме на тѣзи глаголы, което въ говоримый-тъ языкъ окончава на *й* вм. *е;* като напр. той *тра-й,* тя *пѣ-й,* слънце-то *грѣ-й,* вм. той *тра-е,* тя *пѣ-е,* слънце-то *грѣ-е.*

7) Простый-тъ неупотрѣбителенъ глаголъ *лѣзѫ* въ прѣдложны-тѣ: *(в)лѣзѫ, (с)лѣзѫ, (из)лѣзѫ,* прави въ второ-то лице ед. число на Повелително-то Наклонение на *ь* вм. *и: (в)лѣз-ь, (с)лѣз-ь, (из)лѣз-ь;* а въ второ-то лице множ. число прави: *(в)лѣз-те, (с)лѣз-те, (из)лѣз-те.*

8) Нѣкои просты глаголы отъ първо-то спрѣжение, освѣнъ правилно-то си Минѫло Опрѣдѣлено, иматъ и друго едно съ частицѫ–тѫ *нѫ* за да означѭтъ еднократно и мъгновенно дѣйствие; тѣ сѫ слѣдующы-тѣ:

ближ-ѫ = близ-нѫ-хъ
бод-ѫ = бод-нѫ-хъ
грач-ѫ = грац-нѫ-хъ
крад-ѫ = (от)крад-нѫ-хъ
кълв-ѫ = клъв-нѫ-хъ
маж-ѫ = маз-нѫ-хъ
раст-ѫ = (по)раст-нѫ-хъ
рев-ѫ = рев-нѫ-хъ
рѣж-ѫ = рѣз-нѫ-хъ
смуч-ѫ = смук-нѫ-хъ
суч-ѫ = сук-нѫ-хъ
сѣк-ѫ = сѣк-нѫ-хъ
храч-ѫ = храц-нѫ-хъ.

Второ Спрѣжение.

§ 179. По второ-то спрѣжение са спрѣгаватъ тѣзи глаголы които въ първо-то лице ед. число на Изявително-то Настояще са окончаватъ на *ѭ*, и иматъ прѣдъ тѫзи гласнѫ еднѫ съгласнѫ или гласнѫ-тѫ *о*.

§ 180. Спорѣдъ начинъ-тъ по който глаголы-тѣ отъ второ-то спрѣжение образуватъ

Минѫло-то си Опрѣдѣлено врѣме, тѣ могѫтъ да са раздѣлѭтъ на два разрѣда: 1) Глаголы които приматъ окончание-то *хъ* посрѣдствомъ съединителнѫ-тѫ гласнѫ *и*; 2) Глаголы които приматъ окончание-то *хъ* посрѣдствомъ съединителнѫ-тѫ гласнѫ *ѣ*. Заради това и ный излагамы два образы или примѣры отъ това спрѣжение.

Пр. 1. *Ров-ѭ.* Пр. 2. *Гърм-ѭ.*

Наклонение Изявително.

Настояще Врѣме.

Единственно.

Ров-ѭ	Гърм-ѭ
Ров-и-шь	Гърм-и-шь
Ров-и	Гърм-и

Множественно.

Ров-и-мъ	Гърм-и-мъ
Ров-и-те	Гърм-и-те
Ров-ѭ-тъ.	Гърм-ѭ-тъ.

Минѫло Несвършено.

Единственно.

Ров-я-хъ	Гърм-я-хъ
Ров-я-ше	Гърм-я-ше
Ров-я-ше	Гърм-я-ще

Множественно.

Ров-я-хмы	Гърм-я-хмы
Ров-я-хте	Гърм-я-хте
Ров-я-хѫ.	Гърм-яхѫ.

Минало Определено.

Единственно.

и-хъ	Гърм-ѣ-хъ
и	Гърм-ѣ
и	Гърм-ѣ

Множественно.

и-хмы	Гърм-ѣ-хмы
и-хте	Гърм-ѣ-хте
и-хѫ.	Гърм-ѣ-хѫ.

Минало Неопределено.

Единственно.

і-лъ, а, о	сьмь си е	Гърм-ѣ-лъ, а, о	сьмь си е

Множественно.

в-и-ли	смы сте сѫ.	Гърм-ѣ-ли	смы сте сѫ.

Минало Предварително.

Единственно.

і-лъ, а, о	бѣхъ бѣше, бѣ бѣше, бѣ	Гърм-ѣ-лъ, а, о	бѣхъ бѣше, бѣ бѣше, бѣ

Множественно.

в-и-ли	бѣхмы бѣхте бѣхѫ.	Гърм-ѣ-ли	бѣхмы бѣхте бѣхѫ.

Отдавна-Минжло.

Единственно.

Ров-и-лъ, а, о { сьмь, си, е } былъ, а, о Гърм-ѣ-лъ, а, о { сьмь, си, е } былъ, а, о

Множественно.

Ров-и-ли { смы, сте, сж } были. Гърм-ѣ-ли { смы, сте, сж } были.

Бѫдуще Опрѣдѣлено.

Единственно.

Ще { ров-іж, ров-и-шь, ров-и } Ще { гърм-іж, гърм-и-шь, гърм-и }

Множественно.

Ще { ров-и-мъ, ров-и-те, ров-іж-тъ. } Ще { гърм-и-мъ, гърм-и-те, гърм-іж-тъ. }

Бѫдуще Неопрѣдѣлено.

Единственно.

Ров-и { щж, щешь, ще } Гърм-ѣ { щж, щешь, ще }

Множественно.

Ров-и { щемъ, щете, щжтъ. } Гърм-ѣ { щемъ, щете, щжтъ. }

Бѫдуще Прѣдварително.

Единствено.

Ще { сьмь / си / е } ров-и-лъ,а,о Ще { сьмь / си / е } гърм-ѣ-лъ,а,о

Множественно.

Ще { смы / сте / сѫ } ров-и-ли. Ще { смы / сте / сѫ } гърм-ѣ-ли.

Повелително Наклонение.

Единствено.

—	—
ов-и́	Гърм-и́
а (нека) ров-и	Да (нека) гърм-и

Множественно.

а (нека) ров-и-мъ	Да (нека) гърм-и-мъ
ов-е-те	Гърм-е-те
а (нека) ров-іѫ-тъ.	Да (нека) гърм-іѫ-тъ.

Съслагателно Наклонение.

Настояще Врѣме.

Единствено.

ов-вамъ	Гърм-ѣ-вамъ
ов-вашь	Гърм-ѣ-вашь
ов-ва	Гърм-ѣ-ва

Множественно.

ов-вамы	Гърм-ѣ-вамы
ов-вате	Гърм-ѣ-вате
ов-ватъ.	Гърм-ѣ-ватъ.

Минало Несвършено.

Единственно.

Ров-вахъ	Гърм-ѣ-вахъ
Ров-ваше	Гърм-ѣ-ваше
Ров-ваше	Гърм-ѣ-ваше

Множественно.

Ров-вахмы	Гърм-ѣ-вахмы
Ров-вахте	Гърм-ѣ-вахте
Ров-вахѫ.	Гърм-ѣ-вахѫ.

Минало Определено.

Единственно.

Ров-и-лъ, а, о { быхъ, бы, бы	Гърм-ѣ-лъ, а, о { быхъ, бы, бы

Множественно.

Ров-и-ли { быхмы, быхте, быхѫ.	Гърм-ѣ-ли { быхмы, быхте, быхѫ.

Бъдуще.

Единственно.

Щяхъ да ров-іѫ	Щяхъ да гърм-іѫ
Щяше да ров-и-шь	Щяше да гірм-и-шь
Щяше да ров-и	Щяше да гърм-и

Множеественно.

Щяхмы да ров-и-мъ	Щяхмы да гърм-и-мъ
Щяхте да ров-и-те	Щяхте да гърм-и-те
Щяхѫ да ров-іѫ-тъ.	Щяхѫ да гърм-іѫ-тъ.

Причастия.

Дѣйствително.

Единственно.

ов-и-лъ, а, о	Гърм-ѣ-лъ, а, о

Множественно.

ов-и-ли.	Гърм-ѣ-ли.

Страдателно.

Единственно.

ов-е-нъ, а, о	Гърм-ѣ-нъ, а, о

Множественно.

ов-е-ны.	Гърм-ѣ-ны.

По 1-ый примѣръ са спрѣгаватъ: *бро-іѫ, до-іѫ, о-іѫ, уч-іѫ, служ-іѫ, плаш-іѫ, сѫд-іѫ, губ-іѫ, прав-іѫ, раз-іѫ, мол-іѫ, мам-іѫ, хран-іѫ, цѣп-іѫ, говор-іѫ, ос-іѫ, пост-іѫ* и прч.

По 2-ый примѣръ са спрѣгаватъ: *мълч-іѫ, ѣрп-іѫ, сѣд-іѫ, държ-іѫ, жум-іѫ, върт-іѫ, вѣрв-іѫ, он-іѫ*, и прч.

Забѣлѣжкы върху Второ-то Спрѣжение.

§ 181. Никакво общо правило не може да са положи което да опрѣдѣли точно кои глаголы отъ второ-то спрѣжение са окончаватъ въ Минѫло-то Опрѣдѣлено на *ихъ*, и кои — на *ѣхъ*. Сичко щото може положително да са каже е, че глаголы-тѣ които са прѣгаватъ по това спрѣжение иматъ само тѣзи двѣ съединителны гласны (*и* и *ѣ*) въ

образувание-то на Минжло-то Опрѣдѣлено врѣме. Нъ за да можемъ до нѣйдѣ си да распознавамы тѣзи два разрѣда глаголы, ный полагамы слѣдующы-тѣ правила:

1) Сичкы тѣзи глаголы, които прѣдъ окончание-то *іж* иматъ коренніж гласнж *о*, правіжтъ Минжло Опрѣдѣлено на *ихъ*. Исключава са глаголъ-тъ *стоіж* който прави: *сто-ѣ-хъ*.

2) *Повечето* глаголы, които иматъ ударение врьзъ послѣдний-тъ си слогъ, правіжтъ на *ѣхъ*.

Заб. Послѣдне-то правило не може да са земе като общо за *сичкы* тѣзи глаголы които иматъ ударение врьзъ послѣдний-тъ си слогъ, защото има едно доста голѣмо число глаголы които, ако и да иматъ ударение врьзъ дирний-тъ си слогъ, правіжтъ на *ихъ*, а не на *ѣхъ;* като напр. *варіж—варихъ, цѣріж—цѣрихъ, грѣшіж—грѣшихъ, садіж—садихъ* и прч. Нъ число-то на такыва глаголы, ако говоримъ сравнително, е малко, и въобще можемъ да кажемъ че горне-то правило е право. Едничко-то исключение е глаголъ-тъ *вѝдіж* който, ако и да нѣма ударение врьзъ дирний-тъ си слогъ, прави Минжло Опрѣдѣлено на *ѣхъ: вид-ѣ-хъ;* нъ *сичкы* тѣзи глаголы които *нѣматъ* ударение врьзъ крайный-тъ си слогъ правіжтъ на *ихъ*. Мжчнотията за распознавание между *ихъ* и *ѣхъ* са увеличава още повече отъ фактъ-тъ, че има нѣкои глаголы отъ второ-то спрѣжение които могжтъ да приемжтъ и едно-то и друго-то отъ тѣзи двѣ

кончания, и чрѣзъ това придобыватъ различно значение. Тъй напр. глаголъ-тъ *горѭ* прави *гор-хъ* и *гор-ѣ-хъ*, отъ които първо-то означава дѣйствителенъ, а второ-то — срѣдень залогъ; като напр. *(из)горихъ си прьстъ-тъ* и *(из)горѣхъ за водѫ*.

Нѣкои грамматикы даватъ за Минѫло Опрѣдѣлено врѣме окончание-то *ахъ* вм. *ѣхъ* за тѣзи глаголы които са окончаватъ на *ѫ* или *ч*, и слѣдоват. тѣ пишѫтъ; *лѣѫ-ахъ, дьрѫ-ахъ, мьлч-ахъ, ѕич-ахъ* и прч. вмѣсто: *лѣѫ-ѣхъ, дьрѫ-ѣхъ, мьлч-ѣхъ, квич-ѣхъ* и прч. При сичко че окончание-то *хъ* съотвѣтствува по право на говоримый-тъ ѕыкъ, ный прѣдпочетъхмы окончание-то *ѣхъ*, ьрво, защото по този начинъ са избѣгва затруднение въ имание на три разны окончания, и гоpo, защото окончание-то *ахъ* е произлѣзло отъ кончание-то *ѣхъ* чрѣзъ естественно-то промѣнение на *ѣ* въ *а* слѣдъ шипящы-тѣ съгласны.

§ 182. Въ образувание-то на Настоящето врѣме на Съслагателно-то Наклонение, ѣзи глаголы, които въ минѫло-то Опрѣдѣено врѣме на Изявително-то Наклонение а окончаватъ на *ихъ*, приимат *вамъ* направо при корень-тъ си като исхвьрлѭтъ кончание-то *ихъ*; като напр. *уч-ихъ—уч-вамъ, кд-ихъ—сѫд-вамъ* и прч. А тѣзи глаголы, оито въ Минѫло-то Опрѣдѣлено врѣме са кончаватъ на *ѣхъ*, задьржатъ съединителѫ-тѫ гласнѫ *ѣ* и приимат *вамъ*; като напр. *ьлч-ѣхъ—мьлч-ѣвамъ, вьрт-ѣхъ—вьрт-ѣвамъ* и

прч. Глаголы, които са окончаватъ на коренни гласни *о*, приимать *йвамъ* или *явамъ* вм. *вамъ*; като напр. *бро-ихъ—бро-йвамъ* или *бро-явамъ*, *кро-ихъ—кро-йвамъ* или *кро-явамъ* и прч.

Неправилны Глаголы отъ Второ-то Спрѣжение.

§ 183. Глаголы-тѣ: *дрѣм-іѫ*, *кап-іѫ*, *кол-іѫ*, *кѫп-іѫ*, *мел-іѫ*, *пор-іѫ*, *сп-іѫ*, *хап-іѫ*, и неупотрѣбителный-тъ простъ глаголъ *стел-іѫ* въ прѣдложный-тъ *(по)стел-іѫ*, правіѭтъ въ Минѫло Опрѣдѣлено неправилно: *дрѣм-а-хъ*, *кап-а-хъ*, *кѫп-а-хъ*, *кл-а-хъ*, *мл-ѣ-хъ*, *пр-а-хъ*, *сп-а-хъ*, *хап-а-хъ*, *с(т)л-а-хъ* въ *(по)с(т)л-а-хъ*.

Заб. Глаголы-тѣ: *дрѣм-іѫ*, *кап-іѫ*, *кѫп-іѫ*, *мел-іѫ*, *пор-іѫ*, *хап-іѫ* ный турямы по второ-то спрѣжение защото въ говоримый-тъ языкъ са окончаватъ на *ишь* въ второ-то лице ед. число на Настояще-то; нъ тъй като разлика-та между *е* и *и* въ говоримый-тъ языкъ не са пази твърдѣ здраво (Виждь § 161, Заб.), то тѣзи глаголы (освѣнъ *пор-іѫ* и *мел-іѫ*) могѫтъ да бѫдѫтъ и отъ първо-то спрѣжение и тогава трѣба да са считатъ за правилны. *Пор-іѫ*, освѣнъ *пр-ахъ*, прави и правилно *пор-ихъ*; като напр. *(рас)пр-ахъ* или *(рас)-пор-ихъ дрѣхѫ-тѫ*.

§ 184. Глаголы-тѣ: *врѣщ-іѫ*, *крѣщ-іѫ*, *лѣщ-іѫ (са)*, *пищ-іѫ*, *плющ-іѫ*, *пращ-іѫ*, *трѣщ-іѫ*, освѣнъ правилно-то си окончание на *ѣхъ* въ Минѫло

Опрѣдѣлено, правіжтъ и: *врѣск-а-хъ, крѣск-а-хъ, лъск-а-хъ (са), писк-а-хъ, плюск-а-хъ, праск-а-хъ, трѣск-а-хъ.*

Заб. Не може точно да са опрѣдѣли да ли тѣзи глаголы принадлѣжіжтъ дѣйствително на второ-то или на първо-то спрѣжение: въ говоримый-тъ языкъ тѣ са считатъ да сж отъ второ-то, за това и ный гы помѣстямы тука. Причина-та защо тѣзи глаголы, освѣнъ правилнж-тж си формж въ Мин. Опрѣдѣлено, иматъ и неправилнж е, че тѣ са употрѣбляватъ въ Настояще-то врѣме и като глаголы отъ *трете-то* спрѣжение (*врѣск-амъ, крѣск-амъ* и прч.), и слѣдоват. формы-тѣ: *врѣск-а-хъ, крѣск-а-хъ* и прч. сж правилны-тѣ формы на *врѣск-амъ, крѣск-амъ* и прч. Това са подтвърдява и отъ фактъ-тъ че тѣзи глаголы, когато показватъ еднократно или мъгновенно дѣйствие, правіжтъ въ Мин. Опрѣдѣлено: *врѣс-нж-хъ, крѣс-нж-хъ, пис-нж-хъ* и прч. които сж Мин. Опрѣд. на *врѣск-амъ, крѣск-амъ* и прч. отъ трете-то спрѣжение.

§ 185. Глаголы-тѣ: *държ-іж, вид-іж, лѣж-іж* въ 2-то лице ед. число на Повелително-то Наклонение правіжтъ: *дрьж-ь, вижд-ь, лѣж-ь;* а въ второ-то лице множ. число: *дрьж-те, вижд-те, лѣж-те.*

§ 186. Нѣкои глаголы отъ второ-то спрѣжение, когато показватъ еднократно и мъгновенно дѣйствие, образуватъ Минжло-то си Опрѣдѣлено врѣме съ частицж-тж *нж;* тѣ сж слѣдующы-тѣ:

бръмч-іж = бръм-нж-хъ *(отъ бръмкамъ)*
вир-іж = вир-нж-хъ
вис-іж = (у)вис-нж-хъ
граб-іж = граб-нж-хъ
гърм-іж = гръм-нж-хъ
жил-іж = жил-нж-хъ
звънт-іж = звън(т)-нж-хъ *(отъ звънкамъ)*
(са) крыв-іж = крыв-нж-хъ (са)
кънт-іж = кън(т)-нж-хъ
мълч-іж = млък-нж-хъ *(отъ млъквамъ)*
пар-іж = пар-нж-хъ
пламт-іж = плам(т)-нж-хъ
свир-іж = свир-нж-хъ
свѣт-іж = свѣт-нж-хъ *(отъ свѣткамъ)*
стрѣл-іж = стрѣл-нж-хъ *(отъ стрѣлямъ)*
трепт-іж = треп(т)-нж-хъ
тѣж-іж = (до)тѣг-нж-хъ
хап-іж = (по)хап-нж-хъ *(отъ хапвамъ)*
хвьрч-іж = хврьк-нж-хъ *(отъ хврькамъ)*
цвьрч-іж = цврьк-нж-хъ *(отъ цвъркамъ)*
цьвт-іж = цьв(т)-нж-хъ
цѣп-іж = цѣп-нж-хъ.

Трете Спрѣжение.

§ 187. По трете-то спрѣжение са спрѣгатъ сичкы тѣзи глаголы, които въ първо-то лице ед. число на Изявително-то Настояще

нчаватъ на *мъ*, прибавено при корень-тъ
аголъ-тъ посрѣдствомъ съединителнѫ-
аснѫ *а* или *я*. Отъ това слѣдва че гла-
гѣ отъ трете-то спрѣжение могѫтъ да
здѣлѭтъ на два отдѣла: 1) глаголы съ
о-то окончание *-а-мъ*, и 2) глаголы съ
-то окончание *-я-мъ*; заради това и ный
ы два примѣра отъ това спрѣжение.

Окончание.	*Мегко Окончание.*
1. *Чукамъ.*	Пр. 2. *Валямъ.*

Изявително Наклонение.

Настояще Врѣме.

Единственно.

мъ	Вал-я-мъ
шь	Вал-я-шь
	Вал-я

Множественно.

-мы	Вал-я-мы
-те	Вал-я-те
-тъ.	Вал-я-тъ.

Минѫло Несвършено.

Единственно.

-хъ	Вáл-я-хъ
-ше	Вáл-я-ше
-ше	Вáл-я-ше

Множественно.

-хмы	Вáл-я-хмы
-хте	Вáл-я-хте
-хѫ.	Вáл-я-хѫ.

Минжло Опрѣдѣлено.

Единственно.

Чук á-хъ	Вал-я̀-хъ
Чук-á	Вал-я̀
Чук-á	Вал-я̀

Множественно.

Чук-á-хмы	Вал-я̀-хмы
Чук-á-хте	Вал-я̀-хте
Чук-á-хѫ.	Вал-я̀-хѫ.

Минжло Неопрѣдѣлено.

Единственно.

Чук-а-лъ, а, о	сѣмь си е	Вал-я-лъ, а, о	сьмь си е

Множественно.

Чук-а-ли	смы сте сѫ.	Вал-я-ли	смы сте сѫ.

Минжло Прѣдварително.

Единственно.

Чук-а-лъ, а, о	бѣхъ бѣше, бѣ бѣше, бѣ	Вал-я-лъ, а, о	бѣхъ бѣше, бѣ бѣше, бѣ

Множественно.

Чук-а-ли	бѣхмы бѣхте бѣхѫ.	Вал-я-ли	бѣхмы бѣхте бѣхѫ.

Отдавна-Минало.

Единственно.

Чук-а лъ, а, о { сьмь, си, е } былъ, а, о Вал-я-лъ, а, о { сьмь, си, е } былъ, а, о

Множественно.

Чук-а-ли { смы, сте, сѫ } были. Вал-я-ли { смы, сте, сѫ } были.

Бѫдуще Опрѣдѣлено.

Единственно.

Ще { чук-а-мъ, чук-ашь, чук-а } Ще { вал-я-мъ, вал-я-шь, вал-я }

Множественно.

Ще { чук-а-мы, чук-а-те, чук-а-тъ. } Ще { вал-я-мы, вал-я те, вал-я-тъ. }

Бѫдуще Неопрѣдѣлено.

Единственно.

Чук-а { щѫ, щешь, ще } Вал-я { щѫ, щешь, ще }

Множественно.

Чук-а { щемъ, щете, щѫтъ. } Вал-я { щемъ, щете, щѫтъ. }

Бѫдуще Прѣдварително.

Единственно.

Ще { сьмь / си / е } чук-а-лъ, а, о Ще { сьмь / си / е } вал-я-лъ, а, о

Множественно.

Ще { смы / сте / сѫ } чук-а-ли. Ще { смы / сте / сѫ } вал-я-ли.

Повелително Наклонение.

Единственно.

—	—
Чук-а-й	Вал-я-й
Да (нека) чук-а	Да (нека) вал-я

Множественно.

Да (нека) чук-а-мы	Да (нека) вал-я-мы
Чук-а-й-те	Вал-я-й-те
Да (нека) чук-а-тъ.	Да (нека) вал-я-тъ.

Съслагателно Наклонение.

Настояще Врѣме.

Единственно.

Чук-вамъ	Вал-вамъ
Чук-вашь	Вал-вашь
Чук-ва	Вал-ва

Множественно.

Чук-вамы	Вал-вамы
Чук-вате	Вал-вате
Чук-ватъ.	Вал-ватъ.

Минѫло Несвьршено.

Единственно.

Чук-вахъ	Вал-вахъ
Чук-ваше	Вал-ваше
Чук-ваше	Вал-ваше

Множественно.

Чук-вахмы	Вал-вахмы
Чук-вахте	Вал-вахте
Чук-вахѫ.	Вал-вахѫ.

Минѫло Опрѣдѣлено.

Единственно.

Чук-а-лъ, а, о	быхъ бы бы	Вал-я-лъ, а, о	быхъ бы бы

Множественно.

Чук-а-ли	быхмы быхте быхѫ.	Вал-я-ли	быхмы быхте быхѫ.

Бѫдуще.

Единственно.

Щяхъ да чук-а-мъ	Щяхъ да вал-я-мъ
Щяше да чук-а-шь	Щяше да вал-я-шь
Щяше да чук-а	Щяше да вал-я

Множественно.

Щяхмы да чук-а-мы	Щяхмы да вал-я-мы
Щяхте да чук-а-те	Щяхте да вал-я-те
Щяхѫ да чук-а-тъ.	Щяхѫ да вал-я-тъ.

Причастия.

Дѣйствително.

Единственно.

Чук-а-лъ, а, о	Вал-я-лъ, а, о

Множественно.

Чук-а-ли.	Вал-я-ли.

Страдателно.

Единственно.

Чук-а-нъ, а, о	Вал-я-нъ, а, о

Множественно.

Чук-а-ны.	Вал-я-ны.

По примѣръ-тъ *чукамъ* са спрѣгатъ: *бут-а-мъ, бѣг-а-мъ, блъск-а-мъ, бърз-а-мъ, вык-а-мъ, гледа-мъ, дръп-а-мъ, зяп-а-мъ, ким-а-мъ, кжт-а-мъ, лап-а-мъ, мах-а-мъ* и прч.

По примѣръ-тъ *валямъ* са спрѣгатъ: *хвърл-я-мъ, клан-я-мъ (са), търкал-я-мъ, вечер-я-мъ, стрѣл-я-мъ, кал-я-мъ*[1]), *тур-я-мъ, катур-я-мъ,* и прч.

Спрѣжение на Еднократный-тъ видъ.

§ 188. Горѣизложены-тѣ два примѣры отъ трете-то спрѣжение са отнасятъ до спрѣгавание-то на многократный-тъ неопрѣдѣленъ видъ на глаголы-тѣ които са окончаватъ на

1) Глаголы-тѣ: *кланямъ (са), стрѣлямъ, калямъ* правѣжтъ и: *кланіж (са), стрѣліж, каліж* по второ-то спрѣжение.

ѧмъ и *ямъ*. За еднократный-тъ опрѣдѣленъ видъ, тѣзи глаголы иматъ съвсѣмъ друго спрѣжение което е сѫщо-то съ спрѣжение-то на нѣкои глаголы отъ първо-то спрѣжение — именно на 4-ый-тъ примѣръ. Почти сичкы-тѣ *просты* глаголы отъ трете-то спрѣжение които са окончаватъ на *ѧмъ* образуватъ еднократный-тъ си видъ като приемѫтъ слогъ-тъ *нѫ* между корень-тъ си и окончание-то *хъ* на Минѫло-то Опрѣдѣлено врѣме; *въ нѣматъ нито Настояще, нито Минѫло Несвьршено въ Изявително-то Наклонение*, и слѣдоват. захващатъ спрѣжение-то си отъ Минѫло-то Опрѣдѣлено врѣме.

Примѣръ: *Чук-нѫ-хъ.*

Изявително Наклонение.

Настояще (нѣма).

Минѫло Несвьршено (нѣма).

Минѫло Опрѣдѣлено.

Единственно.	Множественно.
Чук-нѫ-хъ	Чук-нѫ-хмы
Чук-нѫ	Чук-нѫ-хте
Чук-нѫ	Чук-нѫ-хѫ.

Минѫло Неопрѣдѣлено.

Единственно.	Множественно.
Чук-нѫ-лъ, а, о { сьмь, си, е	Чук-нѫ-ли { смы, сте, сѫ.

Минѫло Прѣдварително.

Единственно.		Множественно.	
Чук-нѫ-лъ, а, о	бѣхъ бѣше, бѣ бѣше, бѣ	Чук-нѫ-ли	бѣхмы бѣхте бѣхѫ.

Отдавна-Минѫло.

Единственно.		Множественно.	
Чук-нѫ-лъ, а, о	сьмь си е — былъ, а, о	Чук нѫ-ли	смы сте сѫ — были.

Бѫдуще Опрѣдѣлено.

Единственно.		Множественно.	
Ще	чук-нѫ чук-нешь чук-не	Ще	чук-немъ чук-нете чук-нѫтъ.

Бѫдуще Неопрѣдѣлено.

Единственно.		Множественно.	
Чук-нѫ	щѫ щешь ще	Чук-нѫ	щемъ щете щѫтъ.

Бѫдуще Прѣдварително.

Единственно.		Множественно.	
Ще	сьмь си е — чук-нѫ-лъ, а, о	Ще	смы сте сѫ — чук-нѫ-ли.

Повелително Наклонение.

Единственно.	Множественно.
—	Да (нека) чук-немъ
Чук-ни	Чук-нете
Да (нека) чук-не	Да (нека) чук-нѫтъ.

Съслагателно Наклонение.

Настояще (нѣма).

Минало Несвършено (нѣма).

Минало Опрѣдѣлено.

Единственно.	Множественно.
Чук-нѫ-лъ, а, о { быхъ, бы, бы	Чук-нѫ-ли { быхмы, быхте, быхѫ.

Бѫдуще.

Единственно.	Множественно.
Щяхъ да чук-нѫ	Щяхмы да чук-немъ
Щяше да чук-нешь	Щяхте да чук-нете
Щяше да чук-не	Щяхѫ да чук-нѫтъ.

Подчинително Наклонение.

Настояще.

Единственно.	Множественно.
Да { чук-нѫ, чук-нешь, чук-не	Да { чук-немъ, чук-нете, чук-нѫтъ.

Минало Несвършено.

Единственно.	Множественно.
Да { чук-няхъ, чук-няше, чук-няше	Да { чук-няхмы, чук-няхте, чук-няхѫ.

Минало Опрѣдѣлено (нѣма).

Другы-тѣ врѣмена както въ Изявително-то Наклонение съ частицѫ-тѫ *да*.

Причастия.

Дѣйствително.

Единствено.	Множествено.
Чук-нѫ-лъ, а, о	Чук-нѫ-ли.

Страдателно.

Единствено.	Множествено.
Чук-нѫ-тъ, а, о	Чук-нѫ-ты.

Така са спрѣгатъ и: *сѣд-нѫ-хъ, рит-нѫ-хъ, цап-нѫ-хъ, шиб-нѫ-хъ, пад-нѫ-хъ, троп-нѫ-хъ, бут-нѫ-хъ, вык-нѫ-хъ, кац-нѫ-хъ,* и прч. които сѫ станѫли отъ многократны-тѣ: *сѣд-амъ, рит-амъ, цап-амъ, шиб-амъ, пад-амъ, троп-амъ, бут-амъ, вык-амъ, кац-амъ,* и прч. По сѫщый-тъ начинъ са спрѣгатъ и нѣкои глаголы отъ първо-то и второ-то спрѣжение, които образуватъ неправилно Минѫло-то си Опрѣдѣлено врѣме съ слогъ-тъ *нѫ* и за които говорихмы по горѣ (Виждь § 178, 8), § 186).

Забѣлѣжкы върху Трете-то Спрѣжение.

§ 189. Въ сравнение съ първо-то и второ-то спрѣжение, трете-то спрѣжение притѣжава това свойство че, въ спрѣгаванието на многократный-тъ си видъ, както става явно отъ горни-тѣ примѣры, то задържа въ

сичкы-тѣ си врѣмена съединителны-тѣ гласны *а* и *я*. Нѣкои грамматицы сѫ наклонны да мислѣѭтъ че глаголы отъ трете-то спрѣжение нѣматъ друго Минѫло Опрѣдѣлено врѣме освѣнъ това което са образува съ слогъ-тъ *нѫ*; нъ това мнѣние не ни са види да е съгласно съ свойство-то на языкъ-тъ. Минѫло-то Опрѣдѣлено врѣме на *-нѫхъ* означава едно бързо дѣйствие което е станѫло, тъй да кажемъ, като въ едно мъгновение; а Минѫло-то Опрѣдѣлено на *-ахъ* или *-яхъ* показва просто че дѣйствие-то са е извършило въ едно минѫло опрѣдѣлено врѣме. Както са види и отъ примѣры-тѣ на спрѣжение които дадъхмы по горѣ, Минѫло-то Опрѣдѣлено на *-ахъ* и *-яхъ* има голѣмо сходство съ Минѫло-то Несвършено, и различава отъ него само че въ второ-то и трете-то лице ед. число, то са лишава отъ окончание-то *ше*, и *сѣкога* когато не е сложено съ прѣдлогъ има ударение врьзъ послѣдний-тъ слогъ. Нъ когато глаголъ-тъ приеме прѣдлогъ, тогава ударение-то са прѣмѣстя на прѣдпослѣдний-тъ слогъ както въ Минѫло-то Несвършено; като напр. *(за)чу́к-ахъ* — *(за)чу́к-а* — *(за)чу́к-а* — *(за)чу́к-ахмы* и прч.

§ 190. Тъй като глаголы-тѣ отъ третето спрѣжение задържатъ съединителны-тѣ гласны *а* и *я*, то въ второ-то лице ед. и

множ. число на Повелително-то Наклонение тѣ окончаватъ на *й*. Глаголъ-тъ *бѣгамъ*, освѣнъ правилно-то си Повелително *бѣгай*, прави и *бѣжь* отъ неупотрѣбителный-тъ глаголъ *бѣжіѫ* отъ 2-ро-то спрѣжение.

§ 191. Сичкы-тѣ *просты* глаголы, освѣнъ нѣкои за които ще говоримъ по долу, които са окончаватъ на *амъ* правіѫтъ въ еднократный-тъ си видъ на *-нѫхъ* въ Минѫло Опрѣдѣлено врѣме. Въ образувание-то на еднократный-тъ видъ забѣлѣжватъ са нѣкои малкы неправилности, които сѫ слѣдующы-тѣ:

1) Тѣзи глаголы, които прѣдъ окончание-то *амъ* иматъ съгласнѫ-тѫ буквѫ *к* и прѣдъ неіѫ другѫ нѣкоіѫ съгласнѫ (*освѣнъ р*), исхвърлятъ буквѫ-тѫ *к* и тогава приматъ *-нѫхъ*; като напр. *блъск-амъ* — *блъснѫхъ*, *гѫдаличк-амъ* — *гѫдалич-нѫхъ*, *припк-амъ* — *прип-нѫхъ*, *мушк-амъ* — *муш-нѫхъ* и прч. Исключава са глаголъ-тъ: *гурк-амъ* — *гурк-нѫхъ*. [1])

2) Тѣзи глаголы, на които *първый-тъ слогъ* са окончава на *-ър* или *-ъл*, промѣнятъ *-ър* на *-ръ* и *-ъл* на *-лъ* и тогава приматъ окончание-то *-нѫхъ*; като напр. *бърк-амъ* — *бръкнѫхъ*, *мърд-амъ* — *мрѣд-нѫхъ*, *сърб-амъ* — *срѣб-*

1) Глаголъ-тъ *хлъзг амъ* (са), ако и да има *г* прѣдъ *амъ*, прави по сѫщый-тъ начинъ: *хлъз нѫхъ* (са).

нжхъ, бѣлв-амъ — блъв-нжхъ, гълт-амъ — глътнжхъ и прч.

Заб. Ако са приеме за право произношението на тѣзи глаголы което са употрѣблява по нѣкои мѣста, тогава не ще да има никаквж неправилность въ образувание-то имъ. Тъй напр. въ много мѣста тѣзи глаголы са произнасятъ: *брѣкамъ, мрѣд-амъ, блъв-амъ* и т. н., и слѣдват. образувание-то на Минжло-то Опрѣдѣлено врѣме ще бжде правилно. Отъ горѣприведены-тѣ примѣры става явно тъй сжщо защо глаголы, които иматъ съгласнж-тж буквж *р* прѣдъ *к*, не исхвърлятъ *к* прѣдъ окончание-то *-нжхъ:* именно, защото въ Минжло-то Опрѣдѣлено буква-та *к* не иде слѣдъ съгласнж-тж *р*, нъ слѣдъ гласнж-тж *ъ*.

§ 192. По горѣ (Виждь § 187) ный казахмы че по трете-то спрѣжение са спрѣгаватъ глаголы които са окончаватъ на *амъ* и *ямъ;* нъ тука трѣба да забѣлѣжимъ че въ много глаголы, както просты тъй и прѣдложны, окончание-то *амъ* са намира прѣдшествувано отъ нѣкоіж другж буквж. Много глаголы приимать *амъ* като вмѣтнжтъ между корень-тъ си и *амъ* съгласнж-тж буквж *в;* като напр. *каз-в-амъ, вѣр-в-амъ, мил-в-амъ* и прч. Другы пакъ глаголы вмѣтатъ прѣдъ буквж-тж *в* еднж отъ гласны-тѣ: *у, а* или *я;* като напр. *пжт-у-вамъ, слуг-у-вамъ, яв-я-вамъ, посин-я-вамъ, рѣш-а-вамъ, прощ-а-вамъ* и прч. И тъй, освѣнъ окончание-то *амъ* и

ямъ, може праведно да са каже че глаголы-тѣ отъ трете-то спрѣжение иматъ и слѣдующы-тѣ окончания: *-вамъ*, *-увамъ*, *-авамъ*, *-явамъ*. Окончания-та *-вамъ*, *-авамъ*, *-явамъ* сѫ свойственны повечето на прѣдложны-тѣ глаголы, за които ще говоримъ по долу.

§ 193. Просты глаголы (повечето чуждестранны) които са окончаватъ на *вамъ* и иматъ едно *с* прѣдъ *вамъ*, образуватъ Минѫло-то Опрѣдѣлено и Бѫдуще-то Опрѣдѣлено на свьршеный-тъ си видъ, като приемѫтъ за пьрво-то — *ахъ*, а за второ-то — *амъ* и като исхвьрлѭтъ *в*; като напр. *ядос-вамъ* — *ядос-ахъ* — *ще ядос-амъ*, *липс-вамъ* — *липс-ахъ* — *ще липс-амъ*, *боядис-вамъ* — *боядис-ахъ* — *ще боядис-амъ* и прч.

§ 194. Просты глаголы които са окончаватъ на *-увамъ*, както и тѣзи които сѫ са образували отъ сѫществителны имена на *ство* и *ствие* и са окончаватъ на *-ствувамъ*, нѣматъ еднократенъ свьршенъ видъ; нъ Настоящето и Бѫдуще-то Опрѣдѣлено правѭтъ еднакво, а въ Мин. Опрѣд. замѣняватъ окончание-то *амъ* съ *ахъ*; като *луд-увамъ* — *луд-увахъ* — *ще луд-увамъ*, *бълн-увамъ* — *бълн-увахъ* — *ще бълн-увамъ*, *свидѣтелств-увамъ* — *свидѣтелств-увахъ* — *ще свидѣтелств-увамъ* и прч.

Исключение. Отъ горне-то правило са исключаватъ слѣдующы-тѣ глаголы:

Наст.	*М. Опр.*	*Б. Опр.*	
Цѣл-увамъ	Цѣл-унжхъ	Ще цѣл-унж	(1 Спр.)
Куп-увамъ	Куп-ихъ	« куп-іж	(2 Спр.)
Стр-увамъ	Стор-ихъ	« стор-іж	(« «)
Мин-увамъ[1])	Ми-нжхъ	« ми-нж	(1 Спр.)

§ 195. Слѣдующы-тѣ просты глаголы на *амъ: бар-амъ, бърз-амъ, кар-амъ, дыш-амъ, пыт-амъ, чак-амъ, дум-амъ, иск-амъ, им-амъ, клоп-амъ, кжс-амъ, кжт-амъ, митк-амъ, линк-амъ, мачк-амъ, мъик-амъ, мяз-амъ, слуш-амъ, шет-амъ, пип-амъ, печат-амъ, прилич-амъ, скыт-амъ (са), сяк-амъ, труп-амъ, трѣб-амъ, хок-амъ, страд-амъ, хърк-амъ,* са спрѣгатъ по *чук-амъ* (§ 187) и нѣматъ еднократенъ видъ на *нжхъ.*

§ 196. Просты глаголы на *амъ* съ *жд* прѣдъ това окончание правіжтъ Мин. Опрѣд. на *ихъ,* а Бждуще Опрѣд. на *іж* като исхвърліжтъ буквж-тж *ж;* като напр. *гужд-амъ — гуд-ихъ — ще гуд-іж.* Сжщо така правіжтъ и просты глаголы на *амъ* съ *щ* прѣдъ това окончание като измѣніжтъ *щ* на *т;* като напр. *пащ-амъ — пат-ихъ — ще пат-іж; плащ-амъ — плат-ихъ — ще плат-іж.*

§ 197. Просты глаголы на *-вамъ* са склонятъ по примѣръ-тъ *чук-амъ* (§ 187), а тѣзи които иматъ нѣкоіж гърленнж съгласнж прѣдъ окончание-то *вамъ,* правіжтъ еднократенъ видъ

1) Глаголъ-тъ *минувамъ* има и другж формж: *минавамъ.*

на *-нжхъ*; като напр. *тръг-вамъ — тръг-нжхъ — ще тръг-нж.*

§ 198. Просты глаголы на *-авамъ* съ *ш* прѣдъ това окончание правіжтъ Мин. Опрѣд. на *ихъ*, а Бжд. Опрѣд. на *іж*; сжщо така правіжтъ и тѣзи просты глаголы които иматъ *щ* прѣдъ *-авамъ* като измѣніжтъ *щ* на *ст*; като напр. *рѣш-авамъ — рѣш-ихъ — ще рѣш-іж; прощ-авамъ — прост-ихъ — ще прост-іж* и прч.

§ 199. Просты глаголы които са окончаватъ на *ямъ* или *явамъ* въ Мин. Опрѣд. правіжтъ обыкновенно на *ихъ*, а въ Бжд. Опрѣд. на *іж*, и са спрѣгаватъ по второ-то спрѣжение; като напр. *хвърл-ямъ — хвърл-ихъ — ще хвърл-іж.*

Неправилны Глаголы отъ Трете-то Спрѣжение.

§ 200. Слѣдующы-тѣ просты глаголы на *амъ* съ *жд* или *щ* прѣдъ това окончание сж неправилны:

Наст.	*Мин. Опрѣд.*	*Бжд. Опрѣд.*	
ражд-амъ	род-ихъ	ще род-іж	(2-ро Спр.)
вижд-амъ	вид-ѣхъ	» вид-іж	(» »)
врьщ-амъ	вьр-нжхъ	» вьр-нж	(1-во Спр.)
пущ-амъ	пус(т)-нжхъ	» пус(т)-нж	(» »)
срѣщ-амъ	срѣщ-нжхъ	» срѣщ-нж	(» »)
хващ-амъ	хва-нжхъ	» хва-нж.	(» »)

§ 201. Слѣдующы-тѣ просты глаголы на *вамъ* сѫ неправилны:

Наст.	*Мин. Опрѣд.*	*Бѫд. Опрѣд.*	
врьз-вамъ	врьз-ахъ	ще врьж-ѫ	(1во Спр.)
каз-вамъ	каз-ахъ	» каж-ѫ	(» »)
хариз-вамъ	хариз-ахъ	» хариж-ѫ	(» »)
чу-вамъ	чу-хъ	» чу-іѫ	(» »)
сып-вамъ	сып-ахъ	» сып-іѫ	(2ро Спр.)
ста-вамъ	ста-нѫхъ	» ста-нѫ	(1во Спр.)
комк-вамъ	комк-ахъ	» комк-амъ	(3те Спр.)
дѣ-вамъ (са)	дѣ-нѫхъ (са)	» (са) дѣ-нѫ	(1во Спр.)

§ 202. Слѣдующы-тѣ просты глаголы на *ямъ* сѫ неправилны:

Наст.	*Мин. Опрѣд.*	*Бѫд. Опрѣд.*	
благослав-ямъ	благослов-ихъ	ще благослов-іѫ	(2ро Спр.)
вторач-ямъ (са)	второч-ихъ (са)	» (са) второч-іѫ	(» »)
търкал-ямъ	търкол-ихъ	» търкол-іѫ	(» »)
удр-ямъ	удар-ихъ	» удар-іѫ	(» »)

Заб. Глаголъ-тъ *вал-ямъ* когато е сложенъ съ прѣдлогъ прави по сѫщый-тъ начинъ; като напр. *свал-ямъ — свал-ихъ — ще свал-іѫ.*

§ 203. Нѣкои глаголы въ първо-то лице ед. число на Настояще-то и Бѫдуще-то врѣме иматъ по двѣ различны формы — една-та спорѣдъ първо-то, а друга-та спорѣдъ второ-то спрѣжение. Такыва сѫ слѣдующы-тѣ: *знаіѫ* и *знамъ, крадѫ* и *крамъ, кладѫ* и *кламъ, страдаіѫ* и *страдамъ, надѣіѫ (са)* и *надѣвамъ (са).*

Образувание на Прѣдложны-тѣ Глаголы.

§ 204. Спорѣдъ начинъ-тъ по който прѣдложны-тѣ глаголы сѫ са образували, тѣ могѫтъ да са раздѣлѭтъ на два главны отдѣла: 1) Прѣдложны глаголы които сѫ са образували отъ просты употрѣбяваны въ языкъ-тъ въ простѫ-тѫ си формѫ; 2) Прѣдложны глаголы образуваны отъ просты които не са употрѣбяватъ днесь въ простѫ-тѫ си формѫ. Тъй напр. прѣдложный-тъ глаголъ: *подписвамъ* принадлѣжи на първый-тъ отдѣлъ, защото той са е образувалъ отъ прѣдлогъ-тъ *под* и простый-тъ глаголъ *пишѫ*, който са употрѣблява въ простѫ-тѫ си формѫ; нъ прѣдложный-тъ глаголъ: *угождавамъ* принадлѣжи на вторый-тъ отдѣлъ, защото той са е образувалъ отъ прѣдлогъ-тъ *у* и неупотрѣбителный-тъ *годѭ*.

§ 205. Както казахмы по горѣ (Виждь § 152, Заб. 1) сѣкый простъ глаголъ отъ първо-то или второ-то спрѣжение като стане прѣдложенъ са спрѣгава по трете-то спрѣжение. Разны-тѣ окончания, които прѣдложны-тѣ глаголы иматъ, сѫ тѣзи: 1) *амъ* или *ямъ*; 2) *вамъ*; 3) *авамъ*, *явамъ* или *ѣвамъ*. То е доста мѫчно да са опрѣдѣли точно кое отъ тѣзи разны окончания разны-тѣ про-

сты глаголы приимать, защото нито говоримый-тъ, нито писменный-тъ языкъ е въ състояние да ни покаже това; нъ за да можемъ до нѣйдѣ си да опрѣдѣлимъ това, ный ще да разгледамы два-та отдѣла на особно.

I. *Прѣдложны Глаголы образувани отъ употрѣбителны просты.*

1^во^ Спрѣжение.

§ 206. Въобще можемъ да кажемъ че Минѫло-то Опрѣдѣлено врѣме на единъ кой и да е простъ глаголъ отъ пьрво-то или второ-то спрѣжение може да са земе като основѫ-тѫ отъ дѣто прѣдложный-тъ са образува. Въ слѣдствие на това, можемъ да положимъ слѣдующы-тѣ правила за образувание-то на прѣдложны глаголы отъ просты по пьрво-то спрѣжение:

Правило 1. Сичкы проеты глаголы отъ пьрво спрѣжение които са окончаватъ въ Настояще-то врѣме на коренни гласнѫ, или които между корень-тъ и окончание-то иматъ съединителнѫ гласнѫ *а* или *ѣ*, и въ Мин. Опрѣд. врѣме приимать *хъ* или направо при корень-тъ си или посрѣдствомъ съединителнѫ-тѫ гласнѫ *а* или *ѣ*, образуватъ прѣдложнѫ-тѫ си формѫ като притуріѫтъ *вамъ* на

трете-то лице ед. число на Мин. Опрѣдѣлено врѣме; като *откры-вамъ, исплю-вамъ, залю-лѣ-вамъ, раскопа-вамъ* и прч.

Исключение. Глаголы-тѣ: *маіѫ, траіѫ, каіѫ (са), баіѫ* правіѭтъ: *замайвамъ, потрайвамъ, раскайвамъ (са), побайвамъ.* Глаголы-тѣ *лѣіѫ* и *смѣіѫ (са)* измѣняватъ *ѣ* въ *и,* и тогава приимат *вамъ;* като напр. *заливамъ, разсмивамъ.*

Правило 2. Сичкы просты глаголы отъ първо спрѣжение които въ Настояще-то врѣме са окончаватъ на коренны-тѣ съгласны *ѫ, ч, ш, щ,* и въ Мин. Опрѣд. приимат окончание-то *хъ* посрѣдствомъ съединителнѫ-тѫ гласнѫ *а* и измѣняватъ *ѫ* на *з* или *г, ч* на *к* или *ц, ш* на *с, щ* на *ск,* образуватъ прѣдложнѫ-тѫ си формѫ отъ трете-то лице ед. число на Мин. Опрѣд. като исхвърліѭтъ гласнѫ-тѫ *а,* и тогава притуріѭтъ *вамъ;* като напр. *замаз-вамъ, излъг-вамъ, изсмук-вамъ, прѣпис-вамъ* и прч. Нъ сичкы другы глаголы, които въ Мин. Опрѣд. приимат окончание *ахъ,* а особенно тѣзи които въ корень-тъ си са окончаватъ на *в,* задържатъ гласнѫ-тѫ *а* и тогава приимат *вамъ;* като напр. *расковавамъ, прѣоравамъ* и прч.

Исключение. Глаголъ-тъ *тъч-ѫ* прави *истъкавамъ.*

Правило 3. Просты глаголы отъ първо

спрѣжение чийто корень са окончава на *к* или *т*, и които въ Мин. Опрѣд. приимать окончание-то *ахъ*, образуватъ прѣдложнѫ-тѫ си формѫ отъ трете-то лице ед. число на това врѣме като замѣстѭтъ окончание-то *е* съ *амъ*, и измѣнѭтъ прѣдварително гласнѫ-тѫ *е* или *ѣ* която са намира прѣдъ корень-тъ имъ на *и*; като напр. *(про)чит-амъ*, *(прѣ)мит-амъ*, *(за)влич-амъ* и прч. Сѫщо така правѭтъ и неупотрѣбителны-тѣ: *несѫ* и *лѣзѫ* отъ които ставатъ прѣдложны-тѣ: *внисамъ* и *влизамъ* [1]). Нъ тѣзи които са окончаватъ на кореннѫ съгласнѫ *д* вмѣтатъ едно *ж* прѣдъ *д*, и тогава приимать *амъ*; като *(про)божд-амъ*, *(под)клажд-амъ* и прч.

Исключение. Глаголы-тѣ: *растѫ*, *грѣбѫ*, *крадѫ*, *грызѫ*, приимать *вамъ*; като напр. *пораст-вамъ*, *изгрѣб-вамъ*, *открад-вамъ*, *прѣгрыз-вамъ*. Глаголъ-тъ *могѫ* приима тъй сѫщо *вамъ*, нъ когато е сложенъ съ прѣдлогъ-тъ *по*, приима *амъ* и измѣнява *о* на *а*; като напр. *помаг-амъ*.

Правило 4. Просты глаголы отъ първо спрѣжение чийто корень са окончава на *н*, и които въ Мин. Опрѣд. правѭтъ на *-жахъ*, образуватъ прѣдложнѫ-тѫ си формѫ като замѣстѭтъ *-жахъ* съ *вамъ*, и или задьржатъ

1) Прѣдложный-тъ глаголъ *влизамъ* има и другѫ формѫ: *влазямъ*.

трете-то л[illegible] корениж-тж съгласнж *н*; като
врѣме; ка[illegible] или *порня-вамъ, затъ-вамъ* или
лѣ-вамъ, ра[illegible] прч. Глаголъ-тъ *клинж* прав
Исключ[illegible] и *(про)клин-амъ.*
каіж (са), баі[illegible] Глаголы-тѣ: *берж, держ, пер*
вамъ, раскайв[illegible] Опрѣд. правіжтъ: *брахъ, драх*
лѣіж и *смѣіж* ([illegible] прѣдложнж-тж си форм
гава приматъ [illegible] окончание-то *ахъ* съ *амъ*
разсмиваміъ. [illegible] *н*; като напр. *(съ)би*
Правило 2. [illegible] *р-амъ.* Сѫщо-то окон
първо спрѣжени[illegible] глаголъ-тъ *мрж* и н
ме са окончават[illegible] м: *зрѫ, нрѫ, стр*
ж, ч, ш, щ, и [illegible] -тж *н*; като нап
окончание-то *хъ* [illegible] *простир-амъ, пр*
нж-тж гласнж *а* и [illegible]
г, ч на *к* или *ц, ш* [illegible]
прѣдложнж-тж си [illegible]
ед. число на Мин. О[illegible] отъ второ-то спр
гласнж-тж *а,* и тогава [illegible] на прѣдложнж-т
напр. *замаз-вамъ, из*[illegible] бѫдущы-тѣ око
прѣпис-вамъ и прч. Нѣ[illegible] (*авамъ*),
които въ Мин. Опрѣд. [illegible] правила:
ахъ, а особенно тѣзи к[illegible] окончава
са окончаватъ на *в,* за[illegible] прѣдложн
и тогава приматъ *вамъ*[illegible]
вавамъ, прѣоравамъ и прч.[illegible]
Исключение. Глаго[illegible]
истъкавамъ.

Правило 3. Просты гл[illegible]

ity Libr
lifornia
before date

или исхвърлятъ кореннѫ-тѫ съгласнѫ *н*; като напр. *поры-вамъ* или *порын-вамъ*, *затъ-вамъ* или *затын-вамъ* и прч. Глаголъ-тъ *кълнѫ* прави *(про)клѣ-вамъ* и *(про)клин-амъ*.

Правило 5. Глаголы-тѣ: *берѫ*, *дерѫ*, *перѫ*, които въ Мин. Опрѣд. правѣѭтъ: *брахъ*, *драхъ*, *прахъ*, образуватъ прѣдложнѫ-тѫ си формѫ като замѣнѣѭтъ окончание-то *ахъ* съ *амъ* и вмѣтнѫтъ гласнѫ-тѫ *и*; като напр. *(съ)бир-амъ*, *(раз)дир-амъ*, *(о)пир-амъ*. Сѫщо-то окончание *амъ* приимать и глаголъ-тъ *мрѫ* и неупотрѣбителны-тѣ просты: *зрѫ*, *прѫ*, *стрѫ*, като вмѣтнѫтъ гласнѫ-тѫ *и*; като напр. *(у)мир-амъ*, *(до)пир-амъ*, *простир-амъ*, *прѣзир-амъ*. [1])

2^ро^ Спрѣжение.

§ 207. Просты глаголы отъ второ-то спрѣжение въ образувание-то на прѣдложнѫ-тѫ си формѫ употрѣбяватъ слѣдующы-тѣ окончания; *амъ* или *ямъ*, *вамъ*, *явамъ* (авамъ), и подлѣжѣѭтъ на слѣдующы-тѣ правила:

Правило 1. Глаголы, които са окончаватъ на кореннѫ гласнѫ, образуватъ прѣдложнѫ-тѫ си формѫ като прибавѣѭтъ окончание-то *явамъ*; като напр. *(с)кро-явамъ*, *(за)стоявамъ* и прч.

1) Глаголъ-тъ *зрѫ* когато е сложенъ съ прѣдлогъ-тъ *над* приима окончание *авамъ* вм. *амъ* и нѣма опрѣдѣленъ видъ.

Исключ. Глаголъ-тъ *таіж* прави и *(по)-тай-вамъ.*

Правило 2. Глаголы, които са окончаватъ на коренніж съгласніж *д* и въ Мин. Опрѣд. иматъ окончание-то *ихъ*, образуватъ прѣдложніж-тж си формж като приемжтъ *амъ* и вмѣтніжтъ *ж* прѣдъ *д*; като напр. *(из)важд-амъ, (рас)пжжд-амъ, (о)сжжд-амъ* и прч.

Исключ. Глаголы-тѣ: *чудіж (са), сърдіж, вардіж, гыздіж, гложждіж*, приматъ *вамъ* и правіжтъ: *(у)чуд-вамъ, (раз)сърд-вамъ, (за)вард-вамъ, (из)гложд-вамъ; кадіж* прави *(при)кад-явамъ.* Глаголъ-тъ *водіж* когато е съ прѣдлогъ-тъ *про* измѣнява *о* на *а*; *(про)важд-амъ*; а глаголъ-тъ *сждіж* съ прѣдлогъ-тъ *раз* прави и: *(раз)сжжд-авамъ.*

Правило 3. Глаголы, които са окончаватъ на коренніж съгласніж *в* и въ Мин. Опрѣд. иматъ окончание-то *ихъ*, въ прѣдложніж-тж си формж приматъ *ямъ* ако ударение-то е на прѣдпослѣдний-тъ слогъ; нъ ако ударение-то е на послѣдний-тъ слогъ, тогава тѣ приматъ *явамъ*; като напр. *(при)готв-ямъ, (раз)гнѣв-явамъ* и прч.

Исключ. Глаголы-тѣ: *ровіж, тровіж*, измѣняватъ *о* въ *а*; а *ловіж*, освѣнъ правилніж-тж си формж *(у)лов-явамъ*, прави и *(у)-лав-ямъ* като измѣни *о* въ *а.*

Правило 4. Глаголы, които са окончаватъ

Образувание на Прѣдложны-тѣ Глаголы.

§ 204. Спорѣдъ начинъ-тъ по който прѣдложны-тѣ глаголы сѫ са образували, тѣ могѫтъ да са раздѣлѭтъ на два главны отдѣла: 1) Прѣдложны глаголы които сѫ са образували отъ просты употрѣбяваны въ языкъ-тъ въ простѫ-тѫ си формѫ; 2) Прѣдложны глаголы образуваны отъ просты които не са употрѣбяватъ днесь въ простѫ-тѫ си формѫ. Тъй напр. прѣдложный-тъ глаголъ: *подписвамъ* принадлѣжи на първый-тъ отдѣлъ, защото той са е образувалъ отъ прѣдлогъ-тъ *под* и простый-тъ глаголъ *пишѫ*, който са употрѣблява въ простѫ-тѫ си формѫ; нъ прѣдложный-тъ глаголъ: *угождавамъ* принадлѣжи на вторый-тъ отдѣлъ, защото той са е образувалъ отъ прѣдлогъ-тъ *у* и неупотрѣбителный-тъ *годѭ*.

§ 205. Както казахмы по горѣ (Виждь § 152, Заб. 1) сѣкый простъ глаголъ отъ първо-то или второ-то спрѣжение като стане прѣдложенъ са спрѣгава по трете-то спрѣжение. Разны-тѣ окончания, които прѣдложны-тѣ глаголы иматъ, сѫ тѣзи: 1) *амъ* или *ямъ*; 2) *вамъ*; 3) *авамъ*, *явамъ* или *ѣвамъ*. То е доста мѫчно да са опрѣдѣли точно кое отъ тѣзи разны окончания разны-тѣ про-

сты глаголы приимать, защото нито говоримый-тъ, нито писменный-тъ языкъ е въ състояние да ни покаже това; нъ за да можемъ до нѣйдѣ си да опрѣдѣлимъ това, ный ще да разгледамы два-та отдѣла на особно.

I. *Прѣдложны Глаголы образувани отъ употрѣбителны просты.*

1^во^ Спрѣжение.

§ 206. Въобще можемъ да кажемъ че Минѫло-то Опрѣдѣлено врѣме на единъ кой и да е простъ глаголъ отъ първо-то или второ-то спрѣжение може да са земе като основѫ-тѫ отъ дѣто прѣдложный-тъ са образува. Въ слѣдствие на това, можемъ да положимъ слѣдующы-тѣ правила за образувание-то на прѣдложны глаголы отъ просты по първо-то спрѣжение:

Правило 1. Сичкы проеты глаголы отъ първо спрѣжение които са окончаватъ въ Настояще-то врѣме на кореннѫ гласнѫ, или които между корень-тъ и окончание-то иматъ съединителнѫ гласнѫ *а* или *ѣ*, и въ Мин. Опрѣд. врѣме приимать *хъ* или направо при корень-тъ си или посрѣдствомъ съединителнѫ-тѫ гласнѫ *а* или *ѣ*, образуватъ прѣдложнѫ-тѫ си формѫ като притуріѭтъ *вамъ* на

трете-то лице ед. число на Мин. Опрѣдѣлено врѣме; като *откры-вамъ, исплю-вамъ, залю-лѣ-вамъ, раскопа-вамъ* и прч.

Исключение. Глаголы-тѣ: *маіѫ, траіѫ, каіѫ (са), баіѫ* правіѭтъ: *замайвамъ, потрайвамъ, раскайвамъ (са), побайвамъ.* Глаголы-тѣ *лѣіѫ* и *смѣіѫ (са)* измѣняватъ *ѣ* въ *и,* и тогава приматъ *вамъ;* като напр. *заливамъ, разсмивамъ.*

Правило 2. Сичкы просты глаголы отъ първо спрѣжение които въ Настояще-то врѣме са окончаватъ на коренны-тѣ съгласны *ѫ, ч, ш, щ,* и въ Мин. Опрѣд. приматъ окончание-то *хъ* посрѣдствомъ съединителнѫ-тѫ гласнѫ *а* и измѣняватъ *ѫ* на *з* или *г, ч* на *к* или *ц, ш* на *с, щ* на *ск,* образуватъ прѣдложнѫ-тѫ си формѫ отъ трете-то лице ед. число на Мин. Опрѣд. като исхвърліѭтъ гласнѫ-тѫ *а,* и тогава притуріѭтъ *вамъ;* като напр. *замаз-вамъ, излъг-вамъ, изсмук-вамъ, прѣпис-вамъ* и прч. Нъ сичкы другы глаголы, които въ Мин. Опрѣд. приматъ окончание *ахъ,* а особенно тѣзи които въ корень-тъ си са окончаватъ на *в,* задържатъ гласнѫ-тѫ *а* и тогава приматъ *вамъ;* като напр. *расковавамъ, прѣоравамъ* и прч.

Исключение. Глаголъ-тъ *тъч-ѫ* прави *истъкавамъ.*

Правило 3. Просты глаголы отъ първо

да са счита че е еднакво съ *явамъ*. Окончание-то *ювамъ*, което нѣкои глаголы приимать, не е общеприето, нъ е свойствено на нѣкои мѣстны нарѣчия. За глаголы които въ Мин. Опрѣд. врѣме окончаватъ на *ѣхъ* ще да бѫде по добрѣ и по право ако окончание-то *явамъ* са замѣсти съ *ѣвамъ*, тъй щото да може да са направи разликѫ между глаголы които окончаватъ на *ихъ* и между тѣзи които окончаватъ на *ѣхъ*; нъ ный задьржѣхмы окончание-то *явамъ* защото днесь то са обыкновенно употрѣбява.

3re Спрѣжение.

§ 208. Просты глаголы отъ трете-то спрѣжение съ окончание *амъ* образуватъ прѣдложнѫ-тѫ си формѫ като замѣстѭтъ окончание-то *нѫхъ* на Мин. Опрѣд. врѣме съ *вамъ*; като напр. (*при*)*вык-вамъ*, (*с*)*бърк-вамъ*, (*раз*)-*дрѣп-вамъ* и прч.

Исключ. Глаголъ-тъ *гледамъ*, освѣнъ правилнѫ-тѫ си формѫ, прави и на *амъ* като вмѣтне *ж* прѣдъ *д*: (*на*)*глежд-амъ* и (*на*)-*гледа-вамъ*; а глаголъ-тъ *гълтамъ* измѣнява *т* въ *щ* и приима *амъ*: (*прѣ*)*глъщ-амъ* и (*прѣ*)-*глът-вамъ*.

Заб. Нуждно е да са внимава добрѣ въ употрѣбление-то на тѣзи прѣдложны глаголы които сѫ са образували отъ просты на *амъ* чито Мин. Опрѣд. врѣме прави на *нѫхъ*, защото въ слагание-то си съ разны прѣдлозы, нѣкои отъ тѣхъ

задьржатъ Мин. Опрѣд. на *нжхъ*, а нѣкои правіжтъ на *ахъ* както въ спрѣжение-то на неопрѣдѣленый-тъ видъ. Тъй напр. глаголъ-тъ *гледамъ* когато е съ прѣдлогъ-тъ *по* прави въ Мин. Опрѣд. *погледнжхъ;* нъ когато е съ прѣдлогъ-тъ *раз, из* или *прѣ* прави *разгледахъ, прѣгледахъ*, а не *разгледнжхъ, прѣгледнжхъ*. Невъзможно е да са опрѣдѣли точно кое окончание трѣба да са употрѣби въ тѣзи разны случаи; то може да са научи само отъ опытъ. Нъ прѣдложны глаголы, образуваны отъ просты на *амъ* които въ Мин. Опрѣд. не приматъ *нжхъ*, правіжтъ сѣкога на *ахъ*.

§ 209. Прѣдложны глаголы, които сж са образували отъ просты на *вамъ, увамъ, авамъ, амъ* съ *жд, ч, ш* или *щ* прѣдъ *амъ*, оставатъ пакъ съ сжщо-то окончание, и въ Мин. Опрѣд. и Бждуще Опрѣдѣлено правіжтъ както прави простый-тъ глаголъ; като напр. *(раз)врьз-вамъ*, *(прѣ)врьщ-амъ*, [1]) *(въз)ражд-амъ*, *(у)гощ-авамъ* и прч. [2])

§ 210. Прѣдложны глаголы които сж са образували отъ просты на *ямъ* оставатъ пакъ съ сжщо-то окончание; като напр. *(прѣ)хвьрл-ямъ*, *(при)тур-ямъ* и прч., а Мин. Опрѣд. въ-

1) Когато са сложи съ прѣдлогъ-тъ *об*, глаголъ-тъ *врьщамъ* исхвьрля буквж-тж *в* и прави *обрьщамъ*.

2) Глаголъ-тъ *слѣдвамъ*, когато са сложи съ прѣдлогъ-тъ *на*, въ Мин. Опрѣд. прави *наслѣд-ихъ*, а въ Бждуще Опрѣд. *ще наслѣд-іж*. Глаголъ-тъ *пущамъ*, когато е съ прѣдлогъ-тъ *прѣ*, прави *прѣпускамъ*.

обще правѣтъ на *ихъ*, и Бѫдуще Опрѣдѣлено на *іѫ*, и са спрѣгатъ по второ-то спрѣжение.

II. *Прѣдложны Глаголы образувани отъ неупотрѣбителны просты.*

§ 211. Расподѣление-то на прѣдложны глаголы които сѫ са образували отъ неупотрѣбителны просты и точно-то опрѣдѣление на разны-тѣ имъ формы е твърдѣ мѫчно, защото нито правописание-то, нито образувание-то имъ може да ни служи за правило. Мѫчнотия-та са увеличава още повече отъ фактъ-тъ че има едно доста голѣмо число глаголы които иматъ по двѣ разны формы. Тъй напр. *съкращ-авамъ* и *съкрат-явамъ*, *развращ-авамъ* и *разврат-явамъ*, *употрѣбл-явамъ* и *употрѣб-явамъ* сѫ разны формы на единъ и сѫщый-тъ глаголъ. Тази бъркотия въ глаголы-тѣ са длъжи, безъ съмнѣние, на влияние-то което русскый-тъ и чърковно-славянскый-тъ языкъ е ималъ врьзъ българско-то правописание, и отъ горѣприведены-тѣ примѣры можемъ да заключимъ че пьрва-та форма на тѣзи глаголы е свойственна на русскый-тъ, а втора-та — на българскый-тъ языкъ. Освѣнъ това, има глаголы които, ако

и да сѫ произлѣзли отъ исты-тѣ просты, приимать разно значение спорѣдъ разны-тѣ окончания които иматъ; тъй напр. *заключвамъ* и *заключ-авамъ*, *въскрьс-вамъ* и *въскрьс-явамъ*. А пакъ има другы глаголы които въ слагание-то си съ различны прѣдлозы, промѣняватъ и окончание-то си; тъй напр. (*за*)-*ржч-вамъ* въ Мин. Опрѣд. прави (*за*)*ржч-ахъ*, нъ (*прѣ*)*поржч-вамъ* прави *прѣпоржч-ихъ*. Въ нѣкои другы глаголы неправилность-та и бъркотия-та въ образуване-то имъ произлиза отъ неопрѣдѣлено-то имъ и крыво правописание; тъй напр. глаголъ-тъ *ослѣп-явамъ*, който въобще са пише съ *явамъ*, има двѣ разны формы въ Мин. Опрѣд. и Бѫдуще Опрѣдѣлено: *ослѣп-ихъ* и *ослѣп-ѣхъ*, *ще ослѣп-іѭ* и *ще ослѣп-ѣ-іѭ*, първа-та отъ които е форма на дѣйствителный-тъ, а втора-та — на срѣдний-тъ залогъ.

Заб. Отъ горний-тъ примѣръ са види че разлика-та между такыва глаголы не е просто разлика на значение, нъ е разлика и на спрѣжение. Формы-тѣ: *ослѣп-ихъ* и *ще ослѣп-іѭ* принадлѣжіѭтъ на второ-то спрѣжение, а формы-тѣ: *ослѣп-ѣхъ* и *ще ослѣп-ѣ-іѭ* сѫ отъ първо-то спрѣжение. За да са избѣгне тази бъркотия която причинява толкова спѫнкы въ употрѣбление-то и правописание-то на подобны глаголы, не ще бѫде злѣ, мыслимъ, ако окончание-то *явамъ* са задържи само за тѣзи глаголы, които сѫ отъ дѣйствителенъ залогъ и

на които Мин. Опрѣд. и Бѫдуще-то правѣѭтъ на *-ѭхъ* и *-ѣѭ*; а пакъ за тѣзи глаголы, които сѫ отъ срѣдень залогъ и на които Мин. Опрѣд. и Бѫдуще-то правѣѭтъ на *-ѣхъ* и *-ѣѭ*, са приеме окончание-то *-ѣвамъ* вм. *-явамъ*. Слѣдоват. право ще бѫде да пишемъ *(на)мал-явамъ* съ *-явамъ*, защото е глаголъ отъ дѣйствителенъ залогъ и въ Мин. Опрѣд. и Бѫдуще-то прави на *ихъ* и *ѣѭ*; нъ *(прѣ)мал-ѣвамъ* трѣба да са пише съ *-ѣвамъ*, защото е отъ срѣдень залогъ и въ Мин. Опрѣд. и въ Бѫдуще-то прави на *-ѣхъ* и *-ѣѭ*. Такова едно измѣнение въ днешно-то правописание на тѣзи глаголы ще бѫде едно голѣмо улеснение въ изучвание-то имъ, и не ще да бѫде никакъ противно на говоримый-тъ или писменный-тъ языкъ, защото нѣкои отъ тѣзи глаголы даже и днесь са пишѫтъ съ *ѣвамъ*; като напр. *(про)ум-ѣвамъ*, *(прѣ)одол-ѣвамъ*, *(у)сп-ѣвамъ* и прч. Сѫщо-то правописание трѣба да са запази и за прѣдложны-тѣ глаголы образуваны отъ първо спрѣжение съ съединителнѫ гласнѫ *ѣ*; като напр. *(о)здр-ѣвамъ*, *(рас)пил-ѣвамъ* и прч.

§ 212. Както прѣдложны-тѣ глаголы които сѫ са образували отъ употрѣбителны просты, тъй и прѣдложны-тѣ които сѫ станѫли отъ неупотрѣбителны просты иматъ едно отъ слѣдующы-тѣ окончания: *амъ*, *вамъ*, *ямъ*, *явамъ*, *авамъ*. За по голѣмѫ леснотиѭ въ разрѣждание-то имъ, ный ще гы разгледамы особно.

1. Прѣдложны Глаголы на: *амъ*.

§ 213. Прѣдложны глаголы които иматъ *жд* прѣдъ *амъ* въ Мин. Опрѣд. и въ Бѫдуще-то приимат окончания-та *ихъ* и *іѫ* (като исхвърлятъ прѣдварително буквѫ-тѫ *ж*) и са спрѣгатъ по второ-то спрѣжение.

§ 214. Прѣдложны глаголы които иматъ буквѫ *г* прѣдъ *амъ* въ Мин. Опрѣд. и въ Бѫдуще-то приимат окончания-та *нѫхъ* и *нѫ* и са спрѣгатъ по първо-то спрѣжение.

§ 215. Слѣдующы-тѣ прѣдложны на *амъ* сѫ съвсѣмъ неправилны, и заради това гы излагамы особно[1]):

Настояще.	*Мин. Опрѣд.*	*Бѫд. Опрѣд.*	
(при)лаг-амъ	(при)лож-ихъ	ще (при)лож-іѫ	(2 С.)
(из)лиз-амъ	(из)лѣз-ъхъ	» (из)лѣз-ѫ	(1 С.)
(с)рич-амъ	(с)рек-ъхъ	» (с)рек-ѫ	(1 С.)
(на)чин-амъ[2])	(на)ч(е)-нѫхъ	» (на)ч(е)-нѫ	(1 С.)
(над)нич-амъ	(над)ник-нѫхъ	» (над)ник-нѫ	(1 С.)
(на)сыщ-амъ	(на)сыт-ихъ	» (на)сыт-іѫ	(2 С.)
(прѣ)гръщ-амъ	(прѣ)гър-нѫхъ	» (прѣ)гър-нѫ	(1 С.)
обыч-амъ	обык-нѫхъ	» обык-нѫ	(1 С.)
(о)пин-амъ[3])	(о)пн-ахъ	» (о)пн-ѫ	(1 С.)
(по)маг-амъ	(по)мог-нѫхъ	» (по)мог-нѫ	(1 С.)
(по)прѫж-амъ.	(по)прѫж-ахъ	» (по)прѫж-амъ	(3 С.)
(по)стил-амъ	(по)с(т)л-ахъ	» (по)стел-іѫ	(2 С.)

1) Понеже прѣдложны глаголы ставатъ отъ различны прѣдлозы, ный давамы само по единъ прѣдлогъ въ скобкы, а другы-тѣ лесно могѫтъ са притури.

2) Друга форма е: *начевамъ* или *начвамъ*

3) Друга форма: *опвамъ*.

(при)лич-амъ [1])	(при)лич-ахъ	ще	(при)лич-амъ	(3 С.)
(прѣ)пир-амъ(са)	(прѣ)пир-ахъ(са)	»	(са)прѣпир-амъ	(3 С.)
уталаг-амъ	уталож-ихъ	»	уталож-іѫ	(2 С.)

2. Прѣдложны Глаголы на: *вамъ.*

§ 216. Прѣдложны глаголы които прѣдъ *вамъ* иматъ нѣкоіѫ отъ гърленны-тѣ съгласны *г, к, х,* или съгласнѫ-тѫ *з,* въ Мин. Опрѣд. и въ Бѫдуще-то приимать окончания-та *нѫхъ* и *нѫ,* и са спрѣгатъ по първо-то спрѣжение.

Исключ. Глаголъ-тъ *спитърх-вамъ* прави въ Мин. Опрѣд. *спитърх-ахъ,* а въ Бѫдуще-то *ще спитърх-амъ.*

§ 217. Прѣдложны глаголы които прѣдъ *вамъ* иматъ нѣкоіѫ отъ шипящы-тѣ *ж, ч, ш, щ,* или *т, п, л,* въ Мин. Опрѣд. и въ Бѫдуще-то приимать окончания-та *ихъ* и *іѫ* и са спрѣгатъ по второ-то спрѣжение.

Исключ. Глаголъ-тъ *поржч-вамъ* прави *поржч-ахъ* въ Мин. Опрѣд. и *ще поржч-амъ* въ Бѫдуще-то.

§ 218. Слѣдующы-тѣ прѣдложны на *вамъ* сѫ неправилны:

Настояще.	*Мин. Опрѣд.*	*Бѫд. Опрѣд.*		
(въс)крьс-вамъ	(въс)крьс-нѫхъ	ще	(въс)крьс-нѫ	(1 С.)
(за)кус-вамъ	(за)кус-ахъ	»	(за)кус-амъ	(3 С.)
(до)бы-вамъ	(до)бы-хъ	»	(до)бы-іѫ	(1 С.)

1) Когато са сложи съ прѣдлогъ-тъ *о* приима окончание *авамъ* и въ Мин. Опрѣд. и Бѫд. прави на *ихъ* и *іѫ* по второ-то спрѣжение.

Настояще.	*Мин. Опрѣд.*		*Бѫд. Опрѣд.*	
(за)повѣд-вамъ	(за)повѣд-ахъ	ще	(за)повѣд-амъ	(3 С.)
(за)пъ-вамъ[1])	(за)пъ-нѫхъ	»	(за)пъ-нѫ	(1 С.)
(из)у-вамъ	(из)у-хъ	»	(из)у-іѫ	(1 С.)
(на)ду-вамъ	(на)ду-хъ	»	(на)ду-іѫ	(1 С.)
(за)гат-вамъ	(за)гат-нѫхъ	»	(за)гат-нѫ	(1 С.)
(ис)тъврѣз-вамъ	(из)тъврѣз-ихъ(?)	»	(ис)тъврѣз-іѫ	(2 С.)
(на)дѣ-вамъ(са)[2])	(на)дѣ-вахъ (са)	»	(са)(на)дѣ-вамъ	(3 С.)
(на)прѣд-вамъ	(на)прѣд-нѫхъ	»	(на)прѣд-нѫ	(1 С.)
(об)народ-вамъ	(об)народ-вахъ	»	(об)народ-вамъ	(3 С.)
(об)ѣд-вамъ	обѣд-ахъ	»	обѣд-амъ	(3 С.)
(от)чай-вамъ (са)	(от)ча-яхъ (са)	»	(са)(от)ча-іѫ	(1 С.)
(по)чи-вамъ	(по)чи-нѫхъ	»	(по)чи-нѫ	(1 С.)
(ис)ти-вамъ	(ис)ти-нѫхъ	»	(ис)ти-нѫ	(1 С.)
(о)съм-вамъ	(о)съм-нѫхъ	»	(о)съм-нѫ	(1 С.)
(о)слаб-вамъ	(о)слаб-нѫхъ	»	(о)слаб-нѫ.	(1 С.)

3. Прѣдложны глаголы на: *ямъ* и *явамъ (ѣвамъ).*

§ 219. Прѣдложны глаголы на *ямъ* или *явамъ* въ Мин. Опрѣд. и въ Бѫдуще-то приматъ окончания-та *ихъ* и *іѫ* и са скланятъ по второ-то спрѣжение[3]). Прѣдложны глаголы съ окончание *ѣвамъ*, повечето отъ които сѫ отъ срѣдень залогъ (Виждъ § 211, Заб.), приматъ въ Мин. Опрѣд. и въ Бѫдуще-то

1) Когато са сложи съ прѣдлозы-тѣ *съ* и *прѣ* прави: *спрѣп-вамъ—спрѣп-нѫхъ—ще спрѣп-нѫ.*

2) Друга форма: *надѣіѫ са* правилно по първо-то спрѣжение.

3) Когато прѣдъ окончание-то *явамъ* са намира съгласна-та буква *л*, вмѣтнѫта просто за благозвучие, и не прави часть отъ корень-тъ на глаголъ-тъ, тогава тя са исхвърля прѣдъ *ихъ* и *іѫ*; като напр. *употрѣб(л)-явамъ—употрѣб-ихъ—ще употрѣб-іѫ.*

окончания-та *ѣхъ* и *ѣіж* и са спрѣгатъ по първо-то спрѣжение.

Заб. Прѣдложны глаголы образуваны отъ просты отъ второ-то спрѣжение на които Мин. Опрѣд. окончава на *ѣхъ*, слѣдватъ общо-то правило и образуватъ Мин. Опрѣд. и Бѫдуще-то спорѣдъ простый-тъ глаголъ отъ който сѫ произлѣзли (Виждь § 152, Заб. 1).

§ 220. Слѣдующы-тѣ глаголы на *ямъ* сѫ неправилны:

Настояще	*Мин. Опрѣд.*		*Бѫд. Опрѣд.*	
(за)твар-ямъ	(за)твор-ихъ	ще	(за)твор-іж	(2 С.)
(за)обыкал-ямъ	(за)обыкол-ихъ	»	(за)обыкол-іж	(» »)
(по)втар-ямъ	(по)втор-ихъ	»	(по)втор-іж	(» »)
(под)слан-ямъ	(под)слон-ихъ	»	(под)слон-іж	(» »)
(прѣ)клан-ямъ	(прѣ)клон-ихъ	»	(прѣ)клон-іж	(» »)
(съ)бар-ямъ	(съ)бор-ихъ	»	(съ)бор-іж	(» »)
празал-ямъ (са)	празул-нѫхъ(са)	»	(са)празул-нѫ	(1 С.)
(прѣ)лаз-ямъ	(прѣ)лѣз-ъхъ	»	(прѣ)лѣз-ѫ	(» »)

4. Прѣдложны Глаголы на: *авамъ*.

§ 221. Прѣдложны глаголы които прѣдъ *авамъ* иматъ *жд*, или нѣкоіж отъ шипящы-тѣ съгласны: *ж*, *ч*, *ш*, *щ*, въ Мин. Опрѣд. и въ Бѫдуще-то приимат ъ окончания-та *ихъ* и *іж* и са спрѣгатъ по второ-то спрѣжение. Тѣзи които иматъ *жд* прѣдъ *авамъ* исхвърлятъ прѣдварително буквѫ-тѫ *ж*, а тѣзи които иматъ *щ* прѣдъ *авамъ* го измѣняватъ на *т*.

Исключ. Глаголъ-тъ (*от*)*чужд-авамъ* задържа буквѫ-тѫ *ж*; а глаголы-тѣ: (*ис*)*тощ-авамъ*, (*съ*)*общ-авамъ* и (*о*)*пълномощ-авамъ* не

измѣняватъ *щ* въ *т*. Глаголы-тѣ (*от*)*ражавамъ*, (*из*)*ображ-авамъ*, (*у*)*грож-авамъ*, измѣняватъ *ж* въ *з*; а глаголы-тѣ (*въз*)*выш-авамъ*, (*ис*)*куш-авамъ*, (*при*)*глаш-авамъ*, измѣняватъ *ш* въ *с*.

Заб. Формы-тѣ: *отраж-авамъ*, *изображ-авамъ*, *угрож-авамъ*, *възвыш-авамъ*, *искуш-авамъ*, *приглаш-авамъ* сѫ са вмъкнѫли въ българскый-тъ языкъ по влияние-то на русскый-тъ и чърковно-славянскый-тъ языкъ; нъ тѣ са употрѣбяватъ и въ другѫ формѫ, която е по прѣдпочтителна и по свойственна на българскый-тъ языкъ: *отраз-явамъ*, *изобраз-явамъ*, *угроз-явамъ*, *възвыс-явамъ*, *искус-явамъ*, *приглас-явамъ* или *приглас-ямъ*, и тогава тѣхно-то образувание е правилно спорѣдъ горѣизложено-то правило (Виждь § 219).

§ 222. Слѣдующы-тѣ прѣдложны на *авамъ* сѫ неправилны:

Настояще.	*Мин. Опрѣд.*	*Бѫд. Опрѣд.*	
(в)ним-авамъ[1])	(в)ним-авахъ	ще (в)ним-авамъ	(3 С.)
(прѣ)пит-авамъ	(прѣ)пит-ахъ	» (прѣ)пит-а-іѫ	(1 С.)
(за)воев-авамъ	(за)воев-ахъ	» (за)воев-аіѫ	(» »)
(об)лад-авамъ	(об)лад-ахъ	» (об)лад-аіѫ	(» »)
(за)вѣщ-авамъ[2])	(за)вѣщ-ахъ	» (за)вѣщ-аіѫ	(» »)
(прѣд)вѣщ-авамъ[3])	(прѣд)вѣст-ихъ	» (прѣд)вѣст-іѫ	(2 С.)
(за)сѣд-авамъ	(за)сѣд-авахъ	» (за)сѣд-авамъ	(3 С.)
(ис)търв-авамъ	(ис)търв-ахъ	» (ис)търв-ѫ	(1 С.)

1) *Занимавамъ* прави Мин. Опрѣд. *занимахъ* или *занехъ*, Бѫд. *ще занимаіѫ* или *занемѫ*.

2) Когато е сложенъ съ прѣдлогъ-тъ *об* исхвърля буквѫ-тѫ *в*: *обѣщ-авамъ*.

3) По правилѣя-та форма е: *прѣдвѣст-явамъ* както прави въ *извѣст-явамъ*.

Настояще.	*Мин. Опрѣд.*	*Бѫд. Опрѣд.*	
(над)зир-авамъ	(над)зир-авахъ	ще (над)зир-авамъ	(3 С.)
(о)правд-авамъ	(о)правд-ахъ	» (о)правд-а-іѫ	(1 С.)
(об)узд-авамъ	(об)узд-ахъ	» (об)узд-а-іѫ	(» »)
(о)сяз-авамъ	(о)сяз-ахъ	» (о)сяз-а-іѫ	(» »)
(про)ник-авамъ[1])	(про)ник-нѫхъ	» (про)ник-нѫ	(» »)
(у)пов-авамъ (са)	(у)пов-ахъ (са)	» (са) (у)пов-а-іѫ	(» »)
(о)сѣдл-авамъ	(о)сѣдл-ахъ	» (о)сѣдл-а-іѫ	(» »)
(на)блюд-авамъ	(на)блюд-авахъ	» (на)блюд-авамъ	(3 С.)
(об)ит-авамъ	(об)ит-авахъ	» (об)ит-авамъ	(» »)
(прѣ)небрѣг-авамъ	(прѣ)небрѣг-нѫхъ	„ (прѣ)небрѣг-нѫ	(1 С.)
(о)(про)верг-авамъ	(о)(про)верг-ахъ	„ (о)(про)верг-а-іѫ	(„ „)
(под)виз-авамъ (са)	(под)виз-ахъ (са)	„ (са) (под)виз-а-іѫ	(„ „)
(прѣ)быв-авамъ	(прѣ)быв-авахъ (бѣдѣхъ?)	„ (прѣ)быв-авамъ(бѫдѫ?)	(3 С.)

Заб. Въ правописание-то на прѣдложны глаголы съ окончание *ямъ* са забѣлѣжва една твърдѣ важна и недопростима погрѣшка за коіѫто е нуждно да кажемъ нѣщо. Мнозина не правіѫтъ никаквѫ разликѫ между неопрѣдѣленый-тъ и опрѣдѣленый-тъ видъ на тѣзи глаголы, и слѣдоват. тѣ гы пишѫтъ и въ два-та вида еднакво съ буквѫ-тѫ *я*. Това са случава особенно въ Бѫдуще-то врѣме и въ Подчинително-то Настояще на тѣзи глаголы. Тъй напр. въ изречения-та: "майкы-тѣ *ще оставятъ* дѣца-та си да играіѫтъ" и "майкы-тѣ *ще оставіѫтъ* дѣца-та си да играіѫтъ," има разликѫ въ видъ-тъ на глаголъ-тъ която никакъ са не опрѣдѣлява отъ правописание-то, защото и въ два-та случаи, спорѣдъ мнѣние-то на нѣкои си, окончание-то на глаголъ-тъ са пише съ *ятъ*. Такова правописание е съвсѣмъ крыво и противно както на грамматическы-тѣ правила, тъй и на говоримый-тъ языкъ. Въ първо-то из-

1) Русска форма: по право е *проникавамъ*.

речение глаголъ-тъ *ще оставятъ* е отъ неопрѣдѣленъ видъ и слѣдоват. е Бѫдуще-то врѣме на *оставямъ*; а въ второ-то изречение глаголъ-тъ *ще оставѭтъ* е отъ опрѣдѣленъ видъ и слѣдоват. е Бѫдуще-то врѣме на глаголъ-тъ *оставѭ*, който нѣма Настояще и Минѫло Несвършено въ Изявит. Наклонение. Сѫща-та погрѣшка са случава и въ изречения като тѣзи: "той иска *да поправя* погрѣшкы-тѣ си" и "азъ искамъ *да поправѭ* погрѣшкы-тѣ си," ако глаголъ-тъ са пише и въ два-та случаи съ *я*. Въ първо-то изречение глаголъ-тъ *да поправя* е отъ неопрѣдѣленъ видъ и е трете лице ед. число на Подчинит. Настояще на *поправямъ;* а въ второ-то изречение глаголъ-тъ *да поправѭ* е отъ опрѣдѣленъ видъ и е първо лице ед. число на Подчинит. Настояще на *поправѭ*.

Спрѣжение на Глаголы съ Възвратно-то Мѣстоимение *са*.

§ 223. Спрѣжения-та и правила-та които изложихмы по горѣ са относятъ до дѣйствителны-тѣ и срѣдни-тѣ глаголы, или, съ другы думы, до тѣзи глаголы които са употрѣбяватъ безъ мѣстоимение-то *са*. Нъ тѣзи спрѣжения и правила напълно са приспособяватъ и на онѣзи глаголы които са употрѣбяватъ съ мѣстоимение-то *са*, или, съ другы думы, на глаголы отъ страдателенъ, възвратенъ, взаименъ и общъ залогъ. Сичкы-тѣ

тѣзи глаголы са спрѣгатъ по горѣизложеныте примѣры на спрѣжения-та и подлѣжіжтъ на сжщы-тѣ правила, само че въ спрѣгаванието си тѣ прибавятъ възвратно-то мѣстоимение *са* при сѣко лице въ сичкы-тѣ врѣмена.

§ 224. Освѣнъ образувание-то си съ възвратно-то мѣстоимение *са*, глаголы отъ страдателенъ залогъ са образуватъ и отъ страдателно-то причастие на единъ дѣйствителенъ глаголъ заедно съ спомагателный-тъ глаголъ *сьмь*. Тъй напр. вмѣсто: *дѣте-то са наказа отъ майкж си* можемъ да кажемъ: *дѣте-то е наказано отъ майкж си*. Въ спрѣгавание-то на тѣзи страдателны глаголы не са срѣща никаква мжчнотия, защото само спомагателный-тъ глаголъ *сьмь* са спрѣга въ разны-тѣ си врѣмена, а причастие-то са прибавя при сѣко лице; като напр. *наказанъ сьмь*, *наказанъ бѣхъ*, *наказанъ сьмь былъ*, *ще бждж наказанъ* и прч. Причастие-то са измѣнява, обаче, като едно прилагателно и се съгласува съ родъ-тъ и число-то на подлѣжаще-то; тъй напр. *жена-та е испждена*, *дѣте-то е наказано*, *жены-тѣ сж выканы*.

Заб. Когато име-то на подлѣжаще-то е изречено тогава спомагателный-тъ глаголъ дохожда прѣдъ причастие-то; като напр. *азъ сьмь поканенъ*, *Иванъ е испратенъ*.

речение глаголъ-тъ *ще оставятъ* е отъ неопрѣдѣленъ видъ и слѣдоват. е Бѫдуще-то врѣме на *оставямъ*; а въ второ-то изречение глаголъ-тъ *ще оставѭтъ* е отъ опрѣдѣленъ видъ и слѣдоват. е Бѫдуще-то врѣме на глаголъ-тъ *оставѭ*, който нѣма Настояще и Минѫло Несвършено въ Изявит. Наклонение. Сѫща-та погрѣшка са случава и въ изречения като тѣзи: "той иска *да поправя* погрѣшкы-тѣ си" и "азъ искамъ *да поправѭ* погрѣшкы-тѣ си," ако глаголъ-тъ са пише и въ два-та случаи съ *я*. Въ първо-то изречение глаголъ-тъ *да поправя* е отъ неопрѣдѣленъ видъ и е трете лице ед. число на Подчинит. Настояще на *поправямъ;* а въ второ-то изречение глаголъ-тъ *да поправѭ* е отъ опрѣдѣленъ видъ и е първо лице ед. число на Подчинит. Настояще на *поправѭ*.

Спрѣжение на Глаголы съ Възвратно-то Мѣстоимение *са*.

§ 223. Спрѣжения-та и правила-та които изложихмы по горѣ са относятъ до дѣйствителны-тѣ и срѣдни-тѣ глаголы, или, съ другы думы, до тѣзи глаголы които са употрѣбяватъ безъ мѣстоимение-то *са*. Нъ тѣзи спрѣжения и правила напълно са приспособяватъ и на онѣзи глаголы които са употрѣбяватъ съ мѣстоимение-то *са*, или, съ другы думы, на глаголы отъ страдателенъ, възвратенъ, взаименъ и общъ залогъ. Сичкы-тѣ

тѣзи глаголы са спрѣгатъ по горѣизложеныте примѣры на спрѣжения-та и подлѣжіжтъ на сжщы-тѣ правила, само че въ спрѣгаванието си тѣ прибавятъ възвратно-то мѣстоимение *са* при сѣко лице въ сичкы-тѣ врѣмена.

§ 224. Освѣнъ образувание-то си съ възвратно-то мѣстоимение *са*, глаголы отъ страдателенъ залогъ са образуватъ и отъ страдателно-то причастие на единъ дѣйствителенъ глаголъ заедно съ спомагателный-тъ глаголъ *сьмь*. Тъй напр. вмѣсто: *дѣте-то са наказа отъ майкж си* можемъ да кажемъ: *дѣте-то е наказано отъ майкж си*. Въ спрѣгавание-то на тѣзи страдателны глаголы не са срѣща никаква мжчнотия, защото само спомагателный-тъ глаголъ *сьмь* са спрѣга въ разны-тѣ си врѣмена, а причастие-то са прибавя при сѣко лице; като напр. *наказанъ сьмь*, *наказанъ бѣхъ*, *наказанъ сьмь былъ*, *ще бждж наказанъ* и прч. Причастие-то са измѣнява, обаче, като едно прилагателно и са съгласува съ родъ-тъ и число-то на подлѣжаще-то; тъй напр. *жена-та е испждена*, *дѣте-то е наказано*, *жены-тѣ сж выканы*.

Заб. Когато име-то на подлѣжаще-то е изречено тогава спомагателный-тъ глаголъ дохожда прѣдъ причастие-то; като напр. *азъ сьмь поканенъ*, *Иванъ е испратенъ*.

Едноличны или Безличны Глаголы.

§ 225. Едноличны-тѣ или Безличны-тѣ глаголы са спрѣгатъ само въ трете-то лице ед. число. Тѣ иматъ сичкы-тѣ врѣмена на личны-тѣ глаголы и са спрѣгатъ спорѣдъ горѣизложены-тѣ спрѣжения. Едноличны-тѣ глаголы не сѫ нищо друго освѣнъ дѣйствителны или срѣдни глаголы употрѣбяваны само въ трете-то лице ед. число. Такыва едноличны глаголы сѫ слѣдующы-тѣ: *вали, гърми, трѣщи, скѣжи*, които са спрѣгатъ по второ-то спрѣжение; *съмва, мръква, трѣба*[1]), *струва, става, быва, прилича, свѣтка* (*са*), *блѣска* (*са*), *случва* (*са*), *сбждва* (*са*), които са спрѣгатъ по трете-то спрѣжение.

Заб. Тѣзи едноличны глаголы, които са спрѣгатъ по трете-то спрѣжение са употрѣбяватъ въ Мин. Опрѣд. въ опрѣдѣленый-тъ видъ на глаголъ-тъ отъ който сѫ станѫли; тъй напр. *съмнѫ, мрѣкнѫ, случи* (*са*), *блѣснѫ* (*са*), *сбждна* (*са*) и прч.

Спрѣжение на Едноличный-тъ Глаголъ: *Вали.*

Изявително Наклонение.

Настояще	Вали.
Мин. Несвр.	Валяше.

1) *Трѣба*, въ смысль-тѫ на *потрѣбенъ* или *нужденъ съмъ*, е личенъ глаголъ; като напр. *тѣзи книгы ми трѣбатъ.*

Мин. Опрѣд. Валѣ.
Мин. Неопрѣд. Валѣло е.
Мин. Прѣд. Валѣло бѣ, бѣше.
Отд. Мин. Валѣло е было.
Бѫд. Опрѣд. Ще вали.
Бѫд. Неопрѣд. Валѣ-ще.
Бѫд. Прѣд. Ще е валѣло.

Повелително Наклонение.

Да (нека) вали.

Съслагателно Наклонение.

Настояще Валява.
Мин. Несвър. Валяваше.
Мин. Опрѣд. Валѣло бы.
Бѫдуще Щяше да вали.

Подчинително-то Наклонение са спрѣга като Изявително-то съ съюзъ-тъ *да;* а Условно-то — съ съюзъ-тъ *ако.*

§ 226. Къмъ едноличны-тѣ глаголы могѫтъ да са причисліѫтъ и слѣдующы-тѣ:

1) Прилагателны качественны имена въ срѣдень родъ употрѣбены съ спомагателный-тъ глаголъ *сьмь*, който са спрѣга само въ трете-то лице ед. число въ сичкы-тѣ си врѣмена; като напр. *потрѣбно е, нужда е, прилично е, излишно е, мѫчно е, жално е, лесно е* и прч. Глаголъ-тъ *сьмь* са употрѣбява по сѫщый-тъ начинъ и съ качественны нарѣчия; като напр. *добрѣ е, злѣ е, умно е* и прч.

2) Сѫществителны-тѣ имена: *срамота, грѣхота*, употрѣбены съ трете-то лице ед. число на глаголъ-тъ *сьмь* въ сичкы-тѣ му врѣмена; като напр. *срамота е, срамота е было, ще бѫде грѣхота* и прч. По сѫщый-тъ начинъ са употрѣбяватъ и сѫществителны-тѣ: *срамъ, грѣхъ, страхъ, гнѣвъ, ядъ, смѣхъ*, само че сѣкога сѫ придружены съ краткѫ-тѫ формѫ на Винителный-тъ падежъ на личны-тѣ мѣстоимения; като напр. *срамъ мя е, страхъ ны бѣше, ядъ тя* (*е*) *было, ще гы е гнѣвъ* или *ще гы бѫде гнѣвъ* и прч.

Заб. 1. Ако заедно съ лично-то мѣстоимение има нѣкое сѫществително име, тогава сѫществително-то са полага въ Винителенъ падежъ и мѣстоимение-то дохожда слѣдъ него; като напр. *Стояна го е срамъ да говори; женѫ-тѫ іѫ е страхъ да отиде.* Сѫщо-то нѣщо става когато са употрѣбіѫтъ двѣ личны мѣстоимения: пълна-та форма дохожда най напрѣдъ, а послѣ кратка-та; като напр. *мене мя е срамъ отъ хора-та, а тебе тя е грѣхъ отъ Бога.* Употрѣбление-то на Именителный-тъ падежъ на лично-то мѣстоимение съ тѣзи глаголы е крыво и трѣба да са избѣгва; тъй напр. изречение-то: *азъ мя е ядъ за това нѣщо* е крыво, защото, макаръ първолично-то и третелично-то мѣстоимение да са употрѣбява така, за другы-тѣ личны мѣстоимения това употрѣбение не са срѣща. Тъй напр. никога не са казва: *ты тя е ядъ, вый вы е ядъ, ный ны е ядъ.* Въ говоримый-тъ

языкъ спомагат. глаголъ *е* обыкновенно са отпуща; тъй напр. *срамъ мя да говорѩ* вм. *срамъ мя е да говорѩ; страхъ го да излѣзе* вм. *страхъ го е да излѣзе.*

3) Глаголы-тѣ *боли*[1]), *сърби*, *смъди* (по 2-ро спрѣжение) са употрѣбяватъ като безличны въ трете-то лице ед. и множ. число, и сѣкога сѫ придружены съ краткѫ-тѫ формѫ на Винителный-тъ падежъ на личны-тѣ мѣстоимения; като напр. *око-то мя боли* или *очи-тѣ мя болѩтъ; кракъ-тъ мя сърби* или *крака-та мя сърбѩтъ* и прч. Глаголъ-тъ *мързи* са употрѣбява само въ трете-то лице ед. число и сѣкога приима краткѫ-тѫ формѫ на Винит. падежъ на личны-тѣ мѣстоимения; като напр. *мързи мя, мързи ѩ, мързи гы* и прч. Тука могѫтъ да са причисляѭтъ и глаголы-тѣ: *умрѣзвамъ. дотегвамъ, присѣдамъ, прилѣгамъ, стигамъ, мязамъ, домѫчнѣвамъ, прималѣвамъ, причьрнѣвамъ, притьмнѣвамъ* (3те спрѣжение) които са употрѣбяватъ като безличны придружаваны съ краткѫ-тѫ формѫ на Дателный-тъ падежъ на личны-тѣ мѣстоимения; като напр. *умрѣзнѫ имъ да говорѩтъ; не му прилѣга да пише; притьмнѣ ми на очи-тѣ; присѣднѫ ѝ* и прч. Глаголы-тѣ: *има,*

---

1) *Боли* са употрѣбява като личенъ глаголъ въ слѣдующе-то изречение: *азъ му болѩ главѫ-тѫ* или *тѣ ми болѩтъ главѫ-тѫ.*

нѣма, тъй сѫщо са употрѣбяватъ като безличны въ трете-то лице ед. число и изискватъ Винителный-тъ падежъ; като напр. *баща ми го нѣма тука; тѫзи болесть ѩ има на сѣкждѣ.*

4) Дѣйствителны или срѣдни глаголы, които са употрѣбяватъ въ трете-то лице ед. число придружены съ възвратно-то мѣстоимение *са* и съ краткѫ-тѫ формѫ на Дателный-тъ падежъ на личны-тѣ мѣстоимения, и които показватъ желание или наклонность къмъ дѣйствие-то или състояние-то на глаголъ-тъ. Такыва сѫ напр. глаголы-тѣ: *спи ми са, яде ми са, струва ми са, играе му са, додѣя имъ са, досади ни са, плаче ѝ са, пие ти са* и прч. Въ спрѣгавание-то имъ, глаголъ-тъ и възвратно-то мѣстоимение не са измѣняватъ, а разны-тѣ лица са означаватъ чрѣзъ прибавяние-то на разны-тѣ личны мѣстоимения, както става явно отъ слѣдующый-тъ примѣръ:

Спрѣжение на Глаголъ-тъ: *спи ми са.*

Изявително Наклонение.

Настояще Врѣме.

Единственно.	Множественно.
спи { ми, ти, му, ѝ } са	спи { ни, ви, имъ } са

Минжло Несвършено.

Единственно.	Множественно.
спяше { ми, ти, му, ѝ } са	спяше { ни, ви, имъ } са

Минжло Опрѣдѣлено.

Единственно.	Множественно.
спа { ми, ти, му, ѝ } са	спа { ни, ви, имъ } са

Минжло Неопрѣдѣлено.

Единственно.	Множественно.
спало { ми, ти, му, ѝ } са е	спало { ни, ви, имъ } са е

Минжло Прѣдварително.

Единственно.	Множественно.
спало { ми, ти, му, ѝ } са бѣ (бѣше)	спало { ни, ви, имъ } са бѣ (бѣше)

Отдавна-Минжло.

Единственно.	Множественно.
спало { ми, ти, му, ѝ } са е было	спало { ни, ви, имъ } са е было

Бѫдуще Опрѣдѣлено.

Единственно.	Множественно.
ще { ми, ти, му, ѝ } са спи	ще { ни, ви, имъ } са спи

Бѫдуще Неопрѣдѣлено.

Единственно.	Множественно.
спа-ще { ми, ти, му, ѝ } са	спа-ще { ни, ви, имъ } са

Бѫдуще Прѣдварително (нѣма).

Повелително (нѣма).

Съслагателно Наклонение.

Настоящe Врѣме.

Единственно.	Множественно.
спава { ми, ти, му, ѝ } са	спава { ни, ви, имъ } са

Минѫло Несвършено.

Единственно.	Множественно.
спаваше { ми, ти, му, ѝ } са	спаваше { ни, ви, имъ } са

Минѫло Опрѣдѣлено.

Единственно.	Множественно.
спало { ми, ти, му, ѝ } са бы	спало { ни, ви, имъ } са бы

Бѫдуще.

Единственно.	Множественно.
щяше да { ми, ти, му, ѝ } са спи	щяше да { ни, ви, имъ } са спи

Заб. 2. Когато има нѣкое сѫществително изречено, то са туря въ Дателенъ (или, по право, Винителенъ съ прѣдлогъ-тъ *на*) падежъ и мѣстоимение-то са повтаря; като напр. *на Стояна му са спи, а на Ивана му са яде.*

Неправилны Глаголы.

§ 227. *Неправилны* глаголы са казватъ тѣзи които не вървіѫтъ спорѣдъ общы-тѣ правила и образувания на спрѣжения-та. Тѣ сѫ слѣдующы-тѣ:

1. *Водіѫ.* Въ образувание-то на прѣдложнѫ-тѫ си формѫ заима Мин. Опрѣд. отъ неупотрѣбителный-тъ *ведѫ* (1во спр.): *(за)-вед-ъхъ;* Бѫд. Опрѣд.: *ще (за)вед-ѫ;* Бѫд. Неопр.: *(за)ве-щѫ;* Повел.: *(за)вед-и;* Прич. Дѣйств.: (*за*)*ве-лъ;* Прич. Страд.: (*за*)*вед-е-нъ.*

2. *Носіѫ.* Въ образувание-то на прѣдложнѫ-тѫ си формѫ заима отъ неупотрѣбителный-тъ *несѫ* [1]) (1во спр.) Мин. Опрѣд.: (*до*)*нес-ъхъ;* Бѫд. Опрѣд.: *ще* (*до*)*не-сѫ;* Бѫд. Неопр.: (*до*)*не-щѫ;* Повелит.: (*до*)*нес-и;* Пр. Дѣйств.: (*до*)*нес-лъ;* Пр. Стр.: (*до*)*нес-е-нъ.*

Заб. 1. Прѣдложны-тѣ отъ *водіѫ* са образуватъ и направо отъ *ведѫ* и заради това са срѣ-

---

1) *Несѫ* са употрѣбява въ простѫ-тѫ си формѫ само въ изречения като слѣдующе-то: «*Кокошка-та несе по едно яйце на день.*»

щатъ и двѣ-тѣ формы: *завождамъ* и *завеждамъ*, *навождамъ* и *навеждамъ*. Сѫщо-то нѣщо става и съ прѣдложны-тѣ отъ *носіѫ*, които са образуватъ направо отъ *несѫ* (като са измѣни *е* въ *и* и сѧ прибави окончание-то *амъ*): *отнасямъ* и *отнисамъ*; *изнасямъ* и *изнисамъ*. Отъ това слѣдва тъй сѫщо дѣто въ Мин. Опрѣд. са срѣщатъ въ нѣкои отъ тѣзи прѣдложны глаголы по двѣ разны формы съ различно значение; като напр. *(по)ведѫхъ* и *(по)водихъ*; *(про)ведѫхъ* и *(про)водихъ*; *(по)несѫхъ* и *(по)носихъ*; *(под)несѫхъ* и *(под)носихъ*.

3. *Давамъ*. Настояще и Мин. Несвършено правилно по трете-то спрѣжение. Мин. Опрѣд.: *ще дамъ* — *ще дадешь* — *ще даде* (по 1во спр.); Бѫд. Неопр.: *да-щѫ*; Повел.: *дай* — *да даде* — *да дадемъ* — *дайте* — *да даджтъ*; П. Д.: *далъ*; П. С.: *даденъ*.

4. *Емѫ* (неупотрѣбителенъ простъ глаголъ отъ първо спрѣжение). Въ образуването на прѣдложнѫ-тѫ си формѫ приима окончание *амъ* като измѣни *е* въ *и*: *(при)им-амъ*. Настояще и Мин. Несвър. са спрѣгатъ правилно по трете-то спрѣжение; Мин. Опрѣд.: *(при)е-хъ* — *(при)е* — *(при)е* — *(при)е-хмы* — *(при)е-хте* — *(при)е-хѫ*; Повелит.: *(при)ем-и*; П. Д.: *(при)е-лъ*; П. С.: *(при)е-тъ*.

Заб. 2. Въ прѣдложнѫ-тѫ си формѫ *емѫ* може да задържи *е*; тъй напр. *(при)ем-амъ* вм. *(при)им-амъ*, *(за)ем-амъ* вм. *(за)им-амъ*; нъ послѣдня-та форма са види да е по правилна. Ко-

гато е сложенъ съ нѣкой прѣдлогъ който окончава на съгласнѫ буквѫ, приима едно *н* за благогласие слѣдъ прѣдлогъ-тъ; като напр. *(от)ним-амъ, (с)ним-амъ* вм. *(от)им-амъ, (с)им-амъ.* Прѣдложны-тѣ: *внимавамъ* [1]) и *занимавамъ* сѫ едничкы-тѣ примѣры съ окончание *авамъ.*

5. *Идѫ* (простъ глаголъ отъ 1во спр.). Неправиленъ е въ Мин. Опрѣд. врѣме което образува съ прѣдлогъ-тъ *до:* *(до)д-ѣхъ* (или *дойд-ѣхъ*) — *(до)д-е* (*дойде*) — *(до)д-е* (*дойд-е*) — *(до)д-ѣхмы* (*дойдѣхмы*) — *(до)д-ѣхте* (*дойдѣхте*) — *(до)д-ѣхѫ* (*дойдѣхѫ*); П. Д.: *шьлъ — шла — шло — шли;* П. С. (нѣма).

Заб. 3. Идѫ когато е сложенъ съ прѣдлогъ-тъ *отъ* прави *(от)и-вамъ* вм. *(от)ид-вамъ;* въ Мин. Опрѣд. и Прич. Дѣйствит. вмѣта едно *и* слѣдъ *от:* *(от)ид-ѣхъ* и *(от)ишь-лъ. Идѫ* служи тъй сѫщо да образува опрѣдѣленый-тъ видъ на прѣдложны-тѣ глаголы отъ простый-тъ *ходѭ* отъ 2ро спрѣжение. Тъй напр. *отхождамъ, захождамъ, дохождамъ* въ Мин. Опрѣд. правѭтъ: *отидѣхъ, зайдѣхъ, дойдѣхъ* или *додѣхъ. Расхождамъ (са)* прави сѣкога *расходихъ (са). Дохождамъ* прави въ второ-то лице ед. и множ. число на Повелит. Наклонение: *елà, елàте* вм. *дойди, дойдете.*

6. *Лѣзѫ* (неупотрѣбителенъ глаголъ отъ 1во спрѣжение). Въ образувание-то на прѣдложнѫ-тѫ си формѫ измѣнява *ѣ* въ *и,* и приима окончание *амъ:* *(в)лизамъ,* *(с)лизамъ,*

---

1) *Внимавамъ* нѣма опрѣдѣленъ видъ.

(из)лизамъ и прч. Въ второ-то лице ед. и множ. число на Повелит. Наклонение окончава на *ь* вм. *и*: *(в)лѣз-ь* — *(в)лѣз(ь)-те.*

7. *Обычамъ* е неправиленъ въ Мин. Опрѣд. врѣме: *обык-нѫхъ;* Бѫд. Опрѣд.: *ще обык-нѫ* (по 1во спрѣж.).

8. *Рекѫ* (Настояще и Мин. Несвършено въ Изявително-то Наклонение нѣма). Въ другы-тѣ врѣмена са спрѣга правилно по 1во спрѣжение. Изявително Настояще и Мин. Несвършено заима отъ глаголъ-тъ *думамъ.*

9. *Скачамъ.* Въ Мин. Опрѣд. има двѣ формы: *скочихъ* и *скокнѫхъ* [1]), и заради това въ опрѣдѣленый-тъ си видъ са спрѣга правилно по второ-то или първо-то спрѣжение.

10. *Тичамъ.* Въ Мин. Опрѣд. прави обыкновенно: *(за)тек-ѫхъ (са)* (по 1во спрѣжение), а другы-тѣ врѣмена образува отъ простый-тъ глаголъ *текѫ* правилно по 1во спрѣжение. [2])

11. *Ямъ.* Освѣнъ първо-то лице ед. число на Изявит. Настояще *(ямъ)* спрѣга са правилно по 1во спрѣжение като зима за корень *яд;* като напр. *ямъ* — *яд-ешь* — *яд-е* и прч.; Повелит.: *яж(д)-ь* — *(да) яд-е* — *(да) яд-емъ* — *яж(д)-те* — *(да) яд-ѫтъ;* П. Д.: *я-лъ;* П. С.: *яд-е-нъ.*

---

1) *Скокнѫхъ* дохожда отъ *скакамъ* — друга форма на *скачамъ.*

2) Въ опрѣдѣленый-тъ си видъ, *тичамъ* са употрѣбява сѣкога съ прѣдлогъ.

Заб. 4. Въ образувание-то на прѣдложнѫ-тѫ си формѫ приима окончание-то *амъ* и измѣнява *я* въ *и* или *ѣ;* като напр. *(из)ид-амъ* или *(из)-ѣд-амъ; (из)ѣ-лъ* и *(из)ѣд-е-нъ.* Часто вмѣта *ж* прѣдъ *д,* като: *(из)ижд-амъ* или *(из)ѣжд-амъ.*

12. *Дѣіѫ* (неупотрѣбителенъ глаголъ). Употрѣбява са само въ второ-то лице ед. и множ. число на Повелително-то Наклонение придруженъ сѣкога съ отрицателнѫ-тѫ частицѫ *не: не дѣй — не дѣйте.*

13. *Вѣнчавамъ* спрѣга са правилно по 3^те^ спрѣжение, и въ Мин. Опрѣд. прави: *вѣнчахъ.* Неправиленъ е въ Бѫд. Опрѣд.: *ще вѣнч-ѣіѫ* (по 1^во^ спрѣж.).

Причастия.

§ 228. *Причастие* може да са опрѣдѣли че е едно глаголно прилагателно, или, една дума която е произлѣзла отъ единъ глаголъ и има свойство-то на глаголъ и на прилагателно име. Отъ това двояко естество на причастия-та происхождатъ и разны-тѣ имъ свойства: като часть на глаголъ-тъ, причастие-то има *залогъ, врѣме* и *видъ;* като прилагателно име, то има *родъ, число, падежъ, склонение* и *окончание.*

§ 229. Въ днешный-тъ Българскый языкъ

има два вида причастия: *дѣйствително и страдателно* [1]). Дѣйствително-то причастие са окончава на *лъ–ла–ло–ли*; а страдателно-то — на: *нъ–на–но–ны* или *тъ–та–то–ты*.

Заб. Въ старо-българскый-тъ языкъ са намира и друго дѣйствително причастие въ Настояще и Минѫло врѣме, първо-то съ окончание *ущий* (*ющий*), *ящий* (*ащий*), а второ-то съ окончание *вший* или *ший*; като напр. *бѫд-ущий, слѣду-ющий, вопящий, леж-ащий, пи-вший, истек-ший* и прч. Въ ново-българскый-тъ языкъ това дѣйствително причастие на рѣдко са употрѣбява, и то повечето по подражание на старо-българскѫ-тѫ грамматикѫ. Днесь такыва причастия са считатъ за прилагателны имена. По подражание на старо-българскѫ-тѫ грамматикѫ са срѣщатъ и страдателны причастия въ Настояще врѣме съ бѣлѣгъ *м* съ прѣдидущѫ гласнѫ *е* или *и*; като напр. *измѣня-е-мъ, употрѣбля-е-мъ, вид-и-мъ, приспособ-и-мъ* и прч. които въ днешный-тъ языкъ са считатъ тъй сѫщо за прилагателны имена.

§ 230. *Дѣйствително-то* причастие са образува като са притурѭтъ окончания-та *лъ–ла–ло–ли* направо при трете-то лице ед. число на Минѫло-то Несвършено или на Минѫло-то Опрѣдѣлено врѣме. Въ първый-тъ случай причастие-то быва отъ неопрѣдѣленъ видъ, а въ вторый-тъ — отъ опрѣдѣленъ.

---

1) Дѣйствителны-тѣ глаголы само иматъ *страдателно* причастие.

Исключ. Глаголы отъ първо спрѣжение отъ вторый-тъ разрѣдъ (Виждь § 170 и 172) исхвърлятъ окончание-то *е* на трете-то лице ед. число на Мин. Опрѣдѣлено врѣме, и тогава приимать *лъ*[1]); като напр. *влѣзлъ, пеклъ, неслъ* и прч.; а ако прѣдъ окончание-то *е* има буквѫ-тѫ *д* или *т*, тогава и тя са исхвърля; като напр. краде — *кра-лъ*, чете — *че-лъ*, расте — *рас-лъ* и прч.

Заб. Въ тѣзи глаголы часто между корень-тъ и окончание-то *лъ* са вмѣта за благогласие буквата *ъ*: *влѣз-ъ-лъ, пек-ъ-лъ, нес-ъ-лъ*. Това може да стане само за мѫжкый-тъ родъ, а за другы-тѣ родове и въ множ. число буква-та *ъ* са отмахва.

§ 231. *Страдателно-то* причастие са образува като са прибави *нъ* или *тъ* на трете-то лице ед. число на Мин. Опрѣд. врѣме, съобразно съ слѣдующы-тѣ правила:

1) Глаголы отъ първо спрѣжение които са окончаватъ на коренни гласнѫ, и приимать *хъ* въ Мин. Опрѣд. направо при корень-тъ си, както и тѣзи които приимать *хъ* посрѣдствомъ гласнѫ-тѫ *ѫ* (§ 173), и сичкы тѣзи глаголы отъ трете спрѣжение, които въ Мин. Опрѣд. иматъ окончание *нѫхъ*, образуватъ страдателно-то си причастие на *тъ*—

1) Буквы-тѣ *г*, *к*, които прѣдъ *е* са измѣняватъ въ *ж*, *ч*, са появяватъ пакъ прѣдъ *лъ*; като напр. *можe—могъ, рече—рекъ*.

та–то–ты; като напр. *би-тъ, (на)ду-тъ, (по)сѣ-тъ, брънж-тъ, чукнж-тъ* и прч.

2) Сичкы другы глаголы образуватъ страдателно-то си причастие на *нъ–на–но–ны* като напр. *писа-нъ, чете-нъ, выка-нъ, въртѣ-нъ, видѣ-нъ, валя-нъ* и прч.

Исключ. Глаголы отъ *второ* спрѣжение които въ Мин. Опрѣд. окончаватъ на *ихъ* измѣняватъ *и* на *е*, и тогава приматъ *нъ* като напр. *сад-е-нъ, ров-е-на, мам-е-но, глѣд-е-ны* и прч.

Заб. Трѣба строго да са пази разлика-та между страдателны причастия на *-енъ* и прилагателны имена съ сжщо-то окончание; причастия-та *сѣкога* задьржатъ гласнж-тж *е* въ жен. и срѣдродъ и въ множ. число, а прилагателны-тѣ ги исхвьрлятъ; като напр. *мжтенъ—мжтна* и *мжтено—мжтена; прашенъ—прашно* и *(на)прашенъ—(на)прашено; мжченъ—мжчны* и *мжченъ—мжчены; странженъ—странна* и *(от)страненъ—(от)странена.*

§ 232. Дѣйствителны-тѣ причастия на глаголы отъ *срѣдень* залогъ и страдателны-тѣ причастия са употрѣбяватъ и като прилагателны имена, и образуватъ *причастны прилагателны* т. е. прилагателны които запазватъ образъ-тъ или формж-тж на причастието отъ което сж произлѣзли. Когато са употрѣбяватъ по този начинъ, причастия-та стоятъ прѣдъ сжществителны-тѣ и имат

сичкы-тѣ свойства на прилагателны-тѣ имена; като напр. *сѫбрана-та книга, шита-та риза, изсѫхнѫло-то дърво, умрѣлы-тѣ хора* и прч.

Заб. 1. Страдателны-тѣ причастия въ множ. число сѣкога са пишѫтъ съ *ы;* дѣйствителны-тѣ причастия са пишѫтъ съ *и* когато сѫ употрѣбены като прилагателны, а съ *и* — когато сѫ употрѣбены като сѫщы причастия съ спомагателный-тъ глаголъ *сьмь;* като напр. *много испаднѫлы тѫрговцы* и *много тѫрговцы сѫ испаднѫли.*

Заб. 2. Дѣйствително-то причастие на едноличны-тѣ глаголы са употрѣбява сѣкога въ срѣдний-тъ родъ.

Образуване на Врѣмена-та.

§ 233. Споредъ начинъ-тъ по който разны-тѣ врѣмена сѫ са образували, тѣ могѫтъ да са раздѣлѭтъ на: *Просты* и *Съставны. Просты* врѣмена са казватъ тѣзи които сѫ станѫли чрѣзъ прибавяние-то на правилны-тѣ окончания при корень-тъ на глаголъ-тъ, и тѣ сѫ слѣдующы-тѣ: Настояще, Минѫло Несвьршено и Минѫло Опрѣдѣлено. *Съставны* врѣмена са наричатъ тѣзи които сѫ станѫли чрѣзъ помощь-тѫ на спомагателный-тъ глаголъ *сьмь* или *щѫ*, и тѣ сѫ слѣдующы-тѣ: Минѫло Неопрѣдѣлено, Минѫло Прѣдварително, Отдавна-Минѫло,

Бѫдуще Опрѣдѣлено, Бѫдуще Неопрѣдѣлено и Бѫдуще Прѣдварително.

§ 234. Настояще-то врѣме има слѣдующы-тѣ окончания:

Единственно.

Лица:

	1.	2.	3
Спрѣжение 1.	-ѫ (іѫ),	-ешь,	-е;
Спрѣжение 2.	-іѫ,	-ишь	-и;
Спрѣжение 3.	-амъ (ямъ),	-ашь (яшь),	-а (я);

Множественно.

Лица:

	1.	2.	3.
Спрѣжение 1.	-емъ,	-ете,	-ѫтъ (іѫтъ).
Спрѣжение 2.	-имъ,	-ите,	-іѫтъ.
Спрѣжение 3.	-амы (ямы),	-ате (яте),	-атъ (ятъ).

§ 235. Минѫло-то Несвьршено са образува като са исхвьрли окончание-то на трете-то лице ед. число на Настояще-то, и са прибавіѫтъ слѣдующы-тѣ окончания:

Единственно.

Лица:

	1.	2.	3.
Спрѣжение 1.	-яхъ,	-яше,	-яше;
Спрѣжение 2.	-яхъ,	-яше,	-яше;
Спрѣжение 3.	-ахъ, (яхъ),	-аше (яше),	-аше (яше);

Множественно.

Лица:

	1.	2.	3.
Спрѣжение 1.	-яхмы,	-яхте,	-яхѫ.
Спрѣжение 2.	-яхмы,	-яхте,	-яхѫ.
Спрѣжение 3.	-ахмы (яхмы),	-ахте (яхте),	-ахѫ (яхѫ).

§ 236. Минѫло-то Опрѣдѣлено са образува отъ първо-то лице на Настояще-то и има разны окончания, за които ный вече говорихмы по горѣ.

§ 237. Минѫло-то Неопрѣдѣлено са образува отъ дѣйствително-то причастие на глаголъ-тъ заедно съ Настояще-то врѣме на спомагателный-тъ глаголъ *сьмь: писалъ сьмь, чели сте, ходили смы* и прч.

Заб. Въ *трете-то* лице ед. и множ. число на това врѣме спомагателный-тъ глаголъ обыкновенно са изоставя, и тогава са образува единъ видъ Минѫло врѣме което има голѣмо сходство съ Минѫло-то Опрѣдѣлено; като напр. *той казалъ, тѣ отишли* вм. *той е казалъ, тѣ сѫ отишли.* Разлика-та между това врѣме и Минѫло-то Опрѣдѣлено е тази: Минѫло-то Опрѣдѣлено показва *положителнѫ увѣренность,* а това Минѫло показва нѣщо въ което говорящый-тъ не е лично убѣденъ. Тъй напр. въ изречение-то: "*Св. Кириллъ и Методий покрьстихѫ Българы-тѣ,*" дума-та *покрьстихѫ* означава че говорящый-тъ е положително увѣренъ въ това което утвьрдява; а въ изречение-то: "*Св. Кириллъ и Методий покрьстили Българы-тѣ,*" дума-та *покрьстили* показва че говорящый-тъ утвьрдява едно нѣщо което той е научилъ отъ нѣкой другый.

§ 238. Минѫло-то Прѣдварително, Отдавна-Минѫло-то и Бѫд. Прѣдварително ставатъ отъ дѣйствително-то причастие на гла-

голѣ-тъ, първо-то съ Мин. Несвършено, второ-то съ Мин. Неопрѣд. и трете-то съ Бѫдуще-то на спомагателный-тъ глаголъ *сьмь: выкалъ бѣхъ, игралъ сьмь былъ, ще сьмь училъ* и прч.

§ 239. Бѫдуще Опрѣдѣлено става отъ Настояще-то придружено съ спомагателный-тъ глаголъ *ще: ще пѣѭ, ще пѣѭтъ* и прч. Бѫд. Неопрѣдѣлено са образува като са притури спомагат. глаголъ *щѫ* въ разны-тѣ му лица при трете-то лице ед. число на Минѫло-то Опрѣдѣлено: *писа-щѫ, выкнѫ-щѫ, драска-щешь* и прч.

Исключ. Глаголы отъ първо спрѣжение, които окончаватъ на *ѣхъ* (Виждь § 172), исхвърлятъ окончание-то *е* въ трете-то лице на Мин. Опрѣд. *заедно съ прѣдидущѫ-тѫ съгласнѫ,* и тогава прибавятъ *щѫ: че-щѫ, плещѫ, кра-щѫ* и прч.

Заб. Понеже има два вида дѣйствителны причастия (Виждь § 230), за това въ образувание-то на Минѫлы-тѣ врѣмена може да са употрѣби, спорѣдъ видъ-тъ на глаголъ-тъ, едно-то или друго-то; тъй напр. *правилъ* или *правялъ сьмь; четялъ* или *челъ сьмь былъ; чу̑калъ, чука̀лъ* или *чу̑кнѫлъ бѣхъ* и прч.

240. Въ съслагателно-то наклонение Настояще-то и Мин. Несвършено ставатъ отъ първо-то лице на Изявит. Настояще чрѣзъ

окончания-та *вамъ* и *вахъ*; Минѫло-то Опрѣдѣлено става отъ дѣйствително-то причастие заедно съ Мин. Опрѣд. Съслагат. Наклонение на *сьмь*, а Бѫдуще-то става отъ подчинително-то наклонение на глаголъ-тъ заедно съ Мин. Несвьр. на глаголъ-тъ *щѫ*. За опрѣдѣленый-тъ видъ на тѣзи глаголы които нѣматъ Изявит. Настояще (като *чукнѫхъ*) или на които Наст. и Бѫд. сѫ различны (като напр. *казвамъ* — *ще кажѫ*), Повелително-то и Подчинително-то наклонение са образува отъ формѫ-тѫ на Бѫдуще-то; като напр. *чукни́* — *кажи́*, *да чукнѫ* — *да кажѫ*.

ГЛАВА ШЕСТА.

Нарѣчие.

§ 241. *Нарѣчие* е една дума която са употрѣбява да опрѣдѣли единъ глаголъ, прилагателно или друго нарѣчие; като напр. той говори *много*; този человѣкъ е *твьрдѣ* добръ; врѣме-то прѣминава *твьрдѣ* бързо.

§ 242. Нарѣчия-та са раздѣлятъ на два главны вида: *Качественны* и *Обстоятелственны*. Нъ ако гы разгледамы спорѣдъ значение-то имъ, тѣ могѫтъ да са подраздѣлѭтъ на слѣдующы-тѣ разны классове:

1) Нарѣчия на *качество* или *начинъ* показватъ *какъ* или по кой начинъ става едно нѣщо, или означаватъ опрѣдѣление на качество; такыва сѫ: *тъй (така), онъй, инакъ, добрѣ, злѣ, слабо, умно, скоро, полегка, наопаки, тутакси, друго-яче, на-явѣ, на-посоки* и прч.

Заб. 1. Сѣко прилагателно качественно въ срѣд. родъ може да са употрѣби вмѣсто нарѣчие качественно; като напр. *този человѣкъ постѫпва разумно.* Прилагателны относителны тъй сѫщо са употрѣбяватъ като нарѣчия качественны и са окончаватъ на *и;* като напр. *той гледа кръвнишки, тя говори грьцки, Иванъ сѣди турски.*

2) Нарѣчия които показватъ *количество;* като напр. *веднѫж(д)ь, дважд(д)ь, трижд(д)ь, сто пѫти, доста, малко, много, твьрдѣ, часто, рѣдко, толкози (толкова), колко, нѣколко, колкото* и прч.

3) Нарѣчия които показватъ *врѣме;* като напр. *вчера, днесь, завчера, утрѣ, удругый день, довечера, нощѣ, денѣ, снощи, тосчасъ, отдавна, отколѣ, едно-врѣме, сутренѣ, вечеръ, зимѣ, лѣтѣ* или *зимась, лѣтось, сѣкога, нѣкога, срѣднощь, напкънъ (напъкънъ), прѣди, сетнѣ, послѣ* и прч.

4) Нарѣчия които показватъ *мѣсто;* като напр. *тука (тукъ), тамъ (тамо), тамѣ, насамъ, отсамъ, татъкъ (нататъкъ), долу (долѣ),*

горѣ, около, близо, насѣкждѣ, кждѣ (дѣ), далечъ, отзадъ (отзадѣ), отпрѣдъ (отпрѣдѣ), у дома, вжтрѣ, вънъ (вънка), напрѣдъ, назадъ, нѣйдѣ, нийдѣ (никждѣ) и прч.

Заб. 2. Като нарѣчия са считатъ и слѣдующы-тѣ думы които са употрѣбяватъ въ Творителный-тъ падежъ на старо-българскж-тж грамматикж: *сбогомъ, рѣдомъ, родомъ, даромъ, денемъ, нощемъ, мълчишкомъ (мълчишката), жумишкомъ (жумишката), слѣпишкомъ (слѣпишката), пѣшкомъ* и прч.

Заб. 3. Качественны-тѣ нарѣчия иматъ и степени на сравнение както прилагателны-тѣ имена: *добрѣ, по-добрѣ, най-добрѣ.* Отъ нарѣчия-та които показватъ *врѣме* или *мѣсто* часто са образуватъ прилагателны имена; като напр. *днешенъ, вчерашенъ, тукашенъ, тамошенъ, вжтрѣшенъ, вънкашенъ, когашенъ, отколѣшенъ* и прч. които сж произлѣзли отъ: *днесь, вчера, тука, тамъ, вжтрѣ, вънка, кога, отколѣ* и прч.

ГЛАВА СЕДМА.

Прѣдлогъ.

§ 243. Прѣдлогъ е една частица която служи да показва разны-тѣ отношения които сжществуватъ между прѣдметы-тѣ и качества-та имъ; като напр. любовь *къмъ* отечество-то; той е грубъ *въ* поведение-то си;

расхождатъ са *по* поле-то; минавамы *прѣзъ* горѫ-тѫ и прч.

§ 244. По главны прѣдлозы сѫ: *безъ, въ, възъ, врьзъ (върху), до, за, задъ, заради, изъ, къмъ, между (помежду), на, надъ, о (объ), отъ, по, подъ, при, прѣ, про*[1]), *прѣдъ, прѣзъ, поради, разъ, съ, слѣдъ, срѣщу, у, чрѣзъ, низъ.*

§ 245. Прѣдлозы-тѣ: *прѣ, про, разъ,* употрѣбяватъ са сложны съ другы думы: *(прѣ)-минавамъ, (про)низвамъ, (раз)бъркваме.* Прѣдлозы-тѣ: *прѣзъ, низъ, слѣдъ, къмъ, срѣщу, между, заради, врьзъ,* употрѣбяватъ са повечето отдѣлно, а сичкы-тѣ другы могѫтъ да са употрѣбѭтъ и отдѣлно и сложно. Тѣзи прѣдлозы, които са окончаватъ на *ъ* когато са сложѭтъ съ другы думы, исхвърлятъ буквѫ-тѫ *ъ;* като напр. *(въз)дигамъ, (от)нимамъ, (прѣд)ставямъ* и прч. Прѣдлогъ-тъ *съ* по нѣкога задържа *ъ;* като напр. *(съ)гласявамъ, (съ)дирамъ.*

Заб. Прѣдлозы-тѣ *въ* и *съ,* когато слѣдъ тѣхъ иде дума която са захваща съ гласнѫ буквѫ, са произнасятъ: *във, със;* като напр. *въ островъ-тъ, съ ухо-то* са четѫтъ: *във островъ-тъ, със ухо-то.* Нъ когато слѣдующа-та дума са захваща съ съгласнѫ, тогава тѣ са четѫтъ: *в, с;* като напр. *въ село-то, съ водѫ-тѫ* са четѫтъ: *в село-то, с во-*

1) Въ думы-тѣ: *(пра)отецъ, (пра)дѣдо* прѣдлогъ-тъ *пра* стои вмѣсто *про.*

дж-тж. Ако обаче съгласна-та е еднаква съ съгласнж-тж на прѣдлогъ-тъ, по добрѣ е да са четжтъ като *във, със:* напр. *въ вадж-тж, съ слѣнцето* са четжтъ: *във вадж-тж, със слѣнце-то.*

§ 246. Прѣдлозы които са окончаватъ на *з*, като *изъ, раз, въз,* измѣняватъ *з* на *с* когато са слагатъ съ думы които захващатъ отъ съгласнж-тж: *п, к, х, т, ч,* като напр. *(ис)пжденъ, (рас)кжсвамъ, (ис)чистенъ, (въс)пирамъ.*

§ 247. Като прѣдлозы са считатъ и слѣдующы-тѣ нарѣчия: *близо (до), вжтрѣ (въ), вънъ (отъ), освѣнъ, спорѣдъ, вмѣсто, около, противъ, срѣдъ* или *посрѣдъ, покрай, прѣди, отзадѣ, отпрѣдѣ, вопреки, насрѣща, послѣ, напрѣдѣ.*

Заб. Прѣдлозы-тѣ въобще управляватъ Винителный-тъ падежъ; нъ *отзадѣ, отпрѣдѣ, насрѣща, напрѣдѣ, помежду,* управляватъ Дателный-тъ падежъ; като напр. *отзадѣ му, помежду имъ, отпрѣдѣ ви, насрѣща ѝ, напрѣдѣ ти.*

ГЛАВА ОСМА.

Съюзъ.

§ 248. *Съюзъ* е частица която свръзва или съединява двѣ думы или двѣ прѣдложения; като напр. ракъ-тъ *и* щука-та; зимѣ

е студено, *а* лѣтѣ е топло; прави добро, *и* не чакай наградж.

249. По главны съюзы сж слѣдующы-тѣ: *а, и, ли, или, ни, нито, нъ, то, че, та, па, ако, да, макаръ, обаче, пъкъ (пакъ), ако бы, нежели, прочее, защото, понеже, при сичко това, щото, ако да, ако ли, ако и да, ту-ту, и тъй, тогава–когато, слѣдователно,* и прч.

§ 250. Отъ горни-тѣ примѣры става явно че съюзы-тѣ бываръ: *първообразны, производны* и *сложны.*

Първообразны съюзы сж слѣдующы-тѣ: *а, и, да, ли, ни, нъ, че,* и прч.

Производны сж: *щото, слѣдователно, то, прочее, когато* и прч.

Сложны сж: *и-ли, а-ко, да-ли, по-н-е-же, не-же-ли, да-бы* и прч.

ГЛАВА ДЕВЕТА.

Междуметие.

§ 251. *Междуметие* е частица която са употрѣбява въ въсклицание и показва нѣкоіж внезапнж мысль или нѣкое вълнение на умъ-тъ.

§ 252. По употрѣбителны междуметия сж:

1) Които изражаватъ нѣкакво *чувствуване* или *усѣщание*; като удивление: *а! ахъ! ба! бей! ай!* радость: *ха-ха! хи-хи! хо-хо! ура!* страхъ: *вай! ахъ! ой!* скърбь: *ахъ! охъ! олеле! увы! тѣжко! горко! жално!* отвращение: *уфъ! пфу! е!*

2) Които изражаватъ *волѭ* или *заповѣдь*: *мълчъ! сусъ! слушъ! хайде! хей! хо! ето! на!*

3) Които сѫ са образували по подражание на звукове или гласове; като напр. *тракъ! цапъ! бухъ! плясъ! пукъ! дрънин! фрррр!* Отъ тѣзи звукове тъй сѫщо сѫ са образували и нѣкои глаголы, като напр. *трак-амъ, цап-амъ, бух-амъ, пляск-амъ, пук-амъ, дрънк-амъ, хвърк-амъ*, и прч.

КРАЙ НА ПЪРВѪ-ТѪ ЧАСТЬ.

Stanford University Libraries
3 6105 005 918 516

Stanford University Librarie
Stanford, California

Return this book on or before date due.

JUN 1985